د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو
د تالیف لوی ریاست

تفسیر شریف

دولسم ټولګی

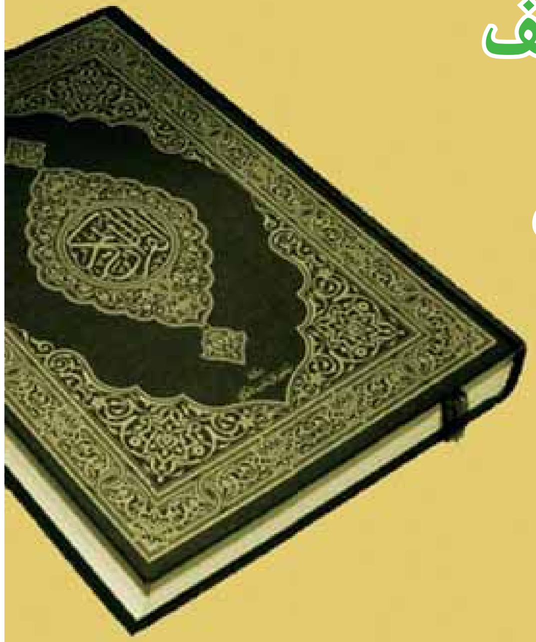

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ . ش

تفسیر شریف - دولسم ټولګی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري په بازار کې یې اخیستنه او
خرڅونه په کلکه منع ده. له سرغړونکو سره قانوني چلن کیږي.

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

تفسیر شریف

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان

- دکتور فضل الهادی وزین
- فضل الله نيازی

علمي او مسلکي ايډيټ

- محمد عارف لودين
- محمدآصف کوچي

د ژبې ايډيټ

- محمد قاسم هيله من

ديني، سياسي او کلتوري کميټه

- مولوی قيام الدين کشاف
- دکتور عبدالصبور فخري

د څارنې کميټه

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شېر علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

طرح او ډيزاين

عنايت الله غفاري

بسم الله الرحمن الرحيم

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی   دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې   هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی   د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو   د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي   پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي   هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي   لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به   لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر   وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تألیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

سرليکونه

لومړی لوست: قرآن کريم د رڼا په لور هدايت ۱

دويم لوست: د تېر لوست پاتې برخه ۷

دريم لوست: د شورا ارزښت ۱۱

څلورم لوست: د تېر لوست پاتې برخه ۱۵

پنځم لوست: د انبياوو مقام ۱۹

شپږم لوست: د تېر لوست پاتې برخه ۲۲

اووم لوست: اسلام غوره دين دی ۲۸

اتم لوست: د تېر لوست پاتې برخه ۳۲

نهم لوست: په آخرت ايمان او پر ژوند يې اغيز ۳۸

لسم لوست: د تېر لوست پاتې برخه ۴۱

يوولسم لوست: په دين کې اعتدال (منځلاريتوب) ۴۶

دولسم لوست: د تېر لوست پاتې برخه ۵۰

ديارلسم لوست: ګټوره سوداګري ۵۸

څوارلسم لوست: د ديني زده کړې ارزښت ۶۴

پنځلسم لوست: د ديني شعائرو تعظيم او درناوی...۶۹

شپاړسم لوست: دتېر لوست پاتې برخه...۷۳

اوولسم لوست: ټولنيز عدالت د قرآن په رڼا کې...۷۷

اته لسم لوست: د تېر لوست پاتې برخه..۸۲

نولسم لوست: د انسان د وينو تويولو حرمت ۸۸

شلم لوست: د تېر لوست پاتې برخه...۹۲

يو ويشتم لوست: د خلکو په شتمنيو د تيري حرمت ۹۶

دوه ويشتم لوست: ګډ ژوندون او خواخوږي...۱۰۲

دروېشتم لوست: په قرآن کريم کې نمونه ځوانان ۱۰۸

لومړی لوست

قرآن کریم د رڼا په لور هدایت

قال الله تعالی: ﴿الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۞ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۞﴾ [ابراهیم:۱-۲]

د کلمو معنا

الر: الف، لام، را- په دې آیت کې د مقطعه تورو له جملې څخه دي چې په معنا او تفسیر يې پرته له الله تعالی او د هغه له پیغمبرﷺ څخه بل هیڅوك نه پو هیږي.

كِتَابٌ: قرآن.

لِتُخْرِجَ: چې وباسې ته.

الظُّلُمَاتِ: د ظلمه جمع ده، تیارې.

النُّورِ: رڼا.

الْعَزِيزِ: غالب، د الله له مبارکو نومونو څخه یو نوم دی.

الْحَمِيدِ: ستایل شوی،د الله له مبارکو نومونو څخه یو نوم دی.

وَيْلٌ: هلاکت، افسوس، د دوزخ په ببخ کې یوه کنده ده.

ژباړه

(ا ـ ل ـ ر) ای پیغمبره! دا یو کتاب دی چې موږ ستا لورې ته نازل کړی دی چې ته پرې خلك د هغوی د رب په مرسته له تیارو څخه د رڼا په لور چې د برلاسي او ستایل شوي رب لیار ده راوباسې.

الله هغه ذات دی چې د آسمانونو او ځمکې د ټولو هستیو څښتن دی. او سخت عذاب او هلاکت د کافرانو په برخه دی.

تفسیر

د آیتونو شرح او څیړنه

د دې لوست مبارك آیتونه د (ابراهیم) سورت لومړني آیتونه دي چې مدینې منورې ته له هجرت د مخه په مکه معظمه کې نازل شوي دي. د دې سورت لومړنی آیت په (الر)

يعني درې تورو (الف، لام، را) پيل شوی دی. دا ډول توري په قرآن عظيم الشان کې د مقطعه، يعني له يو بل نه بېل او جلا تورو په نامه يادېږي. د قرآن عظيم الشان نهه ويشت سورتونه په دغو تورو پيل شوي دي.

مفسرين د دغو تورو د معنا په هکله بېل، بېل او متفاوت نظرونه لري،[1] خو د دغو تورو حقيقي معنا او په دغو تورو د قرآن عظيم الشان د ځينو سورتونو د پيلېدو اسرار يوازې الله تعالی او د هغه رسول عليه السلام ته معلوم دي او موږ نشو کولای په يقين سره د دې تورو د معنا او مفهوم په اړه څه ووايو.

په مبارک آيت کې له کتاب څخه مراد قرآن مجيد دی. (کتاب) د قرآن عظيم الشان له نومونو څخه دی چې په ګڼ شميرآيتونو کې په دې معنا ياد شوی دی. په نکره صيغې سره د (کتاب) لفظ کارول د دې مبارک کتاب په اوچت مقام او لوړې مرتبې دلالت کوي.

د کتاب د نازلېدو معنا دا ده چې قرآن عظيم الشان د الله له لوري د جبرايل عليه السلام په واسطه د دنيا د اسمان له (بيت العزة) نه په پيغمبر ﷺ باندې نازل شو.

له تيارو نه د رڼا په لور د خلکو را ايستل د پيغمبر ﷺ د رسالت او بعثت ستر هدف دی . د تيارې لفظ له کفر، جهل، شرک، بدعت او نورو ټولو اعتقادي او عملي مفاسدو او انحرافاتو څخه استعاره ده. د **(ناس):** کلمه په عربي ژبه کې د خلکو په معنا ده. د (ال) راتلل د دغې کلمې په سر کې د انسان په مطلق جنس دلالت کوي، د هرې زمانې او هر ځای انسانانو ته شامليږي چې د خدای ﷻ د وروستني پيغمبر په حېث د رسول الله ﷺ په عالميت، او د هغه مبارک د رسالت په تل پاتې کېدو او د وروستني کتاب په حيث د قرآن عظيم الشان په عالميت، عموميت او همېشه والي دلالت کوي.

د (نور) کلمه له ايمان، توحيد، اسلام، د پيغمبر ﷺ له سنتو او ټولو اعتقادي او عملي فضايلو او ښېګڼو څخه استعاره ده. دلته د تيارو او ظلمونو لپاره د جمعې لفظ (الظلمات) تيارې، او د رڼا لپاره مفرد لفظ (النور) کارول شوی دی؛ ځکه کفر ډېر انواع او طريقې لري، خو د ايمان لاره يعني د الله تعالی او اسلام لاره يوه ده.

---

[1]– د امام بيضاوي انوار التنزيل تفسير

د ﴿بِإِذْنِ رَبِّهِمْ﴾ عبارت په دې دلالت کوي چې له تیارو، شرک او اعتقادي او عملي مفاسدو څخه د خلکو را ایستل د قرآن او د پیغمبرﷺ د لارښوونو په وسیله، د الله تعالی په امر او ارادې سره ترسره کیږي. لکه څرنګه چې د ﴿إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ له مبارکې جملې څخه څرګندیږي. د الله ﷻ له لارې نه مقصد د الله تعالی دین، شریعت او الهي سنن دي. د آیت پای په دوو صفتونو(العزيز) یعنې غالب، او(الحمید) یعنې د ټولو مخلوقاتو په ژبه ستایل شوي، سره شوې ده، چې په دې کې د کفارو لپاره یو ډول ډار (انذار) او یادونه (تذکیر) ده ترڅو کفار پرکفر او عملي مفاسدو باندې له اصرار څخه لاس واخلي.

د لوست د دویم آیت لومړنۍ برخه پر ټوله هستی او کایناتو یعنې اسمانونو او ځمکې باندې د الله تعالی د مالکیت او مطلق قدرت څرګندونه کوي. د آیت په دویمه برخه کې د کافرانو لپاره تهدید او سخت وعید دی، چې پر کفر باندې د استمرار په حالت کې به سخت عذاب د دوی په انتظار کې وي. د نکرې صیغې کارول د (ویل)، (عذاب) او (شدید) په کلماتو کې د عربي ژبې د اسلوب او دستور له نظره د عذاب په شدت او سختی دلالت کوي چې د کفارو لپاره تیار شوی دی.

دآیتونو لنډ مفهوم

د پورتنیو مبارکو آیتونو اجمالي مفهوم دا دی چې الله تعالی په دغو دوو مبارکو آیتونوکې د قرآن عظمت ته په اشارې سره په روان او څرګند اسلوب سره د قرآن کریم د نازلېدو او د پیغمبرعليه السلام د بعثت موخه، د کفرله تیارو نه د خلکو را ایستل او له اعتقادي انحرافاتو او عملي مفاسدو نه د ایمان او اسلام د رڼا په لور راتلل ښودلي دي او پر هستی اوکایناتو باندې د عزیز او حمید ذات بشپړې غلبې ته په اشارې سره یې کافران پرکفر د اصرار اوسرغړونې له خطرناکو پایلو څخه ویرولي دي.

د قرآنکریم ځانګړتیاوې

۱ - قرآن د هدایت او لارښوونې کتاب

څرنګه چې په پورتنیو آیتونو کې یادونه وشوه چې الله تعالی قرآن نازل کړ، ترڅو پیغمبرعليه السلام خلک له تورو تیارو نه راوباسي او د رڼا په لور ورته لارښوونه وکړي. دا د دې څرګندونه کوي چې قرآن د هدایت او لارښوونې کتاب دی. په قرآن عظیم الشان

کې داسې ډېر آیتونه شته چې په هغو کې قرآن ته هدایت ویل شوی دی. نوموړي آیتونه د پورتني آیت شرح او تفسیرکوي؛ ځکه چې د قرآن ښه او غوره تفسیرونکی پخپله قرآن دی. مثلاً: په لاندینیو مبارکو آیتونو کې غور او دقت وکړئ:

﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ﴾ [البقرة:۲] **ژباړه:** دا د الله کتاب دی، هیڅ شک پکې نشته، پرهیزګارانو ته لارښوونکی دی. ﴿هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [آل عمران:۱۳۸] **ژباړه:**دا قرآن د عامو خلکو لپاره بیان او د پرهیزګارانو لپاره هدایت او پند دی. ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾ [النحل:۸۹] **ژباړه:** او موږ داسې کتاب پرتا نازل کړی دی چې هر څه یې پوره بیان کړي او د مسلمانانو لپاره هدایت، رحمت او د خوښۍ زیری دی.

د پام وړ ده چې د هدایت لفظ په قرآن کریم کې کله د ارشاد او لارښوونې په معنا او کله هم د توفیق په معنا کارول کیږي.

۲ – قرآن نړیوال او تلپاتې کتاب

قرآن کریم کې د (هدایت) د کلمې معنا کارولو ته په پام او په مختلفو مواضعوکې د قرآن مجید د آیتونو سیاق او مفهوم ته په کتلو سره، پرته له شکه دا څرګندیږي چې قرآن کریم د هغو کسانو لپاره د هدایت او لارښوونې کتاب دی چې ایمان یې پرې راوړی دی او د هغه د تعلیماتو او ژغورونکو قوانینو له خوږې سرچینې څخه یې ګټه پورته کړې ده، خو په دې کې هم شک نشته چې د قرآن دعوت او خطاب عام او نړیوال دی؛ ټول بشریت ته په هرځای او هروخت کې متوجه دی او په یوې ځانګړې ډلې او یا خاصو خلکو پورې اړه نه لري.

د مثال په توګه: په لاندینیو آیتونو کې قرآن کریم د ټولو خلکو لپاره هدایت بلل شوی دی:

الف: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ﴾ [البقرة: ۱۸۵].

ژباړه: روژه هغه میاشت ده چې په دې کې هغه قرآن نازل شوی دی چې د خلکو لپاره له سره تر پایه هدایت دی او داسې څرګندې لارښوونې په کې دي چې د سمې لارې ښوونکې او د حق او باطل یوله بله په ډاګه بیلوونکې دي.

ب: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا﴾ [الفرقان:۱] **ژباړه:** ډېر لوړ او برکتناك دی هغه ذات چې پرېکړه کوونکی قرآن يې پر خپل بنده (محمد) نازل کړی تر څو د ټولو خلکو لپاره ډاروونکی وي.

ج: ﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾[ص:۸۷] **ژباړه:** قرآن پرته له دې، چې د ټول عالم لپاره پند وي، بل څه نه دی.

د قرآن عظيم الشان د عالميت بل دليل د خاتم الانبيا حضرت محمدﷺ نړيوال او تلپاتې رسالت دی چې دا کتاب پرې نازل شوی دی، څکه نبوت اوقرآن دوه نه بېليدونکي شيان دي او يو له بل څخه نه جدا کيږي. الله تعالی فرمايي:﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ﴾ [الأنبيا: ۱۰۷]. **ژباړه:** موږ ته نه يې رالېږلی، مگر رحمت د ټولو عالميانو لپاره.

د قرآن عظيم الشان آيتونه پردې ناطق او گواه دي چې قرآن يو نړيوال، عالمي او تلپاتې کتاب دی. دا کتاب په خپلو تعليماتو، احکامو او ارزښتونوسره د تل لپاره نوی دی، هيڅکله هم نه زړيږي او په هر وخت او زمان کې د بشر د هدايت او لارښوونې لپاره واضح او څرگند پيغام لري.

فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د قرآن کريم د نړيوالتوب، عالميت او هميشه والي په هکله په خپلوکې سره مباحثه وکړي.

۳ - قرآن کريم له لاس وهنې (تحريف او تبديل) نه ساتل شوی کتاب

د بشر د هدايت لپاره د الله تعالی د وروستني کتاب په حېث د قرآن د عالميت او همېشه والي غوښتنه دا ده چې دا کتاب له تحريف او لاس وهنو څخه پاك وي؛ څکه که چېرې په قرآن کې هم د پخوانيو کتابونو، لکه د تورات او انجيل په څير تحريف او بدلون راغلی وای، نو په دې صورت کې قرآن نه شوای کولی د هرځای او هرې زمانې د خلکو لپاره د هدايت کتاب وای. له دې امله الله تعالی په ډېر ټينگار سره د قرآنکريم د ساتنې په اړه داسې فرمايي:﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر:۹] **ژباړه:** بېشکه چې موږ ذِکر (قرآن) رالېږلی دی او موږ يې خامخا ساتونکي يو.

د الله تعالی د دغې ژمنې تحقق موندل او ترسره کېدل د قرآن عظیم الشان له معجزو څخه یوه څرګنده معجزه ده. قرآن کریم د مسلمانانو په اجماع او د مخالفینو په ګواهی سره د تورات او انجیل پر خلاف، چې د یوې ځانګړې زمانې او خلکو لپاره نازل شوي وو، له تحریف او تبدیل څخه محفوظ او مصئون پاتې دی، په دې معنا چې د قرآن په نصوصو یعنې آیتونو، سورتونو او الفاظو کې په لږه اندازه کمی، زیاتی او یا تغیر او تبدیل هم نه دی رامنځته شوی. کوم قرآن چې دا مهال زموږ سره دی، په بشپړه توګه هماغه الهي وحي ده چې جبرئیل ﷺ د الله له لوري پر محمد ﷺ باندې نازله کړې ده. بیا قرآن کریم د رسول علیه السلام په واسطه په لیکلې بڼه په صحیفو او د اصحابو کرامو په سینو کې وساتل شو. وروسته بیا دغه قرآن پرته له دې چې یوه کلمه او یا توری له هغه نه کم او یا پرې ورزیات شي، له یوه نسل نه بل نسل ته په نقلیدو ترموږ راورسید. دا لړۍ به تر قیامته پورې دوام ولري او قرآن به د الهي ژمنې پر اساس له لاس وهنې څخه خوندي پاتې وي.
قرآن د انسانانو د هدایت او لارښوونې لپاره د الله تعالی وروستنی کتاب دی چې هیڅ ډول نسخ، تحریف او تبدیل هغه ته لاره نشي موندلی. د قرآن کریم له نزول وروسته د وحي لړۍ بنده شوې ده. د الله تعالی له لوري بل کتاب نه راځي. همدارنګه بل پیغمبرهم نه رالیږل کیږي. لکه څرنګه چې دا مطلب په لاندینې آیت کې په څرګند ډول بیان شوی دی، الله تعالی فرمایي: ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ [فصلت:٤٢] **ژباړه:** نه ورته د مخ له لورې باطل راتلای شي او نه د شا له لورې، دا د حکیم او ستایلي شوي ذات رالیږل شوی کتاب دی.

قرآن کریم د رڼا په لور هدایت

۴ - قرآن کریم شامل او کامل کتاب دی

څرنګه چې قرآن د بشر د هدایت لپاره په هرعصر او زمان کې تلپاتې کتاب دی، نو په کار ده چې دغه کتاب شامل او کامل کتاب وي او د ژوند ټولو برخو ته شامل وي. له دې امله د قرآن سپېڅلي تعلیمات، احکام او ارزښتونه داسې هراړخیز دي چې د ژوند ټولې خواوې رانغاړي.

قرآن عظیم الشان د قضایاو په مطرحولو او څېړلو کې داسې بلیغ او څرګند اسلوب لري چې په هر وخت اوځای کې د تطبیق قابلیت او وړتیا لري. د مثال په ډول لاندینی آیت تر غور لاندې نیسو. الله تعالی فرمایي: ﴿وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ [الأعراف:۵۲] **ژباړه:** موږ هغوی ته د علم په رڼا کې پوره او بشپړ کتاب راوړی و چې د ایمان راوړونکي قوم لپاره هدایت او رحمت و. همدارنګه فرمایي: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾ [النحل: ۸۹] **ژباړه:** او موږ پر تا داسې کتاب (قرآن) نازل کړی دی چې هر څه یې پوره بیان کړي دي او د مسلمانانو لپاره هدایت، رحمت او د خوښۍ زیری دی.

۵ - قرآنکریم او پخواني آسماني کتابونه

قرآن کریم د بشریت د لارښوونې لپاره د الله تعالی وروستنی او تر ټولو بشپړ کتاب دی. د قرآن کریم په نزول سره ټول پخواني اسماني کتابونه منسوخ شوي دي، ځکه قرآن د بشر د لارښوونې لپاره د الله تعالی د وروستني کتاب په حیث د پخوانیو کتابونو ټول هغه احکام چې د بقا وړتیا یې درلوده په خپل ځان کې لري او د دغو کتابونو تصدیق کوونکی دی. الله تعالی فرمایي: ﴿نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ﴾ [آل عمران: ۳] **ژباړه:** (الله تعالی) په حقه پر تا هغه کتاب (قرآن) نازل کړی چې پخواني آسماني کتابونه رېښتیني ګڼي او هم یې تورات او انجیل نازل کړی دی.

له دې امله پر ټول بشریت فرض دي چې پر قرآن اوخاتم النبیین حضرت محمدﷺ باندې ایمان راوړي. رسول اللهﷺ په دې اړه داسې فرمایلي دي: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٌّ أَوْ نَصْرَانِيٌّ ثُمَّ يَمُوتُ وَلَا يُؤْمِنُ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَّا كَانَ مِنْ

أَصْحَابِ النَّارِ» [1] **ژباړه:** قسم په هغه ذات چې د محمد نفس د هغه په لاس کې دی هرڅوک له دې امت څخه که هغه یهودي وي یا نصراني او زما له بعثت څخه خبر شي، بیا په داسې حال وفات شي چې ایمان رانه وړي پر هغه څه چې زه پرې رالیږلی شوی یم، مګر دا چې هغه به د دوزخیانو له جملې څخه وي.

څرنګه چې په پخوانیو کتابونو کې ډېر زیات تحریف او بدلون راغلی دی او نسخې یې یو تر بله ډېر توپیر لري نو مونږ نشو کولای چې پر دغو نسخو د الهي کتاب په حیث اعتماد وکړو. الله تعالی فرمایلي دي: ﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا...﴾ [البقرة: ۷۹] **ژباړه:** هغه خلک دې هلاک وي چې یوشی په خپل لاس ولیکي او بیا وایي دا د الله ﷻ رالیږلې لیکنه ده، ترڅو ډېرې لږې پیسې پرې ترلاسه کړي.

قرآن د تورات او انجیل د هغو کتابونو (کوم چې اوس مهال اهل کتاب ورته لاس رسي لري) د محتویاتو د حقیقت او بطلان تشخیصوونکی او څېړونکی دی. له دې امله قرآن عظیم الشان ته د نورو اسماني کتابونو ساتونکی(مهیمن) او ناظر ویل شوی دی. الله تعالی فرمایي:﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ..﴾ [المائدة: ٤٨] **ژباړه:** ای محمده، مونږ تا ته دا کتاب (قرآن) په حقه درلیږلی دی چې له ده وړاندې کتابونه رېښتیني ګڼي او ساتونکی یې دی.

- د قرآن په وړاندې د مسلمان مسؤولیت

پر قرآن باندې د ایمان لرلو او د الله تعالی د وروستني کتاب په حېث د هغه د تعظیم او درناوي برسیره، مسلمان د قرآن په وړاندې نور وجایب او مکلفیتونه هم لري چې د قرآن د نصوصو په رڼا کې به له دغو مسؤلیتونو نه ځینې په لنډ ډول بیان کړو:

۱- پر قرآن باندې د پوهېدو او ګټو ترلاسه کولو په منظور په ډېر دقت سره د قرآن کریم د آیتونو استماع او اوریدل. الله تعالی فرمایي: ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ [الأعراف:۲۰٤] **ژباړه:** او کله چې ستاسې په وړاندې قرآن لوستل کیږي نو هغه په غور سره واورئ او چپ اوسئ، ښایي چې پر تاسې رحم وشي.

---

۱ - رواه مسلم

۲- د قرآن له آیتونو څخه پند او ګټه اخیستل او د هغو په احکامو او حکمتونو ځان پوهول. الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ﴾ [القمر: ۱۷] **ژباړه:** او په یقین سره موږ قرآن د پند اخیستلو لپاره اسان کړی، آیا شته کوم پند اخیستونکی؟.

۳- د قرآن په آیتونو کې تفکر او تدبر او د هغه په احکامو، اوامرو، نواهیو او ارزښتونو پوهیدل. الله تعالی فرمايي:﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ [ص:۲۹] **ژباړه:** دا یو برکتناک کتاب دی چې موږ پرتا نازل کړی تر څو يې هغوی په آیتونو کې فکر وکړي او د عقل څښتنان ترې پند واخلي.

۴- د قرآن تلاوت، یعنې په سمه توګه د قرآن تلاوت او لوستل، په تلفظ او معنا کې له غلطۍ او خطا نه د مخنیوي په خاطر د تجوید د قواعدو او احکامو د مراعاتولو پر اساس د تورو ادا کول. د قرآن تلاوت په سمه توګه پرهر نارینه او ښځینه مسلمان لازم دي، الله تعالی فرمايي:﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا﴾ [المزمل: ٤] **ژباړه:** او قرآن په ترتیل او تجوید سره ولوله.

۵- د قرآن کریم تبلیغ او نورو ته د هغه د احکامو، تعلیماتو، ارزښتونو او پیغام رسول. دا خبره د پام وړ ده چې د قرآن تبلیغول او په مختلفو سطحو کې د هغه د مفاهیمو، علومو او ارزښتونو خپرول د ټولو مسلمانانو (که هغه نارینه وي یا ښځینه، ټولنه وي او یا حکومت) دنده او مکلفیت دی. الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ [المائدة: ٦٧] **ژباړه:** ای رسوله، هغه څه خلکو ته ورسوه چې ستا د رب له لوري پر تا نازل شوي دي.

۶- د قرآن د احکامو او تعلیماتو پلي کول، د الله تعالی د کتاب په وړاندې د مسلمان په فردي او ټولنیز ژوند کې تر ټولو مهم مسؤولیت او مکلفیت د قرآن کریم د اوامرو د تطبیق اوپلي کولو لپاره مخلصانه هڅه او هاند دی، ځکه قرآن کریم د تطبیق او عملي کولو په خاطر نازل شوی دی. الله تعالی فرمايي: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا﴾ [النساء: ۱۰۵] **ژباړه:** موږ تا (محمدﷺ) ته قرآن په حقه نازل کړی دی تر څو د الله ﷻ د لارښوونو په رڼا کې د خلکو ترمنځ پریکړې وکړې او هېڅکله د خاینانو لپاره جګړه کوونکی مه کیږه.

الله تعالی دې ټولو مسلمانانو ته د قرآن کريم د سم تلاوت، ژورې پوهې، په احکامو او تعليماتو د عمل کولو او د قرآن تر سيوري لاندې د نيکمرغه ژوند کولوتوفيق ورکړي.

د لوست گټې او لارښوونې

۱- قرآن په هر وخت او هر ځای کې د ټول بشريت هادي او لارښود دی.

۲- قرآن يو نړيوال کتاب دی او د کومو ځانگړو خلکو او يا ځانگړې ډلې لپاره نه دی رالیږل شوی.

۳- قرآن کريم له تغير او تبديل نه محفوظ او مصئون دی او هيڅوک نشي کولی په هغه کې تحريف او بدلون راولي.

۴ـ د قرآن کريم خدمت، د هغه حفظ کول، په هغه پوهيدل، د هغه تبليغ او تطبيق د ټولو مسلمانانو دنده او رسالت دی.

۵ـ د قرآن کريم د نزول او د نبي کريمﷺ د بعثت مقصد د کفر له تيارو، شرک، جهل او له اعتقادي او عملي مفاسدو څخه د خلکو را ايستل دي.

پوښتنې

۱- مقطعه توري يعنې څه؟ د تفسير علماء د دې تورو د معنا په اړه څه نظر لري؟

۲- ولې په دغه مبارک آيت کې د تيارې لپاره د جمعي صيغه او د رڼا لپاره د مفرد صيغه کارول شوې ده؟

۳ـ په دې مبارک آيت کې د الله ﷻ له لارې نه مقصد څه شی دی؟

۴ـ د دې مبارک آيت کومه برخه د قرآن کريم په نړيوالتوب او هميشه والي باندې دلالت کوي؟

۵ـ د دی مبارکو آيتونو لنډ او اجمالي تفسير بيان کړئ.

۶ـ په دې لوست کې په قرآن سره د قرآن د تفسير دوه نمونې بيان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د قرآن په وړاندې د مسلمانانو د مسؤولت په هکله يوه مقاله وليکي. بيا دې په ټولگي کې د ښوونکي په مرسته او لارښوونه د دې موضوع په اړه خبرې وکړي.

دریم لوست

د شورا ارزښت

قال الله تعالی: ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ [آل عمران: ۱۵۹]

د کلمو معنا

{لِنْتَ}:	نرم شوې.
{فَظًّا}:	بد خويه.
{غَلِيظَ الْقَلْبِ}:	د سخت زړه خاوند.
{لَانْفَضُّوا}:	هرو مرو به خواره شوي وو.
{شَاوِرْهُمْ}:	مشوره وکړه له هغوی سره.
{عَزَمْتَ}:	هوډ(قصد) دې وکړ.
{فَتَوَكَّلْ}:	نو توکل وکړه.
{يُحِبُّ}:	خوښوي.

ژباړه

نو د الله ﷻ د مهربانۍ له امله نرم شوې ته د هغوی(صحابه وو) لپاره او که وای ته بد خويه سخت زړی، هرو مرو به دوی ستا له شاوخوا نه خپاره شوي وو. نو هغوی ته عفوه وکړه او د هغوی لپاره بښنه وغواړه او په کار کې له هغوی سره مشوره وکړه او کله چې هوډ وکړ تا، نو توکل وکړه په الله ﷻ بې شکه الله ﷻ خوښوي توکل کوونکي.

تفسیر

د آيت شرح او څېړنه

پورتنی مبارك آيت د (آل عمران) د سورت له آيتونو څخه دی. د (آل عمران) سورت په مدينه منوره کې نازل شوی دی. دغه سورت د نورو مدني سورتونو په څير د اسلامي

ټولنې د چارو د تنظيم لپاره په ډېرو احکامو او تعليماتو مشتمل دی. يو له دغو احکامو څخه چې په دې سورت کې بيان شوی دی، د (شورا) حکم دی.

دغه مبارک آيت دهغو آيتونو په لړ کې نازل شوی دی چې د احد په غزوې پورې (چې د هجرت په دريم کال پيښه شوه) تړاو لري. په دې آيت کې پيغمبرﷺ ته خطاب شوی دی؛ خو د اطاعت او پېروۍ د اصل پر بنسټ د پيغمبرﷺ امت په هغه سره د خطاب وړ ګرځېدلي دي او د دی مبارک آيت د احکامو د مقتضا په عملي کولو مکلف دي.

د (ب) توری د{فَبِمَا} په کلمه کې د سبب د بيان، يعنې د پيغمبرﷺ د اصحابو او يارانو په وړاندې د هغه د نرمۍ د سبب د بيان لپاره، چې د الله ﷻله رحمت او مهربانۍ څخه عبارت دی، راغلی دی.

د [ما] توری دلته د الله تعالی د رحمت او مهربانۍ د تأکيد افاده کوي.

غلظت د رقت او نرمۍ ضد دی او د زړه غلظت د سختۍ او نه متأثره کېدلو په معنی دی.

د آيت لومړنۍ برخه يعنې د ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾ جملې د رسول اللهﷺ په يارانو د هغه ﷺ د نرمۍ سبب د الله تعالی رحمت او مهرباني بيان کړې ده او د سخت خويه او سخت زړي صفتونه يې له هغه څخه نفې کړې دي.

د (عزم) کلمه د هوډ او ارادې په معنا ده. الله ﷻ خپل ګران پيغمبرﷺ ته امر کوي وروسته له دې چې دې له خپلو يارانو سره د يو کار په تر سره کولو کې مشوره وکړه او بيا دې تصميم ونيو، نو پرته له کوم شک او تردد څخه پر اللهﷻ توکل او اعتماد وکړه او کار دې ترسره کړه.

د آيت لنډ مفهوم

د آيت لومړنۍ برخه چې د احد د غزا د آيتونو د سياق په لړ کې نازل شوې ده په دې کې الله تعالی خپل پيغمبرﷺ د هغه ﷺ له يارانو سره په نرمۍ او شفقت کولو ستايلی دی او له هغه نه د ناوړو صفاتو، بدو خويونو او سخت زړه والي نفې کوي؛ ځکه که چېرې په هغه کې ناوړو صفاتو شتون درلوداى، نو دا به له پيغمبرﷺ نه د خلکو د کرکې او لرېوالي لامل شوی وی، له شک پرته دا کار د رسالت د سترې موخې، چې خلکوته د ربښتيني بلنې رسول او په ښې طريقې سره د دغې بلنې د قبلولو لپاره د خلکو هڅول دي، مطابقت نه لري.

د آیت په دویمه برخه کې الله تعالی خپل پیغمبرﷺ ته امر کوي چې د خپلو یارانو له تېروتنو څخه تېر شي. دغه تېروتنې د احد د غزا پر مهال رامنځته شوې چې په پایله کې یې مسلمانان ډېر زیات زیانمن شول او ګڼلې جګړه یې ظاهراً له لاسه ورکړ. همدارنګه الله ﷻ خپل پیغمبرﷺ ته امر کوي د خپلو یارانو تېروتنې او خطاګانې، چې د احد په غزا کې له هغوی نه شوي دي، وبښي.

په دې آیت کې پیغمبرﷺ ته د الله تعالی له لوري دریم امر مشوره کول دي. الله تعالی خپل پیغمبرﷺ ته امر کوي چې د کارونو په ترسره کولو کې له خپلو اصحابو سره مشوره وکړي او د هغوی نظر واوري. دا حکم یعنې په شورا امر کول د اسلامي ټولنې، حکومت او چارواکی د نظام بنسټ جوړوي.

د آیت په پای کې الله تعالی خپل پیغمبرﷺ ته خطاب کوي اوداسې فرمايي، وروسته له دې چې د کارونو په ترسره کولو کې دې مشوره وکړه، نو په الله ﷻ توکل او اعتماد وکړه او پرته له تردد څخه کار ترسره کړه، ځکه الله ﷻ هغه کسان خوښوي چې پر الله تعالی توکل کوي.

د حکیم او پوه لارښود ځینې صفات

په دغه مبارک آیت کې د پیغمبرﷺ اووه صفتونه بیان شوي دي، درې صفتونه یې د وصف او اخبار صبغه لري او څلور نور صفتونه یې د امر په صیغې راغلي. دغه صفتونه په لاندې ډول دي:

- له نورو سره په شفقت او نرمی کړنه اوتعامل.
- له خلکو سره له بد خويي او بد چلن څخه ځان ساتل.
- له پیغمبرﷺ نه د سخت زړه توب د او صافو نفې کول.
- عفوه او بښنه.
- د عفوې او بښنې غوښتل.
- په چارو کې مشوره کول.
- د چارو په ترسره کولو کې پر الله تعالی توکل او اعتماد لرل.

د قرآن کریم د پورتني آیت د احکامو پر بنسټ مسلمانان د الله تعالی د رسول په پیروۍ مکلف دي. الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ..﴾ [الأنفال:۲۰].

ژباړه: ای مؤمنانو، د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ متابعت او فرمانبرداري وکړئ. ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ [الأحزاب:۲۱]. **ژباړه**: په یقین سره چې د الله رسول ستاسې د هغو خلکو لپاره ښه او غوره نمونه ده، چې د الله او آخرت د ورځې هیله لري او الله ډېر يادوي.

پیغمبرﷺ د مسلمانانو لپاره یوه ښه اوغوره نمونه ده او هغوی مکلف دي په خپلو اخلاقو، صفاتو او کړنو کې د پیغمبرﷺ پیروي وکړي. سره د دې چې په آیت کې د ذکر شویو صفاتو خپلول پرهر مسلمان لازم دي، خو پر دغو صفاتو باندې د هغو کسانو سمبالیدل ډېر مهم او اړین دي چې د قیادت او لارښوونې په مناصبو کې ځای لري.

د آیت له الفاظو نه څرګندیږي، که چېرې قائد او لارښود، نرم خویه او مهربانه وي او له بدو او ناوړو اخلاقو څخه، چې د خلکو دکرکې لامل ګرځي، ځان وژغوري، نو یقیناً د خلکو زړونه خپلوي، رعیت یې د اوامرو اطاعت کوي او چارې یې په سمه توګه پرمخ ځي. همدارنګه د ملګرو، دوستانو او د ولس له تېروتنو څخه تیریدل، هغوی ته عفوه کول، هغوی ته د برکت، ښښنې او مغفرت دعا کول او د چارو په ترسره کولو کې د هغوی د نظریاتو او مشورو اخیستل د چارو په سمون کې ډېره زیاته اغیزه لري.

خلورم لوست

د تېر لوست پاتې برخه

د شورا ارزښت

شورا یو قرآني بنسټ (اصل) دی

شورا د اسلام په دین کې یو ثابت اصل دی. مسلمانان مکلف دي د الله تعالی د امر د تعمیل او له پیغمبر ﷺ څخه د پیروۍ په خاطر دغه مهم اصل په خپل فردي او ټولنیز ژوند کې مراعات او پلی کړي.

د چارو په ترسره کولو کې مشوره کول، رایه ورکول او د نورو نظریاتو ته غوږ نیول او د هغو شریکولو ته شورا ویل کیږي. د شورا د اهمیت په هکله دا بسنه کوي چې په قرآن عظیم الشان کې یو ځانګړی سورت د (الشوری) په نامه نومول شوی دی. په پورتنې مبارک آیت کې الله تعالی خپل محبوب پیغمبرﷺ ته، سره له دې چې وحی هم پرې نازلېدله په شورا امر کړی دی، ترڅو د چارو په ترسره کولو کې له خپلو اصحابو سره مشوره وکړي.

ستر تابعي امام حسن بصري د دې آیت په تفسیر کې داسې وایي: "د الله تعالی امر خپل پیغمبرﷺ ته په مشوره کولو د دې لپاره نه دی چې ګواکې د یارانو نظر ته یې اړتیا لیدل کیده، بلکې دا امر د دې لپاره دی تر څو مسلمانان د شورۍ په فضیلت او ارزښت پوه شي، د رسول علیه السلام پسې اقتدا وکړي او د چارو په ترسره کولو کې د هغه پیروي وکړي".

امام قرطبي د پورتنې آیت په تفسیر کې داسې وایي: "شورا د شریعت له قواعدو او ثابتو او ارزښتناکو احکامو څخه ده. که چیرې مسؤولین او د حکومت چارواکي له دیني علماوو او تجربه لرونکو کسانو سره مشوره ونه کړي، نو له دندې څخه ګوښه کول یې واجب دي".

شورا د اسلامي ټولنې یوه ځانګړتیا ده

په چارو کې مشوره کول نه یوازې د اسلام یو شرعي حکم دی بلکې د مسلمانانو او اسلامي ټولنې له صفاتو او ځانګړتیاوو څخه بلل کیږي.

الله تعالی د مسلمانانو د اساسي اوصافو په اړه داسې فرمايي: ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾ [الشورى: ۳۸]. **ژباړه**: او مؤمنان هغه کسان دي چې د خپل رب بلنه يې منلې ده او لمونځ يې اداء کړی (قايم کړی) دی او خپل منځي کارونه يې په مشورې سره دي او له هغه څه نه چې موږ دوی ته ور روزي کړې د الله په لار کې يې مصرفوي.

له دې مبارک آيت نه دا څرګنديږي چې شورا نه يوازې د اسلام د سياسي نظام يو اصل دی، بلکې د هغې ريښې د مسلمانانو په ژوندانه کې ډيرې زياتې ژورې دي. د قرآن کريم له نظره شورا د اسلامي ټولنې له ارزښتناکو مشخصاتو څخه ګڼل کيږي چې په پراخه توګه په مختلفو برخو کې د هغې پلي کول د اسلامي امت فردي او ټولنيز ژوند جوړوي.

رسول الله ﷺ به د چارو په ترسره کولو کې د تجربې او راپې له خاوندانو سره مشوره کوله او شورا ته به ډير لوی ارزښت قايل وو. د شورا د فضيلت او ارزښت په هکله له رسول الله ﷺ نه ډير زيات احاديث روايت شوي دي. د مثال په ډول په يو حديث کې له رسول الله ﷺ نه روايت شوی دی، چې فرمايي : «ما خاب من استخار ولاندم من استشار»[۱]

ژباړه: څوک چې د کارونو په ترسره کولو کې مشوره وکړي هغه به هيڅکله پښيمانه نشي او څوک چې استخاره وکړي هغه به هيڅکله زيانمن او نا اميده نشي. په بل حديث کې رسول الله فرمايلي دي: «ما شقى قط عبد بمشورة وما سعد باستغناء برأى»[۲] **ژباړه:** چا چې په کارونو کې مشوره وکړه هغه به هيڅکله بدمرغه نشي او چا چې د نظر او راپې له اخيستلو نه استغنا وکړه هغه به هيڅکله هم نيکمرغه نشي.

امام بخاري رحمه الله په دې هکله، چې شورا په اسلامي ټولنه کې يو رايج او دوديز عمل دی، داسې فرمايي:" د پيغمبرﷺ له مړينې وروسته به اسلامي امت په ټولو مباحو او مشروعو امورو کې د امينو عالمانو او پوهانو سره مشوره کوله ترڅو له ټولو نه په آسان شي عمل وشي."

۱ – الطبرانى فى المعجم الصغير و الأسط.

۲ – مسند شهاب باب ماشقى عبد قط بمشورة

فعالیت

زده کوونکي دې د مضمون د ښوونکي په مرسته د ټولګي او ښوونځي د ځينو مسائلو په اړه مشوره وکړي.

شورا د اسلامي نظام يو ارزښتناك اصل دی

پرته له شکه شورا په اسلام کې د حکومتي نظام يو ارزښتناك اصل او پياوړی ستن (رکن) بلل کيږي. پيغمبرﷺ د اسلامي نظام او دولت د لومړني رئيس په توګه په مختلفو حالاتو لکه د بدر، احد، احزاب، حديبيې او نورو غزواتو کې له خپلو اصحابو، يارانو او پاکو بيبيانو يعنې امهات المؤمنين سره د هغو چارو په هکله، چې په هغو کې د مسلمانانو ښېګڼې نغښتې وې، مشوره کړې ده.

د دې امت سلف صالح يعنې د امت مخکينيو مشران لکه خلفای راشدين، صحابه او تابعينو د رسول اللهﷺ په طريقو عمل کړی او د مسلمانانو ارزښتناك او مهم کارونه يې په مشوره ترسره کړي دي.

پرته له شکه د شورا د کمزورۍ او نشتوالي په صورت کې پر ټولنې، حکومتي نظام او د خلکو پر برخليك ظلم اواستبداد برلاسی کيږي چې په دې سره د چارواکو لپاره د طغيان او زورواکۍ زمينه برابريږي او ټولنه د بد مرغۍ، تېرې او بې عدالتۍ کندې ته پريوزي.

د يومفسر په وينا " په کومه ټولنه کې چې د شورا دروازه وتړلې شي په هغې کې د ظلم او تيري دروازه پرانستل کيږي".

يو بل مفسر د دې آيت په تفسير کې داسې وايي: " د شورى له اصل سره دوه ډوله چارواکي مخالفت کوي: يو هغه چارواکي چې متکبر او مغرور وي، ځان پر نورو لوړ ګڼي او ګومان کوي چې د هيچا مشورې ته اړتيا نه لري، د ده هرنظر او خبره سمه ده او د نورو نظر ناسم دی. بل هغه چارواکي چې ظالم، مستبد او د حق مخالفت کوي او څه يې چې زړه وغواړي هغه تر سره کوي، ځکه هغه پوهيږي که چيرې له چا سره مشوره وکړي نو خلك به د ده په ظلم، تيري او ناوړو چارو خبر شي. "

سوکاله او نيکمرغه ژوند ته د رسيدلو لپاره که هغه د کورنۍ، ټولنې او يا حکومت په کچه وي د شورا د مهم او حياتي اصل پلي کول او پر هغې پابندي کول ډير اړين بلل

کیږي. د عدالت پلي کېدل، د خلکو د برخلیک په مسائلو کې د هغوی مشارکت او ونډه اخیستل، په کورنی او ټولنه کې د مرستې او وروږګلوی د فضا رامنځته کېدل او د ظلم، تیري او اختناق له منګولو نه خلاصیدل او داسې نورې ستونزې پرته له شورا څخه نشي هواریدلی.

د لوست ګټې او لارښوونې

- د پیغمبرﷺ اخلاقی کمال.
- دصحابه وو رضی الله تعالی عنهم فضیلت.
- د مسلمانانو په فردي، ټولنیز او سیاسي ژوند کې د یومهم اصل په توګه د شورا تثبیت.
- وروسته له مشورې او تصمیم څخه له تردد نه ځان ساتل.
- په ټولو چارو کې پر الله تعالی توکل او اعتماد لرل.

پوښتنې

۱- ولې د قرآن کریم په مدني سورتونو کې شرعي احکام زیات دي؟

۲- که چیرې د شورا اصل په ټولنه کې شتون ونه لري، د ټولنې خلک به په کوم ډول ستونزو اخته شي؟

۳- آیا د شورا اصل یوازې په سیاسي نظام پورې تړاو لري او که د ژوندانه په نورو برخو کې هم پلي کیدای شي؟

٤- کوم ډول چارواکي د شورا له اصل سره مخالفت کوي او ولې؟

٥- د نیک اوصالح لارښود او چارواکي لپاره د ځینو اړینو صفاتو نومونه واخلئ.

کورنی دنده

زده کوونکي دې له آیت او حدیث نه په استفادې سره د شورا د ارزښت او په ټولنه کې د هغې د تطبیق کیدو په هکله یوه مقاله ولیکي چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي.

پنځم لوست

د انبیاوو مقام

قال الله تعالی: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ [الحدید: ۲۵]

د کلماتو معنا

{رُسُلَنَا}: زموږ رسولان.
{بِالْبَيِّنَاتِ}: په ښکاره او څرګندو نښانو (دلایلو او معجزاتو).
{الْمِيزَانَ}: تله.
{بِالْقِسْطِ}: په انصاف او عدل.
{الْحَدِيدَ}: اوسپنه.
{بَأْسٌ}: جنګ، ډېر زور او طاقت.
{عَزِيزٌ}: برلاسی، غالب.

ژباړه

موږ په رښتیا خپل رسولان له روښانه او څرګندو نښو (دلایلو) سره ولیږل، له هغو سره مو کتاب او تله نازل کړل، ترڅو خلک په انصاف ولاړ وي، او رابښکته کړې (پیدا کړې) ده موږ اوسپنه چې په هغې کې ډېر زور دی او جنګ پرې کېدای شي او خلکو ته پکې ډېرې ګټې پرتې دي، ترڅو معلومه کړي، الله، چې څوک د هغه له لیدلو پرته د هغه او د هغه د رسولانو مرسته او ملاتړ کوي. بې شکه الله ډېر ځواکمن او برلاسی دی.

تفسير

د آیت شرح او څېړنه

پورتنی مبارک آیت د سورة (الحدید) له مبارکو آیتونو څخه دی چې په مدینه منوره کې نازل شوی دی. د (بینات) کلمه د (بینة) جمع ده. دلته د هغو دلایلو او نښانو په معنا ده چې د پیغمبرانو (کوم چې د الله تعالی له خوا موږ ته رالیږل شوي) په رښتینولی دلالت کوي، چې د هغو له جملې څخه د پیغمبرانو حسي معجزې هم دي.

په مبارک آیت کې له کتاب څخه موخه ټول اسماني کتابونه دي چې پر پیغمبرانوعلیهم السلام باندې نازل شوي لکه تورات، انجیل، زبور او قرآن.

(**میزان**) عبارت له تلې څخه دی چې د یو شي د تللو لپاره کارول کیږي، دلته ترې موخه د خلکو ترمنځ په احکامو او معاملاتو کې عدالت کول دي. تله له عدل او انصاف څخه استعاره ده چې د معقول تشبیه په محسوس سره شوې ده یعنې د عدل او انصاف تعبیر په تلې شوی دی. د تلې رالیږل د خلکو په منځ کې د عدالت او انصاف د تبلیغ او خپرولو په معنا دی.

د {قسط} لفظ د عدل معنا ورکوي او ټولو چارو ته شاملیږي. د اوسپنې له رالیږلو څخه مراد د هغې پیدا کول او د خلکو د ګټې لپاره د هغې چمتو کول دي.

له ﴿بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾ څخه د اوسپنې قوت او ځواک مراد دی چې ګټه او تاوان دواړه په هغې کې نغښتي دي. د اوسپنې له منفعت څخه مراد له هغې نه د ژوند په مختلفو اړخونو لکه د سامان آلاتو د جوړولو او داسې نورو برخو کې ګټه اخیستل دي.

له ﴿وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ﴾ څخه مطلب د اثارو د څرګندیدلو له لارې د الله تعالی د علم ظاهریدل دي چې د پېغمبرانو او اسمانی کتابونو د رالیږلو او په خلکو کې د عدالت د حاکمولو او له اوسپنې نه د ګټې په اخیستلو سره تحقق مومي.

دغه مبارک آیت د الله تعالی د دوو صفتونو "قوی" او"عزیز" په یادولو سره پای ته رسیږي، یعنې الله تعالی هغه قوي او غالب ذات دی چې هېڅکله هم ماتې نه خوري او نه هم مغلوبیږي.

د آیت لنډ مفهوم

په دی مبارک آیت کې الله تعالی د دې لارښوونه کوي، موږ رسولان د څرګندو او روښانو دلایلو، معجزاتو سره ولیږل او پر هغوی مو هغه کتابونه نازل کړل چې د شریعت پر احکامو مشتمل دي او تله مو د عدالت لپاره نښه و ګرځوله، تر څو خلک په خپلو چارو او معاملاتو کې د انصاف خیال وساتي.

همداراز د دی یادونه کوي موږ اوسپنه پیدا کړې ده چې په هغې کې ډېر زور او طاقت دی او د خلکو لپاره په هغې کې ډېرې ګټې دي، ترڅو الله تعالی خپل علم هغوخلکو ته ظاهر کړي چې په غیب سره د الله او د هغه د رسول مرسته او ملا تړ کوي. پرته له شکه الله تعالی هغه قوي او غالب ذات دی چې هېڅکله هم نه مغلوبیږي.

د پېغمبرانو رالېږلو ته د بشر اړتیا

د دې لوست مبارك آیت د قرآن عظیم الشان د هغو آیتونو له جملې څخه دی چې د انبیاوو علیهم السلام د بعثت او د بعثت د ځینو موخو په اړوند راغلي دي. بندګانو ته د پېغمبرانو رالېږل پر هغوی باندې د الله تعالی ستر نعمت دی ځکه چې پېغمبرانو علیهم الصلاة السلام د هدایت د بلو ډیو په څېر د تاریخ په مختلفو پړاوونو کې خلکو ته د کفر او جهل له تیارو څخه د علم او ایمان د رڼا په لور د وتلو لارښوونه کړې ده.

لکه څرنګه چې انسان د خپل پایښت او روغتیا لپاره هوا او خوړو ته اړتیا لري همدارنګه د الله تعالی هدایت، چې د پېغمبرانو له لارې انسانانو ته رسیږي، په دنیا کې د هغوی د نېکمرغۍ اساس او په آخرت کې له اور نه د خلاصون لپاره اړین بلل کیږي. ځکه د سمې او نا سمې لارې توپیر کول، حق له باطل نه بېلول، د ایمان او الحاد ترمنځ توپیر کول او اسلام له کفر نه جلاکول یوازې اویوازې د الهي وحي د لارښوونو له لارې چې د پېغمبرانو په واسطه انسانانو ته وړاندې کیږي، ممکن دی.

الله تعالی د پېغمبرانو د رالېږلو سبب داسې بیان کړی دی:﴿كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ..﴾ [البقرة: ۲۱۳]. **ژباړه:** ټول خلك یو امت و، نو پاك الله زیري ورکوونکي او ډاروونکي پېغمبران واستول او نازل یې کړ له هغوی سره کتاب په حقه ترڅو پریکړه وکړي د خلکو په مینځ کې په هغه څه کې چې اختلاف یې پکې کړی و.

د دې مبارك آیت پر اساس د ځمکې لومړني کسان د حق او رښتیني دین پیروان وو، خو د وخت په تیریدلو سره د دوی ترمنځ شخړې او خپلمنځي اختلافات زیات شول او د سمې لارې په پرېښودلو یې په ځمکه کې د تېرې او فساد لاره اختیاره کړه. الله تعالی د دوی د اصلاح او هدایت لپاره پېغمبران راولېږل چې په دې سره د پېغمبرۍ لړۍ پیل شوه.

له عبد الله بن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دی چې فرمایي: «كان بين آدم و نوح عشرة قرون، كانوا على الحق حتى اختلفوا فبعث الله إليهم نوحا و النبيين من بعده»[1]

ژباړه: د آدم او نوح علیهما السلام ترمنځ د زماني واټن (فاصله) لس پېړۍ وه. د دې مودې په لړ کې خلکو په سمې او رښتیني لارې ژوند تیراوه. وروسته د خلکو تر منځ اختلافات او شخړې پیدا شوې، نو له دې امله الله ﷻ نوح او نور پېغمبران علیهم الصلاة و السلام د دوی د هدایت او لار ښوونې لپاره راولېږل.

[1] – المستدرك على الصحيحين تفسير سورة حم عسق

شپږم لوست

د تېر لوست پاتې برخه

د انبیاوو مقام

نبوت الهي ورکړه ده

د قرآن کریم د آیتونو او مبارکو احادیثو له نصوصو نه دا څرګندیږي چې نبوت د الله تعالی ورکړه ده او د هیچا په هڅه او هاند سره دا مقام چاته نه حاصلیږي. دې ستر مقام ته د رسیدلو لپاره دنیوي اسباب او عوامل لکه د انسان غوښتنه، وراثت، ځانګړې هڅه او هاند، بشري ذکاوت او نبوغ، مال او عزت، کورنی مقام، ټولنیز مقام او داسې نور لاملونه کوم تاثیر نه لري. الله تعالی په دې اړه فرمايي: ﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ [الحج: ۷۵]. **ژباړه:** الله له ملایکو او انسانانو نه استازي غوره کوي، بې شکه الله ښه اورېدونکی او د هر څه لیدونکی دی.

همدارنګه الله تعالی په بل آیت کې د ځینو پیغمبرانو علیهم الصلاة و السلام ستاینه کوي او داسې فرمايي: ﴿وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ﴾ [ص: ۴۷] **ژباړه:** او بې شکه هغوی زموږ په وړاندې له غوره کړو شوو ښو خلکو څخه وو.

پیغمبران د الله تعالی غوره بنده ګان دي

انبیاء علیهم السلام د ځمکې پر سر د الله تعالی غوره بنده ګان دي. د پیغمبرانو علیهم السلام ژوند د انساني ژوندانه په ټولو اړخونو کې د لوړو پوړیو د کمال یو څرګند عیني مثال دی. د دغو کمالاتو موجودیت د انبیاوو علیهم السلام د رسالت له درندې او ارزښتناکې دندې سره مطا بقت لري، ځکه چې پیغمبران علیهم السلام د خلکو او ټولنې د لارښوونې دنده پر غاړه لري او د بشري ټولنې د غوره کسانو په توګه باید دوی د هغو بشپړو صفاتو خاوندان وي چې هغه په نورو انسانانو کې موندل کیدای نشي.

الله تعالی د ځینو پیغمبرانو په ستاینې او وصف کې داسې فرمايي:

﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ﴾ [الأنبياء: ۷۳]. **ژباړه:** او ګرځولي وو موږ هغوی (په مخکنې آیت کې یاد شوي پیغمبران) امامان چې زموږ په امر به یې (خلکو ته) لار ښوونه کوله او وحې کړې وه موږ

په لور د هغوی د نیکو کارونو ترسره کول او اداء کول د لمانځه او ورکړه د زکات او هغوی زموږ عبادت کوونکي وو.

د پیغمبرانو علیهم السلام مهم صفات، چې په څرګند ډول په قرآن کریم کې راغلي دي، په لاندې ډول دي:

- صدق او رښتینولي.
- تبلیغ او بلنه.
- امانت.
- ذکاوت.
- له هغو نیمګړتیاوو نه لرل چې د خلکو د کرکې لامل ګرځي.
- د پیغمبرانو علیهم السلام پاکې او عصمت له ګناه نه او د وحې په رسولو کې له تېروتنې څخه.

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته، پیغمبرانو ته د بشر اړتیا او د پیغمبرانو د اوصافو په اړه علمي خبرې اترې وکړي.

د پیغمبرانو دندې

د قرآن عظیم الشان د نصوصو په رڼاکې د انبیاوو علیهم السلام سترې او مهمې دندې په لاندې ډول دي:

١. د الله تعالی د پېژندنې، توحید او عبادت په لور د خلکو دعوت، الله تعالی په قرآن عظیم الشان کې په دې اړه داسې فرمایي: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ [الأنبیاء: ٢٥]. **ژباړه:**اونه دی لیږلی موږ (ای پیغمبره) له تا نه وړاندې هېڅ استازی مګر وحې کړې موږ د هغه په لور چې پرته له ما نه بل معبود نشته نو یوازې زما عبادت وکړئ.

٢. خلکو ته د الله تعالی د اوامرو او نواهیو رسول او تبلیغ کول، الله تعالی فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ..﴾ [المائده: ٦٧]. **ژباړه:** ای رسوله، هغه څه خلکو ته ورسوه چې ستا د رب له لوري پر تا نازل شوي دي.

۳. د سمې او نېغې لارې په لور خلکو ته لارښوونه کول، الله تعالی په دې اړه داسې فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا. وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا﴾ [الأحزاب: ٤٦]. **ژباړه:** ای پیغمبره، موږ ته شاهد، زیری ورکوونکی، ډاروونکی او د الله په حکم د هغه لوري ته بلونکی لیږلی یې او روښانه څراغ مو ګرځولی یې.

٤. د بشر لپاره غوره نمونه: الله تعالی فرمايي: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ..﴾ [الأحزاب: ٢١]. **ژباړه:** په یقین سره ده ستاسې لپاره په (کړنو) د رسول الله کې ښه او غوره نمونه (اقتدا) ده.

۵. خلکو ته د هغوی د خلقت او پيدايښت او وروستني برخليك يادونه او دا چې وروسته له مرګ نه انسان ته څه پيښيږي، الله تعالی فرمايي: ﴿يَا مَعْشَرَالْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَيَوْمِكُمْ هَذَا...﴾ [الأنعام:١٣٠]. **ژباړه:** ای ډلې د پیریانو او انسانانو، ایا نه وو راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه چې بیانول به یې پر تاسې آیتونه زما او تاسې یې ډارولئ د دې ورځې له ملاقات څخه.

٦. د آخرت د ژوندانه په لور د بشر پام اړول او د فاني دنيا د ژوندانه په خوندونو کې له ډوبيدو نه د هغوی ژغورل، چې د سترګو په رپ سره تیریږي او له منځه ځي. الله تعالی د دنيايي ژوند او د هغه د زوال په هکله داسې فرمايي: ﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ [الأنعام: ٣٢]. **ژباړه:** او نه دی ژوند د دنيا، مګر لوبه او عبث او بې شکه. د آخرت کور غوره دی لپاره د هغو کسانو چې پرهيزګاري کوي، ايا تاسې عقل په کار نه اچوئ ؟

۷. پر خلکو د اتمام حجت او دليل قائمولو لپاره، الله تعالی فرمايي: ﴿رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ [النساء: ١٦٥]. **ژباړه:** رسولان زيري ورکونکي او ډارونکي (ليږل شوي)دي ترڅو د هغو له ليږلو وروسته د خلکو سره د الله په مقابل کې کوم حجت او دليل پاتې نشي او الله په هر حال غالب او حکيم دی.

د پیغمبرانو علیهم السلام شمیر او د ځینو نومونه

د یو حدیث پر اساس د پیغمبرانو علیهم الصلاة و السلام شمیر زیات او کم یو لك او څلرویشت زرو ته رسیږي. د الله تعالی دغه غوره بنده ګان په مختلفو زمانو کې د خلکو د هدایت او لارښوونې لپاره رالیږل شوي وو.

د قرآن عظیم الشان د نصوصو له مخې هېڅ داسې امت او ډله نشته چې هغوی ته پیغمبر نه وي لیږل شوی. الله تعالی په قرآن عظیم الشان کې په دې اړه داسې فرمایي: ﴿وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ﴾ [فاطر: ٢٤]. **ژباړه:** او هېڅ داسې کوم امت نه شته چې په هغوی کې ډاروونکی(پیغمبر) نه وي راغلی. په قرآن عظیم الشان کې د (٢٥) پیغمبرانو نومونه یاد شوي چې عبارت، دي له: آدم، نوح، ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب، داود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، ادریس، یونس، هود، شعیب، صالح، لوط، الیاس، الیسع، ذوالکفل، عیسی او محمد صلوات الله علیهم اجمعین.

په قرآن عظیم الشان کې الله تعالی مسلمانانو ته امر کوي چې پر ټولو پیغمبرانو علیهم السلام باندې ایمان راوړي چې نومونه یې په قرآن کریم کې ذکر شوي او که نه. پیغمبرانو علیهم السلام باندې ایمان راوړل د عقیدې او ایمان له ارکانو څخه یو رکن دی او هیڅوك هم پر ټولو انبیاوو علیهم السلام باندې له ایمان راوړلو پرته مسلمان بلل کېدای نشي. الله تعالی فرمایي: ﴿آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ...﴾ [البقره: ٢٨٥]. رسول او مؤمنانو پر هغه څه ایمان راوړی دی چې رسول ته د هغه د رب له لوري رالیږل شوي دي. دوی ټولو په الله او د هغه په ملایکو، کتابونو او رسولانو ایمان راوړی دی.(او وایي) موږ د الله په پیغمبرانو کې یو تر بله هیڅ توپیر نه کوو. یعنې داسې نه کوو چې پرځینو پیغمبرانو ایمان راوړو او د ځینو نورو له نبوت نه منکرشو.

محمد ﷺ خاتم النبیین

محمد بن عبدالله ﷺ خاتم النبیین دی او د ده ﷺ په بعثت سره د نبوت لړی ختمه او بشپړه شوه او وروسته له هغه څخه د الله تعالی له لوري نه کوم پیغمبر او نه کوم کتاب رالیږل

کیږي. د پېغمبرﷺ له رحلت وروسته د وحې نازلېدل هم بند شو.که څېرې څوک د نبوت دعوه وکړي نو هغه کس دروغجن دی.

قرآن عظیم الشان د ختم نبوت په اړه او دا چې حضرت محمد ﷺ خاتم النبیین دی داسې فرمایلي دي:﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ [الأحزاب: ٤٠]. **ژباړه:** محمد ستاسې د سړیو د هېڅ یوه پلار نه دی، بلکې د الله رسول او اخرنی پیغمبر دی او الله پر هر څه ښه پوه او عالم دی.

د قرآن کریم د آیتونو او نبوي احادیثو پر اساس ټول انسانان د الله تعالی له لوري مکلف دي چې پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې د وروستني پېغمبر په حیث ایمان راوړي او د هغه ﷺ فرمانبرداري وکړي. څوک چې د محمد ﷺ په نبوت او رسالت ایمان نه را وړي هغه کس کافر دی او په آخرت کې به د دوزخ په اور کې سوځي.

د لوست ګټې او لارښوونې

❖ الله ﷻ د زماني په هر پړاو کې د بندګانو د هدایت او لارښوونې لپاره انبیاء علیهم السلام را لیږلي دي.

❖ د انبیاوو علیهم السلام بعثت د الله تعالی له لوري پر انسانانو د هغه د رحمت او مهرباني نښه ده.

❖ لکه څرنګه چې انسان د خپل پایښت او روغتیا لپاره هوا او خوړو ته اړتیا لري په همدې توګه د پېغمبرانو وجود هم د بشر د لارښوونې لپاره اړین بلل کیږي.

❖ انبیاء علیهم السلام ټول د بشر له جنس څخه وو. دوی ټول نیک او غوره انسانان وو. نور انسانان که هر څومره غوره او نیک اعمال ترسره کړي بیا هم د انبیاوو مرتبې او مقام ته نشي رسیدای.

❖ پېغمبران علیهم السلام له ګناه نه معصوم او پاک دي او د دین او رسالت په تبلیغ کې هیڅکله نه سهوه کیږي او نه هم تېروځي.

❖ پر پېغمبرانو علیهم السلام باندې ایمان راوړل د عقیدې او ایمان له ارکانو څخه یو رکن دی. که څوک د یو پېغمبر له نبوت نه منکر شي. هغه کافر دی.

❖ حضرت محمد ﷺ آخرې پېغمبر دی. وروسته له هغه څخه بل کوم پېغمبر نه راځي. ټول انسانان د الله تعالی له لوري مکلف دي چې پرحضرت محمدﷺ باندې د وروستني پېغمبر په حیث ایمان راوړي او د هغه ﷺ فرمانبرداري وکړي.

❖ له پېغمبرﷺ سره مینه اومحبت لرل، د هغه اطاعت کول، د هغه عزت او درناوی، د هغه ﷺ په سیرت او سنتو پوهېدل، د هغهﷺ له عظیم الشأن لوړمقام، مرتبې او شخصیت نه دفاع کول او ټولو نړیوالو ته د اسلام د سپېڅلي دین تبلیغ د هر مسلمان سړي او مسلمانې ښځې اسلامي او شرعي وجیبه ده.

❖ د مسلمانانو مکلفیت د پېغمبرﷺ په وړاندې چې له هغه سره د مینې او دوستی د اظهار علامت دی او د مسلمانانو لپاره د اجر او ثواب حاصلولو لامل ګرځي. هغه پر پیغمبرﷺ باندې د زیات درود ویل دی. کله چې د پیغمبرﷺ مبارک نوم یاد شي مستحب دی چې پر هغه ﷺ باندې درود وویل شي.

پوښتنې

۱.ولې د پیغمبرانو علیهم السلام رالیږل د بشریت لپاره اړین بلل کیږي؟ څرګند یې کړئ.

۲.د پیغمبرانو علیهم السلام مهمې دندې کومې دي؟ ځینې یې بیان کړئ.

۳.دا څه حکمت دی چې پېغمبران علیهم السلام د بشر له جنس څخه دي؟

٤.که څوک پر ځینو پېغمبرانو علیهم السلام ایمان راوړي او د ځینو نورو له نبوت نه منکر شي، د هغه حکم څه شی دی ؟

۵.د پېغمبرﷺ په وړاندې د مسلمان دنده او مسؤولیت څه شی دی؟ څرګند یې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د آیتونو او حادیثو په رڼا کې د پېغمبرانو د اوصافو او دندو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له (۲۰) کرښو څخه کمه نه وي.

اووم لوست

اسلام غوره دين دی

قال الله تعالى: ﴿إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَن يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ۝ فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَأَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوا وَّإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ﴾ [آل عمران:۱۹-۲۰].

د کلمو معنا

{الدِّينَ}: شريعت او ملت.

{الْإِسْلَامُ}: تسليمېدل، غاړه ايښودل، د اسلام دين.

{بَغْيًا}: د کينې او رخې له مخې.

{حَاجُّوكَ}: شخړه کوي له تا سره، دلايل وړاندې کوي.

{أَسْلَمْتُ}: ما سپارلی دی، تسليم او منقاد يم.

{اهْتَدَوْا}: لیار يې وموندله، هدايت يې وموند.

{تَوَلَّوْا}: وګرځېدل هغوی، سر غړونه يې وکړه.

{الْبَلَاغُ}: رسونه، تبليغ.

ژباړه

بې شکه د الله په وړاندې (تر ټولو غوره) دين اسلام دی او اختلاف نه دی کړی(د اسلام د قبلولوپه اړه) هغو کسانو چې کتاب ورکړ شوی دی(اهل کتابو) مګر وروسته له هغه چې علم او پوهه ورته راغله (يعني په حقيقت پوه شول) خو د خپل منځي کينې او حسد له کبله يې اختلاف ته ملا وتړله. څوک چې د الله تعالی له آيتونو نه منکر شي (نو پوه دې شي چې) الله پاک ډېر ژر حساب کوونکی دی. که (د کبر له مخې) دوی له تا سره(ای محمده) جګړه کوي نو ووايه سپارلی دی ما خپل مخ خاص لپاره د الله تعالی(د الله حکم ته تسليم اومنقاد يم) او زما ملګري (متابعت کوونکي)هم هغه ته تسليم دي او ووايه هغو کسانو ته چې ورکړل شوی دی کتاب او نالوستو ته آيا اسلام مو راوړی دی؟ که اسلام يې راوړ نوپه تحقيق سره سمه او نېغه لاره يې وموندله او که وګرځېدل او

سرغړونه يې وکړه، نو بې شکه پرتا(يوازې د حق) رسونه ده. او الله پاک خپل بند ګان ښه ويني.

تفسير

د مبارکو آيتونو شرح او څېړنه

د(**دين**) کلمه په لغت کې د جزا او بدل په معنا ده او دلته له (دين) نه مطلب عقايد او هغه احکام دي چې د الله تعالی له لوري پرحضرت محمد ﷺ نازل شوي دي نو دين په دې مبارک آيت کې د ملت او شريعت په معنا دی.

(**اسلام**) د تسليمېدلو او انقياد په معنا دی او دلته له (**اسلام**) نه مراد هماغه حنيف دين دی چې محمد ﷺ د ټول بشريت لپاره راوړی دی.

د (**عند الله**) جمله د عربي ژبې د قانون او دستور له مخې حذف شوې کلمې لکه (ثابت) يا (مقبول) پورې تړاو لري، يعنی د الله په وړاندې ثابت او مقبول دين. د(**عند الله**) په جمله کې د اسلام د دين نسبت الله ﷻ ته، د دغه دين په شرف او غوره والي دلالت کوي اومعنا يې داسې ده چې اسلام د الله ﷻ هغه دين دی چې د خپلو بندګانولپاره يې غوره کړی دی. د دې وينا پر بنسټ د ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾ **ژباړه**: يوازينی غوره او معتبر دين د الله تعالی پر وړاندې د اسلام دين دی، يعنی هغه شريعت چې محمد ﷺ له ځان سره راوړی دی.

د﴿الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾ **په** جمله کې مراد له (**کتاب**) څخه هغه آسماني کتابونه دي چې مخکې له قرآن کريم څخه نازل شوي وو لکه د تورات او انجيل کتابونه. د دغو کتابونو پيروانو ته اهل کتاب (يهود او نصاری) ويل کيږي. د ﴿إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ په جمله **کې** له (**علم**) نه مراد د وروستني پيغمبر په حيث د حضرت محمد ﷺ د پيغمبری پرحقانيت د اهل کتابو د علم او پوهې حاصلېدل دي. د(**بغيا**) کلمه دلته د کينې اوحسد په معنا ده. د ﴿وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ﴾ **د** جملې مفهوم دا دی چې: د اهل کتابو مخالفت د اسلام له دين يعني له هغه څه سره چې حضرت محمد ﷺ راوړی دی، د پيغمبر د رښتينولی او د اسلامي دين له حقانيت نه د جهل او بې علمی له مخې نه دی، بلکې دغه مخالفت د علم له حاصلېدلو نه وروسته د حسد له امله دی.

د (**كفر**) كلمه په لغت كې د انكار په معنا ده او دلته ترې مراد د حضرت محمد ﷺ له نبوت نه انكار كول او د اسلام نه منل دي.

د ﴿فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾ په جمله كې د هغو كسانو لپاره چې د اسلام او خاتم النبيين له پيغمبرئ نه انكار كوي يو ډول وعيد او تهديد وجود لري، يعني هغه كسان چې كفر او سرغړونه كوي، الله تعالی له هغوی سره محاسبه كوي او د الله تعالی محاسبه ډېر ژر ده چې دلته د حسا ب سرعت د عذاب په سختئ دلالت كوي.

له﴿حَاجُّوكَ﴾ څخه مراد د پيغمبر ﷺ سره د اهل كتابو عناد، سرغړوني، جګړې او د اسلام د سپېڅلي دين پر ضد د هغوی غليمانه ناسم تعبيرونه دي.

د ﴿أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ﴾ **د** جملې معنا د الله تعالی احكامو او اوامرو ته غاړه ايښودل اوتسليمېدل دي او دلته (**وجه**) د ذات اوځان په معنا ده، يعني ما خپل ځان د الله حكم ته تسليم او منقاد كړ. د ﴿فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ﴾ جملې مفهوم دا دی چې كه چېرې كفار او اهل كتاب او د دوی په څېر نور خلك له تا سره د عناد، تكبر او غرض په مقصد شخړې او جګړې ته ملا وتړي نو د هغوی د دروغو او تكبر پروا مه ساته او هغوی ته ووايه چې زه او زما پيروان د الله تعالی اوامرو او احكامو ته تسليم يو.

له ﴿الْأُمِّيِّينَ﴾ نه مراد هغه كسان دي چې د هيڅ كوم كتاب پيروان نه دي يعني د عربو مشركان. د﴿فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا﴾ جمله هغه ګټه او فايده بيانوي چې اهل كتاب او مشركين يې د اسلام د سپېڅلي دين د قبلولو په صورت كې ترلاسه كوي، ځكه چې هغوی د الله تعالی د اوامرو په عملي كولو او د اسلام د سپېڅلي دين په قبلولو سره سمه او نېغه لاره مومي او د كفر او شرك له تيارو نه بهر راووځي.

د﴿وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ﴾ په جمله كې د پيغمبرعليه الصلاة و السلام د زړه لپاره تسليت دی او معنا يې داسې ده: كه چېرې كفار د اسلام د سپېڅلي دين له منلو نه منكر شي او سر غړونه وكړي، نو ای محمده، په دې سره تاته هيڅ ضرر او تاوان نشته، ځكه تا خپله دنده، چې خلكو ته د سپېڅلي دين تبليغ و، په سمه توګه تر سره كړې دی.

دغه مبارك آيتونه د﴿وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ﴾ په جملې سره پای ته رسيږي چې دغه جمله پر وعده او وعيد دواړه مشتمله ده، يعني نيك عملو مؤمنانو ته د اجر او ثواب وركولو وعده او كافرانو ته د سخت عذاب تهديد، ځكه چې الله تعالی د بندګانو پركړنو او زړونو خبر دی او هر چا ته د هغه د كړنې او عمل سره سم جزا وركوي.

دآیتونو لنډ مفهوم

یوازینی دین چې الله تعالی یې خوښوي او پر ټولو پیغمبرانو یې نازل کړی دی او پرته له هغه بل دین نه قبلوي هغه د اسلام سپېڅلی دین دی. د اسلام دین د الله تعالی اوامرو او احکاموته د غاړه ایښودلو یعنې د الله تعالی بندګۍ، فرمان برداري او د هر عصر د پیغمبرانو د بعثت پر مهال د هغوی اطاعت کولو ته ویل کیږي. د پیغمبرانو د لړۍ وروستنی پیغمبر حضرت محمد ﷺ دی چې ټول انسانان باید د ده د سپېڅلي دین اسلام چې د ټولو انبیاوو د ادیانو بشپړ شکل دی پیروي وکړي. الله تعالی د پیغمبر ﷺ له بعثت وروسته پرته له اسلام نه بل هیڅ دین نه قبلوي. د اسلام د منلو په هکله د اهل کتابو یعنې یهودو او نصاراؤ اختلاف او په مختلفو ډلو د هغوی ویشل کېدل، دا د هغوی د حسد، په دنیا پورې د هغوی د زړه تړلو او مقام حاصلولو له امله دی چې وروسته د دلایلو له وړاندې کولو او د پیغمبرانو او کتابونو له رالېږلو، یعنې د اسلام د دین پر حقانیت او د وروستنې پیغمبرﷺ پر رښتینولی له علم او پوهې حاصلېدلو وروسته، پېښ شوی دی. هغه کسان چې د الله تعالی له آیتونو انکار کوي د حق له منلو او د الله تعالی له احکامو او اوامرو نه چې د اسلام سپېڅلي دین منل دي، سرغړونه وکړي، الله تعالی ورسره محاسبه کوي او د الله تعالی محاسبه ډېر ژر او سخته ده چې هر چا ته د هغه د کړنې او عمل سره سم جزا ورکول کیږي.

ای پېغمبره، که چېرې اهل کتاب او مشرکان د دلایلو له راوړلو نه وروسته د حق دین یعنې د اسلام له منلو نه منکرشي او د تکبر په غرض له تا سره شخړه وکړي، نوهغوی ته ووایه چې زه او زما مؤمن پیروان د الله تعالی اوامرو او احکامو ته تسلیم او تابع یو. اهل کتابو او مشرکینو ته ووایه که چېرې تاسې د اسلام سپېڅلی دین ومنئ، نو سمه او نېغه لاره مومئ او که چېرې د اسلام د سپېڅلي دین له منلو انکار او سر غړونه وکړئ، نو الله تعالی به له تاسې سره محاسبه وکړي او زه خلکو ته د حق له رسولوپرته بل کوم مسؤولیت نه لرم چې هغه مې په ښه او سمه توګه تر سره کړی دی. الله تعالی د بندګانو پر ټولو شیانو یعنې زړونو او کړنو خبر دی او هر چا ته د هغه د عمل مطابق جزا ورکوي.

اتم لوست

د تېر لوست پاتې برخه

اسلام غوره دین دی

د اسلام د دین معنا او مفهوم

لکه څرنګه چې وړاندې ذکر شو د اسلام لغوي معنا انقیاد او تسلیمېدل دي او اسلام د الله تعالی اوامرو ته د غاړې ایښودلو په معنا دی، خو دا انقیاد باید د انسان په خپل رغبت او رضا وي، ځکه په کائناتو کې ټول مخلوقات د انسان په شمول په خپل خلقت کې د الله تعالی تکویني قوانینو ته جبراً تسلیم او منقاد دي او له هغو نه د مخالفت توان نه لري.

له دې امله په دې ډول انقیاد باندې کوم ډول ثواب او یا عقاب نه مرتبېږي. د قرآن کریم په ځینو آیتونو کې اسلام په همدې معنا سره ذکر شوی دی.﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ [آل عمران: ۸۳]. **ژباړه:** آیا کافران د الله له دین څخه پرته بل دین غواړي؟ (حال دا چې) ټولو موجوداتو په اسمانونو او ځمکه کې هغه ته په خوښه او نا خوښه غاړه ایښې ده او ټول هغه ته ورګرځول کیږي.

د اسلام د دین جوهر او اساس په خپل اختیار سره د الله تعالی اوامرو او احکامو ته د انسان غاړه ایښودل دي چې د اجر، ثواب اوعذاب د ورکولو لپاره اړین بلل کیږي. دغه انقیاد او تسلیمېدل باید په بشپړه توګه وي او انسان باید د الله تعالی شریعت او قانون په عام او تام شکل سره په خپل فردي، ټولنیز ژوند کې پلې کړي او دا هماغه دین دی چې ټولو انبیاؤ علیهم السلام خلک د دې لوري ته دعوت کړی دی او په خپله یې هم په همدې مفهوم د اسلام د سپېڅلي دین پیروي کړې ده. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [لقمان:۲۲]. **ژباړه:** او هرڅوک چې خپل مخ (ځان) الله تعالی ته وسپاري او نیکوکار وي نو منګوله یې ولګوله هغه په رسۍ (کړۍ)کلکې او د ټولو کارونو پای یوازې د الله تعالی په لور دی.

قرآن کریم د ابراهیم اویعقوب علیهما السلام په هکله داسې فرمايي:﴿وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [البقرة: ۱۳۲].

ژباړه: او وصیت کړی و په دې دین ابراهیم او یعقوب هم خپلو زامنو ته، ای زما زامنو!

بېشکه الله غوره کړی دی ستاسې لپاره همدا دین، نو باید مړه نه شئ خو چې یاستئ تاسې مسلمانان.

د اسلام اطلاق

د نبوت د لړی له بشپړېدلو او د وروستني پیغمبر په توګه د حضرت محمد ﷺ له بعثت څخه وروسته، د اسلام اطلاق پر هغه دین کیږي چې د الله تعالی له لوري حضرت محمدﷺ ته وحي شوی دی، نو ټول انسانان مکلف دي او له هغوی نه دا غوښتنه شوې ده چې دغه دین ومني او احکامو ته یې غاړه کیږدي. دا هماغه دین دی چې د دې لوست په مبارکو آیتونو کې په بشپړ صراحت سره د الله تعالی یوازینی غوره او منل شوی دین بلل شوی دی.

د یادو شوو مبارکو آیتونو په رڼا کې علماوو د اسلام دین داسې تعریف کړی دی: "اسلام په خپل اختیار سره الله تعالی ته له خضوع او انقیاد څخه عبارت دی او څرګندونه یې هغه شریعت ته غاړه ایښودل دي چې الله تعالی خپل پیغمبر حضرت محمدﷺ ته وحی کړی دی او هغه علیه السلام یې د دغه شریعت په تبلیغ مکلف کړی دی." [1]

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په څو ډلو ووېشل شي اوهره ډله دې د اسلام د دین د مفهوم په هکله له یو بل سره بحث او خبرې اترې وکړي.

اسلام هراړخیز نظام دی

اسلام شامل او هر اړخیز دین دی چې د انسان د ژوندانه ټول اړخونه رانغاړي او د بشر د کړنو، سلوکو او اعمالو د ټولو برخو لپاره څرګند قوانین لري. الله تعالی خپل ګران پیغمبرﷺ ته د اسلام د سپېڅلي دین په اړوند او دا چې د انسان مرګ او ژوند باید د الله تعالی لپاره او د هغه د نظام په چوکاټ کې وي، داسې فرمایي:﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ [الأنعام: ١٦٢] **ژباړه:** ووایه ای محمده، بېشکه زما لمونځ، زما قرباني، زما ژوند او زما مرګ د الله لپاره دی چې د ټولو عالمیانو رب دی.

---

[1] - اصول الدعوة ، دکتور عبد الکریم زیدان، ۲مخ.

د قرآن عظیم الشان په بل آیت کې الله ﷻ د اسلام د هر اړخیزوالي (شمول)په هکله داسې فرمایلي دي: ﴿مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ..﴾ [سورةالأنعام:۳۸] **ژباړه**: موږ په دې کتاب کې هېڅ شی نیمګړی نه دی پرېښی.

ځینو مفسرینو په دې آیت کې کتاب په لوح محفوظ سره تفسیر کړی دی یعنې ټول شیان په لوح محفوظ کې لیکل شوي او خوندي ساتل شوي دي.

ځینې نور مفسرین له کتاب نه قرآن کریم مطلب اخلي چې د دې تفسیر پر بنسټ د ټولو شیانو کلیات او اساسات په قرآن کریم کې موجود دي او هر هغه څه چې د انسان د لارښوونې او نېکمرغۍ لپاره اړین بلل کیږي. په قرآن کریم کې په تفصیلي او یا کلي بڼه بیان شوي دي تفصیلات او جزئیات یې د پیغمبرﷺ په سنتو کې، چې د قرآن کریم لپاره تفسیر، تشریح بلل کیږي، موجود دي چې دا پخپله د اسلام د سپېڅلي دین په شمولیت دلالت کوي.

اسلام وروستنی او بشپړ دین دی

مخکې له دې چې رسول الله ﷺ له دې فاني نړۍ څخه رحلت وکړي، الله تعالی د اسلام دین بشپړ کړ او هغه یې منل شوی او غوره دین وباله او د ځمکې د سر ټول انسانان یې پر دې مکلف وګرځول چې د دې دین پیروي وکړي. الله تعالی په دې اړه داسې فرمایي: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: ۳]

ژباړه: نن ما پوره کړ د ستاسې لپاره ستاسې دین او ما پوره کړ پر تاسې خپله لورینه او غوره مې کړ ستاسې لپاره اسلام د دین په توګه.

د اسلام د دین دکمال معنا دا ده چې د دې دین تعلیمات او احکام د انسانانو د فردي او ټولنیز ژوند په هره برخه کې د هغوی د اړتیاوو د پوره کولو لپاره داسې دقیق او مطابق دي،که چېرې په سمه توګه تطبیق شي نو د بشریت نیکمرغي تضمینوي. د اسلام د سپېڅلي دین تعلیمات او د احکامو کمال هغه وخت په سمه توګه څرګندیږي چې په عملي او بې پلوه بڼه دغه دین له نورو ادیانو، نظامونو او قوانینو سره پرتله شي.

قرآن کریم په صراحت سره بیان کړی دی چې د الله تعالی پر وړاندې یوازینی منلی شوی دین د اسلام دین دی او پرته له اسلام نه بل هیڅ دین د قبول وړ نه دی. که څوک له اسلام نه پرته بل دین غوره کړي په آخرت کې به ضرور په زیان او تاوان کې وي: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ [آل عمران: ۸۵].

ژباړه: او هر څوک چې پرته له اسلام نه بل دین غواړي (لټوي) نو وبه نه منل شي له هغه څخه او هغه به په آخرت کې له زیان کارانو څخه وي.

د اسلام د سپېڅلي دین د ټولو تعلیماتو پلي کولو ته اړتیا

په پورتنیو مبارکو آیتونوکې د اسلام د سپېڅلي دین د شمول او کمال په اړه، چې بل ټکی ډېر مهم او ارزښتناک بربښي، هغه د ژوند په ټولو اړخونو کې په بشپړه توګه د اسلامي احکامو او لارښوونو پلي کول دي؛ ځکه په ځینو چارو کې د اسلام د احکامو او لارښوونو نیمګړی او ناقص تطبیقول او په ځینو نورو کې د هغو له پلي کولو نه ډډه کول، سره له دې چې مطلوبې پایلې نه ورکوي، د قرآن او سنت له نص او روح نه مخالفت بلل کېږي او د دنیا او آخرت د تباهی او زیان لامل ګرځي. الله تعالی په قرآن کریم کې په دې اړه داسې فرمایي:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ﴾ [البقره: ۲۰۸]. **ژباړه:** ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی په اسلام کې په بشپړ ډول ورننوځئ (د اسلام د سپېڅلي دین ټول احکام او تعلیمات ومنئ) او د شیطان پر پلونو مه ځئ، بې شکه چې شیطان ستاسې ښکاره دښمن دی.

یو مفسر د دې آیت په شرحې او تفسیر کې داسې وایي:

"د (سلم) دکلمې، د سین په زور او زیر د اسلام پر دین او سلامتی (د امن په معنا) پر دواړو اطلاق کیږي. یعنې ای مؤمنانو د اسلام په دین کې داخل شئ او د هغه د ټولو تعلیماتو او لارښوونو التزام او پابندي وکړئ. د اسلام د سپېڅلي دین ټول احکام پلي کړئ او د هغو کسانو په څېر مه اوسئ چې د اسلام پر ځینو احکامو ایمان راوړي او ځینې نور احکام یې نه مني او ترې انکار کوي. نو مطلب دا دی چې د اسلام ټول احکام او اوامر ومنئ او پرې عمل وکړئ." [۱]

په بل آیت کې الله تعالي د بني اسرائیلو د بدو اوصافو د بیانولو په لړ کې د هغو کسانو، چې د کتاب ځینې برخې مني او د ځینو نورو له منلو نه انکار کوي، داسې غندنه کړې ده:﴿أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ [البقره: ۸۵]. **ژباړه:** آیا

---

۱ – تفسیر الوسیط للطنطاوی، د بقری د سورې ۲۰۸ آیت تفسیر

تاسې د کتاب ځينې برخې منئ او ځينې نورې يې نه منئ او انکار ترې کوئ، نو نه ده جزا د هغه چا له تاسې څخه چې کوي دا کار، مګر رسوايي ده په ژوند د دنيا کې او په ورځ د قيامت به وګرځول (وروستل) شي هغوی په لور د سخت عذاب او الله پاک ناخبره نه دی له هغه څه نه چې تاسې يې کوئ.

د کتاب پر ځينو برخو د ايمان راوړلو او له ځينو نورو برخو نه د انکار کولو معنا دا ده چې د کتاب ځينې احکام او الهي اوامر ومني او د ځينو نورو له منلو څخه انکار وکړي چې پايلې يې ډېرې بدې او خطرناکې وي.

د لوست ګټې او لارښوونې

❖ اسلام د بشر لپاره د الهي دين يو بشپړ او متکامل انځور او وروستنی اسماني دين دی چې له دې وروسته هيڅکله بل کوم دين راتلای نشي.

❖ قرآن کريم د انس او جن لپاره نازل شوی دی. د اسلام سپېڅلی دين په هر ځای او عصر کې د ټولو انسانانو لپاره الهي دين دی. د اسلام د دين احکام په هر وخت کې د تطبيقولو وړتيا لري او هېڅکله هم نه زړېږي.

❖ يوازينی غوره او معتبر دين د الله تعالی پر وړاندې د اسلام دين دی او څوک چې په دغه دين کې داخل نه وي هغه کافر دی او که چېرې له دنيا څخه کافر ولاړ شي نو د دوزخ د اور مستحق ګرځي.

❖ اسلام کامل شامل او هر اړخيز دين، نظام او قانون دی چې د انسان د ژوندانه ټول فردي او ټولنيز اړخونه رانغاړي.

❖ د اسلام دين الله تعالی ته د غاړې ايښودلو او تسليمېدلو په معنا دی، خو دا تسليمېدل او انقياد بايد د انسان په خپل رغبت او رضا وي نه جبراً، ځکه په کايناتو کې ټول مخلوقات جبراً د الله تعالی سننو او قوانينو ته تسليم او منقاد دي.

❖ اسلام بايد د ژوند په ټولو اړخونو کې په بشپړ ډول پلی شي، ځکه د اسلام ناقص او نيمګړی پلي کول د قرآن او سنت له نص او روح نه مخالفت بلل کېږي.

پوښتنې

۱.د اسلام دین په لغت او اصطلاح کې تعریف کړئ.

۲.د لوست د مبارکو آیتونو اجمالی مفهوم ولیکئ او استدلال وکړئ چې د انسان انقیاد او تسلیمدل د اسلام دین ته باید ولې اختیاري وي ؟

۳.د اسلام د دین د کمال او هراړخیز والي (شمول)معنا څه ده؟ په تفصیل سره یې شرح کړئ.

٤.ولې د اسلام دین په هر زمان او مکان کې د پلي کولو او تطبیق وړتیا لري او تعلیمات او احکام یې هېڅکله هم نه زړیږي؟

۵.آیا د اسلام د دین جزئي او ناقص تطبیق د قرآن له آیتونو او نبوي احادیثو سره مطابقت لري؟ ستاسې ځواب باید مستدل او د قرآن او احادیثو له مخې وي.

٦.څوک چې د اسلام په دین مشرف نشي او مړ شي د قرآن او سنت له نظره یې حکم څرنګه دی؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مبارکو آیتونو په رڼا کې یوه مقاله ولیکي چې له (۲۰) کرښو څخه کمه نه وي او لاندیني ټکي راونغاړي.

- د اسلام تعریف او مفهوم.
- د اسلام د سپېڅلي دین د کمال او شمول معنا.
- په فردي او ټولنیز ژوند کې د اسلام د پلي کولو ګټې او ارزښت.

نهم لوست

په اخرت ایمان او پر ژوند یې اغیز

قال الله تعالی: ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ.فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ﴾ [المؤمنون: ۱۱۵ – ۱۱۶]

د کلمو معنا

أَفَحَسِبْتُمْ: آیا تاسې ګومان کاوه.

عَبَثًا: بې ګټې، عبث، بابېزه.

فَتَعَالَى: نو ډېر لوړ او پورته دی.

الْكَرِيمِ: قدرمن، ستر.

ژباړه

آیا تاسې انګیرلې وه (ګومان کړی وو) چې موږ تاسې بابېزه (عبث) پیدا کړي یاست او زموږ لوري ته ستاسې بېرته راګرځېدل نشته؟ نو ډېر لوړ او پورته دی الله، حقیقي پاچا، له هغه پرته بل هېڅ کوم بر حق خدای نشته، هغه ذات د ستر عزتناک عرش څښتن دی.

تفسیر

د آیتونو لنډ مفهوم

په پورتنیو مبارکو آیتونو کې الله تعالی د هغو کسانو په هکله، چې د آخرت له ورځې او له مرګ نه وروسته له بیا راژوندي کېدلو نه منکر دي او ایمان پرې نه لري، توبیخاً داسې فرمایي: آیا تاسې داسې ګومان کوئ چې الله تعالی تاسې هسې عبث او بابېزه پیدا کړي یاست او ستاسې کار په دې دنیاکې یوازې خوړل، څښل او د دنیا له خوندونو څخه ګټه اخیستل دي او تاسې وروسته له مرګ نه بیا نه راژوندي کېږئ ؟!

آیا ګومان کوئ چې حساب او کتاب او ستاسو د کړنو پوښتنې کولو ته کومه اړتیا نه لیدل کیږي، له تاسو سره محاسبه نه تر سره کیږي او نه هم کوم ثواب او عذاب شتون لري؟!

نه هېڅکله هم داسې نه ده لکه څرنګه چې تاسې ګومان کوئ. موږ تاسې هېڅکله هم عبث او بابېزه نه یاستئ پیدا کړي، بلکې ستاسې خلقت او پیدایښت د یو علم، حکمت او

څرګندو موخو پر اساس دی او ستاسو ټولو بېرته راګرځېدل د الله تعالی په لور دی او ستاسو د هغو کړنو او اعمالو پوښتنه به وشي چې تاسو تر سره کړي دي.
د لوست په دويم آيت کې الله تعالی له عبثو او بې ګټو کړنو نه د خپل سپېڅلي ذات پاکي بيانوي او داسې فرمايي، الله تعالی له دې څخه پاک او سپېڅلی دی چې تاسې بې فايدې او عبث پيداکړي، ځکه دا کار د الله تعالی له لوړ شان سره، چې مطلق حاکم، يوازينی حقيقي معبود او د لوی او ستر عرش څښتن دی، مطابقت نه لري.

د آيتونو شرح څېړنه

دغه دوه مبارک آيتونه د هغو آيتونو په سياق کې قرار لري چې د آخرت په هکله دي او د هغه څه څرګندونه کوي چې د دغې ورځې منکرينو او کفارو ته پېښېږي. لومړنی آيت يعنې د ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ په پوښتنې سره پيل شوی دی. دې ډول پوښتنې ته په عربي ژبه کې انکاري استفهام ويل کيږي چې د پوښتنې د موضوع د نفی او انکار په معنا راځي او د هغې مخالف مفهوم ثابتوي، يعنی: داسې نه ده لکه څرنګه چې تاسې ګومان کوئ، موږ تاسې بابېزه او بې ګټې نه ياستئ پيدا کړي. د عربي ژبې د بلاغت او دستور له مخې په دې پوښتنه کې د غندنې معنا نغښتې ده؛ په دې معنا الله تعالی د هغو کفارو معتقداتو او نظريو غندنه کوي چې له بعث نه منکر او په دې ناسم ګومان دي چې د دنيا ژوند يوازې د خوراک، څښاک او نورو خوندونو لپاره دی او دا چې له مرګ نه وروسته بيا راژوندي کېدل، حساب او کتاب او د اعمالو پوښتنه وجود نه لري.
د (عبث) کلمه د هغې بې ګټې کړنې او وينا په معنا ده چې کومه فايده پرې نه مرتبيږي.
د ﴿وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ مبارکه جمله پر مخکينۍ جملې عطف ده چې د آخرت د ورځې د منکرينو د ناسم او غلط ګومان نفې کوي او د بعثت پر حتمي واقع کېدلو او دا چې د ټولو رجوع د الله تعالی په لور ده، تأکيد کوي.
د ﴿فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ﴾ جمله له عبثو او بې ګټو کړنو نه د الله تعالی پاکي او سپېڅلتيا بيانوي او له هر هغه څه څخه چې د هغه له لوړ شان سره مناسبت او سمون نه لري، پاک او منزه دی او هر کار يې د علم او حکمت پر اساس دی.

د آخرت پر ورځ د ايمان لرلو معنا

د آخرت پر ورځ ايمان او باور لرل د ايمان د اووګونو ارکانو له جملې څخه يو رکن دی او له دې ورځې څخه انکار کول کفر دی. د قرآن کريم آيتونه او د پيغمبراکرمﷺ احاديث پر دې ګواه دي چې د آخرت پر ورځ له باور پرته د انسان ايمان نه صحيح

کيږي. د آخرت پر ورځ ايمان ډېر اهميت او ارزښت لري ځکه چې په قرآن کريم کې ډېر ځله پر الله تعالی له ايمان سره يو ځای ذکر شوی دی. الله تعالی په دې آيت کې فرمايلي دي: ﴿مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (المائده:٦٩). **ژباړه:** هرچا چې په الله او د آخرت په ورځ ايمان راوړ او نېک کارونه يې وکړل، نو هغوی به نه ډارېږي او نه به غمجن کېږي.

پيغمبرﷺ په يو مشهور حديث کې، چې د جبرئيل حديث باندی يادېږي د آخرت پر ورځ ايمان او باور لرل د ايمان د ارکانو له جملې څخه بللی او داسې يې فرمايلي دي: "أن تؤمن بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر وتؤمن بالقدر خيره وشره" [(١)] **ژباړه:** ايمان په الله تعالی، د هغه پر ملايکو، د هغه پر کتابونو، د هغه پر رسولانو، د آخرت پر ورځ او د خير او شر په تقدير چې د الله تعالی له لوري دی، باور او يقين لرل دي.

د قرآن کريم د آيتونو او د رسول اللهﷺ د احاديثو پر بنسټ د آخرت پر ورځ ايمان لرل په لاندينيو عناصرو مشتمل دي:

- د قيامت پېښېدل، په دې معنا چې دنيا پای ته رسېږي او ټول مخلوقات د خپل خالق په لور بېرته راګرځي.
- له مرګ نه وروسته بيا راژوندي کېدل، هغه ورځ چې الله تعالی به هغه کې ټول مخلوقات داسې بيا راژوندي کوي لکه څرنګه چې يې په لومړي ځل پيدا کړي وو.
- حشر يا په يو ځای کې د ټولو مخلوقاتو جمع کېدل.
- حساب.
- د اعمالو وزن.
- حوض.
- صراط (لاره).
- جنت.
- دوزخ (جهنم).
- د قبر عذاب او نعمت [(٢)]

---

[١]-صحيح مسلم- كتاب الإيمان.

[٢]- د آخرت د ورځې د تفصيل د پوهېدلو لپاره دې د عقايدو کتابونه وکتل شي.

په آخرت ايمان او پر ژوند يې اغيز

پر آخرت ايمان لرل د مهمو پوښتنو لپاره ځواب دی

د انسان په ذهن کې تل درې ارزښتناکې او برخلېك جوړوونکې پوښتنې شتون لري:

١- موږ له کوم ځای څخه راغلي يو؟

٢ - موږ په دې دنيا کې د کوم هدف لپاره ژوند کوو؟

٣- زموږ وروستنی برخلېك به څه وي او وروسته له مرگ څخه به چېرته ځو؟

دغو پوښتنو د تل لپاره؛ په پخوانيو زمانو او اوسني عصرکې د بشر ذهن ځان ته اړولی دی چې دغو پوښتنو ته د ځواب ځرنگوالی د افرادو او بشري ټولنو د برخليك په ټاکلو کې ستره ونډه لري.

دغو دريو پوښتنو ته ځواب په حقيقت کې د انسان تصور، او نړۍ ليد جوړوي (هغه له نړۍ سره اشنا کوي) او له نړۍ او کايناتو سره د هغه د زغم او کړنو بنه ټاکي او د وگړي ژوند ته سم لوری وربښي.

د اسلام سپېڅلی دين دغو پوښتنو ته ځرگند ځوابونه لري.

د لومړۍ پوښتنې ځواب: موږ ټول انسانان د الله تعالی مخلوق يو او هغه زموږ خالق دی الله فرمايي:﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا.إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ [الانسان:١-٢] **ژباړه:** آيا پر انسان داسې يو وخت يا داسې زمانه تېره شوې چې هغه د ياد وړ کوم شی نه و. بېشکه موږ انسان له گډې شوې نطفې څخه پيدا کړ. موږ هغه ازمايو، نو(له همدې کبله) موږ وگرځاو هغه اورېدونکی او ليدونکی.

د دويمې پوښتنې ځواب: زموږ د پيدايښت او ژوندانه اصلي موخه په سمه او هر اړخيزه توگه د الله تعالی عبادت او بنده گي ده: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ [الذاريات:٥٦] **ژباړه:** او نه دي پيدا کړي ما پېريان او انسانان مگر لپاره د دې چې زما عبادت وکړي.

د دریمې پوښتنې لنډ ځواب: د دنیا ژوند د کار پای او آخر نه دی. موږ انسانان پس له مرګه د الله تعالی حضور ته بیا راژوندي کیږو. زموږ د هغو اعمالو او اقوالو پوښتنه به وشي چې موږ تر سره کړي دي او له هغې سره سم به موږ ته جزا راکړل شي.
﴿اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ [الروم:۱۱] **ژباړه:** الله تعالی هغه ذات دی چې لومړی (له نشت) نه خلک پیدا کوي، بیا یې راګرځوي، بیا تاسې د هغه په لور ورروستل کیږئ.
﴿...ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ...﴾ [الزمر:۷] **ژباړه:** بیا ستاسو ټولو ورتګ په لور د رب ستاسې دی. هلته به مو له خپلو کړنو څخه خبر کړي.
دا د آخرت د ورځې او پر هغې باندې د باور لرلو معنا ده چې د انسانانو د برخلیك جوړوونکو دریو پوښتنو له جملې څخه دیوې پوښتنې ځواب دی.

د آخرت پر ژوند د ایمان لرلو اغیزه

د آخرت پر ورځ ایمان لرل د انسان پر فردی او ټولنیز ژوند باندې ډېره زیاته اغیزه او تاثیر لري. د آخرت پر ورځ د ایمان لرلو پایلې د انسان پر ژوند هغه مهال څرګندیږي چې موږ د یو مؤمن کړنې او سلوك د غیر مؤمن له کړنو او سلوك سره مقایسه کړو.
څوك چې د آخرت پر ورځ ایمان نه لري د ژوند په هکله د هغه لید او تصور توپیر لري، په دې معنا چې دغه شخص پرته له مادي ژوند نه د بل هیڅ شي په هکله سوچ نه کوي. د داسې انسان کړنې، پرېکړې، د تفکر بڼه، دوستي، دښمني او هر څه پر مادیاتو څرخیږي او پرته له دې ورسره د ښه او بد، وړ او ناوړ، سم او ناسم د پرتلې او اندازه کولو لپاره بل کوم معیار وجود نه لري.
د داسې کړنو او تفکراتو پایلې دا دي چې انسان د انسانیت له ښو او لوړو درجو او اړخونو نه لېرې کوي او په هغه کې د حیوانیت اړخونو ته داسې وده ورکوي چې په پای کې حیواني ځانګړتیاوې د دغه انسان پر انساني صفاتو غلبه حاصلوي او ورو، ورو په هغه کې انساني فضایل او ښېګڼې وژني. قرآن کریم دغه ډول انسانان له څلوربولو څارویو سره تشبیه کړي دي او د هغوی د بدې پایلې په اړه داسې فرمایي:
﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ.﴾ [محمد: ۱۲] **ژباړه:** او هغه کسان چې کافران دي ګټه او مزې اخلي له دنیا نه، د څارویو په شان خوراك څښاك کوي او د هغوی ورروستنی استوګنځی اور دی.

لکه څرنګه چې قرآن کریم فرمایلي دي، کافر انسان د آخرت پر ورځ ایمان نه لري. هغه یوازې په دې سوچ او فکر کې وي تر څو په دې دنیا کې د ورکړل شوي فرصت څخه زیاته مادي ګټه پورته کړي او له لذایذو څخه یې خوند واخلي. د داسې انسان لپاره حلال او حرام کوم ارزښت نه لري او نه هم اخلاقی معیارونه او انسانی ښېګڼې او فضایل د هغه لپاره کوم مفهوم لري. دغه نفسي او روحي ناروغ انسانان د خپلو مادي غوښتنو د پوره کولو لپاره هېڅ کوم برید او پوله نه پېژني. همدارنګه د دنیوي فاني مال او متاع خوندونو د حاصلولو لپاره د دوی حرص دومره زیات وي چې هیڅ خنډ او قید نه مني.

په دغو پلیتو او ناوړو غوښتنو کې د انسان د پرېوتلو اساسی لامل، کفر، د آخرت پر ورځ د ایمان نه لرل او د کړنو او سلوکو له حساب او کتاب نه انکار کول دي.

د یادونې وړ ده، د آخرت پر ورځ ایمان نه لرل په نړۍ کې د زیاتو مفاسدو، بې عدالتیو، ظلمونو، دحق تړپښنو لاندې کېدلو او حرص جرړې او ریښې ګڼل کیږي چې د افرادو او بشري ټولنو ژوند په تورو تیارو بدلوي او د نړۍ په مختلفو برخو کې د کور ورانوونکو او تباه کوونکو جګړو لامل ګرځي.

بل لوري ته هغه کسان چې پر الله تعالی او د آخرت پر ورځ ایمان لري په یقین سره پر دې پوهیږي چې د فاني دنیا خوندونه، مال او متاع د آخرت د ابدي ژوند په مقابل کې هېڅ کوم ارزښت نه لري او نه ښایي د له منځه تلونکو مادي لذایذو په خاطر توازن له لاسه ورکړو او د ښو او بدو، حلالو او حرامو له پولو تېری وشي.

مؤمن د آخرت پر ورځ کامل باور او ایمان لري او په دنیا کې د حرامو لذایذو، مال او متاع نه د ځان د ژغورلو په صورت کې به الله تعالی هغه ته د دې په بدل کې څو برابره زیات اجر او ثواب ورکړي. دغه باور مؤمن له ګناه څخه ژغوري او د هغه قول او عمل توازن برابروي.

قرآن کریم په دې اړه داسې فرمایي:

﴿قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ﴾ [آل عمران: ۱۵-۱۶] **ژباړه:** ووایه ای محمده، آیا زه تاسې ته تر دې (مادي پانګو) نه ښه او غوره څیزونو وښایم؟ د هغو کسانو لپاره چې له الله څخه وېرېږي. د تل لپاره داسې باغونه دي چې ویالې به پکې روانې وي او پاکې کړای شوې ښځې او د الله رضا (به د دوی په برخه وي) او الله تعالی د خپلو بندګانو ښه لیدونکی دی.

د انسان په ژوند کې د آخرت پر ورځ د ایمان لرلو اهمیت او اثر هغه مهال په روښانه توگه څرگندېږي چې مخ په زیاتېدونکې بشري ستونزې او د انسان پر روح، عقل او نفس باندې د ماده پرستۍ خطرناکې پایلې په علمي او هر اړخیز ډول تر بحث او څېړنې لاندې ونیول شي.

د نننۍ بشریت لپاره د بې جلبه مادي او شهواني ژوند له تباه کوونکو څپو څخه د ژغورنې یوازنۍ لار، پر اخرت ایمان لرل او د مرگ او وروستۍ ورځې لپاره تیاری کول دي. یقیناً د آخرت پر ورځ ایمان لرل د ماده پرستۍ له جاذبې او له محض مادي ژوند څخه د انسان د خلاصون تر ټولو غوره وسیله ده چې هغه ته د روحي او اخلاقي فضایلو او د ټولو انساني ښېگڼو د معنوي ژوند د پراخې فضا پر لور ختلو دروازې پرانیزي.

د لوست گټې او لارښوونې

- د آخرت پر ورځ باور لرل د ایمان د ارکانو له جملې څخه یو رکن دی، څوک چې پر دغې ورځ باندې ایمان و نه لري، مسلمان نه دی.
- د ټولو انسانانو ورتگ د الله تعالی په لور دی او هر چا چې په دنیا کې کوم عمل ترسره کړی وي د الله تعالی پر وړاندې به د خپلو کړنو مسؤول وي.
- د آخرت پر ورځ ایمان او باور لرل د انسان پر سلوکو او اعمالو باندې ژور او ارزښتناك اثر لري او د هغه په ژوند کې د توازن او تعادل د رامنځته کېدلو لامل گرځي.
- د آخرت پر ورځ ایمان لرل د انسان د ژوندانه اړخ څرگندوي او هغه د مادیاتو په ډنډ کې له ډوبیدلو او ورکېدلو نه ژغوري.
- څوك چې د آخرت پر ورځ ایمان نه لري، د هغه څاروي په څېر دی چې په ژوند کې د خوراك، څښاك او شهواني غرېزې له ترسره کولو پرته بل کوم مقصد نه لري.
- د آخرت پر ورځ ایمان لرل په انسان کې د انساني فضایلو او ښېگڼو د ویاړ لامل گرځي او په هغه کې د خیر او برکت د ودې زمینه برابروي.

فعالیت

د ټولگي زده کوونکي دې په پنځه کسیزو وړو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د انسان پر ژوند د آخرت پر ورځ د ایمان لرلو د تاثیر په هکله خبرې اترې وکړي. په پای کې دې یوتن زده کوونکی د نورو ډلو په استازیتوب زده کوونکو ته د خبرو اترو پایلې ووایي.

پوښتنې

- د لوست په رڼا کې د آخرت پر ورځ د ایمان لرلو مفهوم شرح کړئ.
- په مبارک آیت کې استفهام او یا انکاری پوښتنه د کوم مفهوم افاده کوي؟
- د آخرت پر ورځ د ایمان د ځینو عناصرو نومونه واخلئ.
- هغه څوك چې د آخرت پر ورځ ایمان نه لري، ولې مسلمان نه ګڼل کیږي؟
- د آخرت د ورځې د منکرینو پر ژوند د آخرت پر ورځ د ایمان نه لرلوخو پایلې بیان کړئ.
- د آخرت پر ورځ ایمان لرل څرنګه د انسان په ژوند کې د توازن پیدا کولو لامل ګرځي؟ خپل ځواب د ژوند د حقیقي مثالونو په ترځ کې بیان کړئ.
- څرنګه کولای شو د آخرت پر ورځ د ایمان لرلو له لارې په مادیاتو کې د ورکېدلو او ماده پرستی مخه ونیسو؟
- د آخرت پر ورځ ایمان نه لرل او یا د هغه ضعف څرنګه کولای شي د انسان د ژوند توازن له منځه یوسي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د قرآني آیتونو او احادیثو په رڼا کې د انسان په فردي او ټولنیز ژوند باندې د ایمان د اغېزې او تاثیر په هکله یوه مقاله ولیکي چې له (۲۰) کرښو څخه کمه نه وي او په هغې کې دې له دلایلو او مثالونو نه استفاده وشي.

يوولسم لوست

په دين کې اعتدال (منځلاريتوب)

قال الله تعالى: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا...الآية ﴾ [البقرة: ١٤٣] و قال تعالى: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقّ...الآية﴾ [النساء: ١٧١]

د کلمو معنا

{جَعَلْنَاكُمْ}	تاسې مو وګرځولئ.
{أُمَّةً}	ډله (امت).
{وَسَطًا}	منځنی، معتدل او غوره.
{شُهَدَاءَ}	ګواهان، شاهدان.
{شَهِيدًا}	ګواه، شاهد.
{لَا تَغْلُوا}	مبالغه او تېری مه کوئ.
{عَلَى اللَّهِ}	پر الله، د الله په شأن کې.
{إِلَّا الْحَقّ}	پرته له حق څخه.

ژباړه

او په همدې توګه موږ تاسې یو وسط (غوره) امت ګرځولي یاست چې شئ تاسې پر خلکو شاهدان او پېغمبر پرتاسې شاهد اوسي. (البقره ١٤٣) – ای د کتاب خاوندانو، تاسې مبالغه مه کوئ، په خپل دین کې او مه وایئ پر الله پرته له حق نه بل څه.... (النساء ١٧١)

تفسير

د آيتونو شرح او څېړنه

له بیت المقدس نه د کعبې شریفې په لور د مسلمانانو د قبلې له بدلون وروسته الله تعالی خپل پیغمبرﷺ ته خبر ورکړ، یهود او نور منافقین به ډېر ژر دا آوازې خپرې کړي چې محمد او اصحاب یې هره ورځ له یو لوري نه بل لوري ته مخ اړوي او پر خپل دین ثابت نه دي. د دوی د قبلې د بدلون یوازینی لامل له اهل کتابو سره د دوی کینه ده، خو ته ای

محمده! دغو ناپوهانو ته ووايه چې ختيځ او لويديځ ټول د الله دي. د الله تعالی چې هر چا ته خوښه شي هغه ته سمه لاره ورښيي. څه چې له دې آسماني څواب نه څرګندېږي هغه دا دی چې د قبلې بدلون د الله تعالی له خوا پېغمبرﷺ او د هغه د امت لپاره يو ځانګړی فضيلت او غوره والی دی. ځکه کعبه شريفه د ځمکې پر سر هغه لومړنی خونه ده چې د الله تعالی د عبادت لپاره جوړه شوې ده. کعبه د اب الانبياء (د پيغمبرانو پلار) ابراهيم خليل الله قبله ده، چې اهل کتاب په دروغو ځانونه هغه ته منسوبوي. هر چاته چې الله تعالی د دې قبلې په لور د هغه د عبادت لارښوونه وکړه، هماغه کس په حقه سره د ابراهيم عليه السلام پېرو بلل کيږي. له دې مبارک آيت څخه وروسته الله تعالی مؤمنانو ته خطاب کوي او داسې فرمايي: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾ يعنی لکه څرنګه چې مو تاسې ته درښت او لوی عزت درپه برخه کړ همدارنګه مو تاسې ته دا ستر مقام هم درکړ چې ﴿جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾ موږ تاسې يو وسط (غوره) امت ګرځولي ياست. په عربي ژبه کې وسط په څو معناګانو راغلی دی لکه: د غوره، عدل، وسطيت، درميانه او ښېګڼې په معنا.

په دې توګه د دې مبارک آيت تفسير داسې دی، الله تعالی فرمايي: ما تاسې ترټولو غوره امت وګرځولئ، ما تاسې د عدل او انصاف امت وګرځولئ، ما تاسې منځنی(درميانه) او د افراط او تفريط تر منځ امت وګرځولئ او دا چې ما تاسې خېرخوښوونکی امت وګرځولئ او د دغه وسطيت پر مبنا ستاسې کتاب، ستاسې عقايد او ستاسې د دين احکام په ځانګړي اهتمام او پاملرنې سره ساتل شوي دي چې په هغو کې د هېڅ ډول تحريف او لاس وهنې امکان نشته.

﴿لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ يو له هغو مهمو چارو څخه چې پر وسطيت باندې مرتبېږي دا دی چې اسلامی امت د الله تعالی په نزد درميانه، د عدل، بلکې غوره او مختار امت دی، نو له دې امله پر نورو امتونو باندې د شاهد او ګواه په حيث پېژندل شوی دی ﴿لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ﴾

شهداء: د شهيد او شاهد جمع ده او د حاضر او ګواه په معنا راځي.

د ″ **النَّاسِ**: څخه مراد د هغه تفسير پر مبنا چې په رواياتو کې راغلی دی، پخواني امتونه دي، نو اسلامي امت به د شاهد او ګواه په توګه پر نورو امتونو ګواهي ورکوي چې

تفصیل به یې وروسته ذکر شي. د دې امت د عدالت او صداقت معیار د همدې لوست د لومړي مبارک آیت په وروستنۍ جمله کې بیان شوی دی

﴿وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ یعني پیغمبرﷺ به پرتاسې شاهد اوسي. د الله تعالی تر ټولو غوره پیغمبرحضرت محمدﷺ به د خپل امت پرصداقت، عدالت او انصاف شهادت ورکړي.

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ﴾: د قرآن مجید په آیتونو کې له اهل کتابوڅخه مراد یهود او نصارا دي، ځکه الله تعالی خپل آسماني کتابونه، چې له تورات او انجیل څخه عبارت دي، د قرآن کریم له نزول څخه مخکې دوی ته رالیږلي دي. الله تعالی دوی په اهل کتابو سره ځکه ستایلي دي، تر څو دوی لږ څه فکر وکړي او د الله تعالی هغه نعمتونه، لکه د الله تعالی له لوري د رسولانو او کتابونو ورلیږل ورپه یاد شي او سمه نېغه لاره غوره کړي.﴿لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ﴾ غُلُو د زیادت، مبالغې او له حد څخه د تېرېدلو په معنا ده. په دین کې غلو کول له دې څخه عبارت دي چې انسان خپل دین پر خپل ځان سخت او مشکل کړي او یا په دین کې داسې شیان ورزیات او د معتقداتو له جملې څخه وګرځوي کوم چې له دین څخه نه دي. له دې مبارک آیت څخه دا څرګندېږي چې د اسلامي امت پر خلاف یهودو او نصاراو په خپل دین کې د اعتدال او میانه روۍ حد پرېښی دی او زیادت او یا تقصیر ته یې مخه کړې ده چې یوه څرګنده نمونه او بېلګه یې د دې مبارک آیت په وروستۍ برخه کې بیانیږي: ﴿وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقّ...﴾ او تاسې پر الله پرته له حق نه بل څه مه وایئ. تاسې ولې د عیسی علیه السلام په حق کې چې الله تعالی د (کن فیکون) په کلمې سره د معجزې په بڼه پیدا کړی دی، له غُلُوّ ډېر عزت او احترام څخه کار اخلئ او هغه د عبودیت له درجې نه د الوهیت لوړ مقام ته رسوئ؟ دا کار په دین او ایمان کې زیادت بلل کېږي.

د آیتونو لنډ مفهوم

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا...﴾ دا مبارک آیت د (بقرې) د سورت د ۱۴۳ آیت یوه برخه ده. د دې آیت په دغه برخه کې دوو مهمو امورو ته اشاره شوې ده.

لومړی الله تعالی د خپل هغه ستر انعام یادونه کوي چې پر اسلامي امت یې کړی دی او داسې فرمایي، لکه څرنګه چې موږ تاسې ته د غوره قبلې یعني د ابراهیمي قبلې په لور

هدایت وکړ همدا راز موږ تاسې منځنۍ او با انصافه امت کړئ چې پر دې اساس موږ تاسې له ټولو امتونو ښخه غوره امت وګرځولئ.

دویم: هغه پایله ده چې پر دغه عدالت او وسطیت بنا کیږي او هغه د نورو امتونو لپاره د وسط امت په حېث د اسلامي امت معیارګرځول او پر نورو امتونو د دې امت شاهد ګرځول دي، په دې معنا چې د قیامت په ورځ به د نورو امتونو د دعواګانو د رښتینولی او دروغولی په اړه به له اسلامي امت نه پوښتنه کیږي او هغوی ته به په الهي محکمه کې د رښتینو شاهدانو حیثیت ورکړل شي.

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ...﴾ دا مبارک آیت د (نساء) د سورت د ۱۷۱ آیت یوه برخه ده. دلته اهل کتابو ته، چې مراد ترې نصارا دي، خطاب شوی دی ترڅو هغوی په دین کې له زیاتې غُلُوّ ښخه لاس واخلي. دا په دې معنا چې په دین کې له تکلف، رهبانیت، واده نه کولو او پر ځان د حلالو نعمتونو له حرامولو ښخه ډډه وکړي او دا چې دغه بدعتونه د دین برخه ونه ګڼي. همدارنګه له دوی ښخه غوښتنه شوې ده چې د الله تعالی په اړه له خپل ځان نه هغه څه و نه وایي چې د هغه جل جلاله له شان سره سمون ونه لري او نه هم داسې عقاید رامنځته کړي چې په دین کې کوم اصل او اساس ونه لري، لکه دا چې له الله تعالی سره د هغه په ذات او یا صفاتو کې سیال او شریک ونیول شي او عیسی بن مریم علیه السلام چې د الله رسول دی، هغه ته د الوهیت لوړ مقام ورکړل شي.

دولسم لوست

د تېر لوست پاتې برخه

په دين کې اعتدال (منځلاريتوب)

په اسلام کې د اعتدال وړانګې

د الله تعالی اراده پر دې وه چې د اسلامي امت ټول امور پر وسطيت او ميانه روی ولاړ وي. په داسې توګه چې د غوره والي دغه ځلاګانې په عقيده، ايمان، تفکر، سوچ، احساساتو، غرايزو، د اړيکو او ارتباطاتو په نظام، عباداتو، طاعاتو او لنډه دا چې د ژوند په ټولو امورو کې په ځرګند ډول برېښي.

۱- په عقيده او ايمان کې منځلاريتوب

اسلامي عقيده يوه داسې عقيده ده چې پر الله تعالی باندې د ايمان او باور، د هغه پر وحدت، له ټولو عيوبو او نيمګړتياوو نه د هغه په پاکوالي، يوازې د هغه د عبادت پر وړتيا، د الله تعالی پر ملايکو، پيغمبرانو، آسماني کتابونو، د آخرت پر ورځ، پر حساب او کتاب، جنت او دوزخ او الهي تقدير باندې د ايمان او باور پر لرلو ولاړه ده. دا عقيده له دې امله د توحيد، انصاف عقيده بلل کيږي چې د دې عقيدې خاوندان هيڅکله هم له الله تعالی سره شريک نه نيسي او نه هغه جل جلاله پر هغو صفاتو موصوفوي، چې د هغه له سپېڅلي ذات شان سره سمون نه لري. لکه څرنګه چې يهوديانو الله تعالی پر بې وزلی او تنګ لاسی موصوف کړی وو او د هغه په هکله به يې داسې ويل: ﴿إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾ آل عمران – ۱۸۱ **ژباړه:** بې شکه الله تعالی بې وزلی (فقير) دی او موږ بډايان (غنيان) يو. نصاراوو به الله تعالی د بشر پر اوصافو لکه پلارولي او داسې نورو اوصافو موصوف کاوه او داسې به يې ويل: ﴿اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا﴾ البقرة –۱۱۶ **ژباړه:** الله تعالی (د خپل ځان لپاره) زوی نيولی دی. خو د اسلام سپېڅلي دين د الله تعالی د شان په اړه له ټولو اديانو څخه غوره، معتدله او معقوله عقيده د بشريت لپاره ډالۍ کړه. الله تعالی فرمايي: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ الاخلاص- ۴-۱ **ژباړه:** ای محمده، ووايه الله يودی، الله بې نيازه دی، نه يې څوک زيږولی او نه له چا زيږېدلی دی او نه څوک د هغه لپاره سيال او برابرشته.

د اسلام سپېڅلي دین د ملایکو په اړه نه د یهودو په څېر دښمني اختیار کړې ده، لکه څرنګه چې قرآن کریم د هغوی په اړه خبر ورکوي: ﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ﴾ [البقرة –۹۷]

ژباړه:ووایه ای محمده، څوک چې له جبرائیل سره دښمني لري او نه هم د مشرکینو په څېر ملایکې د الله تعالی لوڼې ګڼي ﴿وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا﴾ [الاسراء]۴۰ **ژباړه:** او(ستاسې رب) ملایکې د ځان لپاره د لورګانو په توګه نیولې دي. بلکې ملایکې د الله تعالی مطیع بندګان ګڼي:﴿بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ۞ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ﴾ [الأنبياء۲۶– ۲۷]

ژباړه: بلکې هغوی د الله تعالی عزتمند بنده ګان دي، د هغه له اجازې پرته خبره نه کوي او یوازې د هغه په امر کار ته وړاندې کیږي.د پیغمبرانو په هکله د دوی عقیده داسې ده چې پر ټولو باندې یو شان ایمان واجب ګڼي او د هغوی په درناوي کې یې منځنۍ او معقوله لاره اختیار کړې ده: ﴿لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ﴾ [البقرة – ۲۸۵] **ژباړه:** موږ د الله تعالی د پیغمبرانو تر منځ توپیر نه کوو. داسې په سلګونو نور عقیدوي موارد شته دي چې د اسلامي امت او عقیدې د وسطیت څرګندونه کوي.

اسلامی عقیده داسې یوه عقیده ده چې د انسان د روح او جسم د ودې او پاینښت لپاره یې زمینه برابره کړې ده او دواړو ته په ارزښت قایل ده. دا سپېڅلې عقیده داسې نه کوي چې انساني روح یوازې پر معنویاتو تقویه او بډای کړي او تر څنګ یې د ژوند مادیاتو ته په کوم اهمیت قایل نشي او د جسم د هلاکت لامل وګرځي، بالعکس داسې هم نه کوي چې یوازې مادیاتو ته مخه او معنویاتو ته شا کړي، بلکې دواړو اړخونو ته یې ځانګړې پاملرنه کړې ده.

۲- په سوچ کې منځلاریتوب

اسلام د تفکر، تدبر او سوچ په اړه په بشپړه توګه د عقل کارول نه ردوي او نه هم هغه خپلسرې پرېږدي، هرشی په نظري او تجربوي علوموکې منحصر نه ګڼي او نه تجربه او ماده بې بنسټه بولي. اسلام د فکري جمود او ړوند تقلید پرخلاف دی او بې قیده او خپلسرې حریت او آزادي نه مني. بلکې د فکر، سوچ او د علم او نظر اړخونو او ابعادو ته یې داسې اصول او ضوابط وضع کړي دي، که چېرې په سمه توګه پلي شي نو د دنیوي او اخروي ژوند د نېکمرغۍ لپاره به انسانان ښې پایلې تر لاسه کړي. قرآن مجید د عقل صفت او ستاینه داسې کوي: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ [الرعد۴–] **ژباړه:** بې

شکه په دې کې خامخا ډېرې نښې دي د هغو خلکو لپاره چې له عقل نه کار اخلي. په بل آيت کې فرمايي: ﴿كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ [الروم- ۲۸] **ژباړه:** موږ په همدې توګه هغه قوم ته نښې بيانوو چې له عقل نه کار اخلي، خو د عقل د بې ځايه کارولو او الوتنو غندنه او ممانعت داسې کوي: ﴿وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [**البقرة**: ۱۶۹]**ژباړه:** او دا چې تاسې ووايئ پر الله هغه څه چې پرې نه پو هېږئ. په دې معنا چې بايد عقل له خپلو حدودو څخه تېرى ونه کړي او په هغو مسائلو کې چې د الهي ذات، ملائکو، آخرت او هغو غيبي امورو پورې تړاو لري او د عقل له حدود څخه بهر وي، نو په دې صورت کې عقل بايد په ټوله معنا نقل ته يعنې هغه څه ته چې د الله په کتاب او نبوي احاديثو کې څرګند شوي دي، غاړه کېږدي، تر څو د عقل او نقل تر منځ د وسطيت انډول وساتل شي.

۳ – په احساساتو او غرايزو کې منځلاريتوب

د اسلام په سپېڅلي دين کې د نفسي غوښتنو، احساساتو او غرايزو د لاسته راوړلو لپاره د ټول ژوند وقف کول جواز نه لري، خو د دې تر څنګ هغه احساسات او بشري غريزې، چې د انساني طبيعت مقتضا ده، له پام څخه نه غورځوي، د اسلام سپېڅلى دين نه د انساني غرايزو اهمال غواړي او نه هم په دې لړ کې انسانان خپلسرى ته پرېږدي، بلکې د ځانګړو قوانينو او مقرراتو په وضع کولو سره د هغو تهذيب او تاديب کوي تر څو د فساد، سرغړونې مخه ونيول شي. له دې امله د ژوندانه د تلې د يوې پلې په اړه داسې لارښوونه کوي: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ﴾ [الأعراف-۳۲] **ژباړه:** ووايه اى محمده، چا حرام کړى دى زينت د الله هغه چې د خپلو بندګانو لپاره يې ايستلى دى او چا پاک او خوندور رزق حرام کړى دى. يعنې هيڅوک نشي کولاى چې د الله تعالى نعمتونه او زينتونه پر تاسې حرام کړي. تاسې کولاى شئ واده وکړئ، حلال مال ترلاسه کړئ، تفريح او سياحت وکړئ او له زرګونو نورو الهي نعمتونو څخه ګټه پورته کړئ، خو د ژوندانه د تلې په بله پله کې داسې لارښونه کوي: ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾ [الانعام- ۱۵۱] **ژباړه:** او مه نږدې کېږئ فاحشو کارونو ته، هغه چې ښکاره دي او هغه چې پټ دي.﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ [البقرة – ۱۸۸] **ژباړه:**او تاسې خپل مالونه په خپل مينځ کې په ناروا مه خورئ، نو تاسې ته هېڅکله هم د دې اجازه

نشته چې بدو کارونو او ناوړو اعمالو ته نژدې شئ یا دا چې د خلکو مالونه په ناحقه او ناروا سره وخورئ ځکه دا د غرایزو د طغیان په معنا ده په داسې حال کې چې اسلام طغیان نه خوښوي او نه هم د نعمتونو نه ګټو اخیستلو پر خلاف دی، بلکې د دې دواړو حالاتو ترمنځ یې منځنی او وسط حالت غوره کړی دی.

٤ - په نظم او نظام کې منځلاریتوب

اسلام په هغه ټولنه باور نه لري چې له نظام، حکومت، مقرراتو او قوانینو څخه خالي وي او نه هم ظالمانه او جابرانه نظامونه مني او دې ته هم اجازه نه ورکوي چې یو شمیر خلک نور انسانان خپل مریان وګرځوي او نه هم په بشري ټولنو کې د ځنګل د قانون نافذولو ته اجازه ورکوي.

همدارنګه دې ته اجازه نه ورکوي چې کومه کورنۍ مشر او مسؤول و نه لري او نه دیته جواز ورکوي چې د کورنۍ مشر(سړی) د ښځې کرامت او شخصیت تر پښو لاندې کړي. له دې امله قرآن کریم ټول مسلمانان د جماعت التزام او یووالي ته رابولي او داسې فرمایي: ﴿وَاعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرَّقُواْ﴾ آل عمران١٠٣] **ژباړه:** او تاسې ټول د الله په رسۍ منګولې ولګوئ او مه خواره کیږئ.

همدارنګه پیغمبرﷺ هم په دې اړه فرمایي: "آمُرُكُمْ بِخَمْسٍ اللَّهُ أَمَرَنِى بِهِنَّ بِالْجَمَاعَةِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ..."[١] یعنې زه تاسو ته پر هغو پنځو شیانو امر او نصیحت کوم چې ماته د الله تعالی له لوري پر هغو امر شوی دی، د هغو له جملې څخه د جماعت التزام او د مسلمانو مشرانو اطاعت او فرمانبرداري ده، خو له بل لوري رسول اللهﷺ په څرګنده توګه دا اعلانوي چې "لا طاعة لمخلوق فی معصیة الخالق"[٢] (د الله په نافرمانی کې د مخلوق اطاعت جواز نه لري) یعنی اطاعت او پیروي په دې معنا نه ده چې مسلمان د دین او مقدساتو پر خلاف هر زور او ظلم قبول کړي، بلکې په دې چارو کې دې هم باید اعتدال وساتل شي او منځلاریتوب دې غوره کړای شي.

---

١ – سنن ترمذی، صحیح ابن خزیمة، مسند احمد.

٢ – سنن ترمذی، مسند احمد و الطبرانی و غیرهم.

٥ – په اړیکو کې منځلاریتوب

اسلام د مسلمانانو د خپلمنځي اړیکو او پیوندونو په سلسله کې او همدارنګه د مسلمانانو او غیر مسلمانو سره د اړیکو په هکله منځنۍلاره غوره کړې ده. نه د اړیکو لرلو مانع کیږي او نه هم پرېږدي چې دا اړیکې د مسلمانانو د دین او دنیا په زیان پای ته ورسیږي، د بیلګې په توګه له غیر مسلمو سره د اړیکو لرلو په هکله داسې فرمايي: ﴿لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ﴾ [الممتحنة– ٨]

ژباړه: الله تاسې له دې څخه نه منع کوي چې له هغو خلکو سره د نیکۍ او عدل چلند وکړئ، چې هغوی د دین له امله له تاسې سره جنګ نه دی کړی او تاسې یې له خپلو کورونو څخه نه یاست ایستلي.

خو په وروستي آیت کې یې فرمایلي دي: ﴿إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ﴾ [الممتحنة– ٩] **ژباړه:** بې شکه منع کوي تاسې الله د هغو کسانو له دوستۍ څخه چې د دین له امله یې له تاسې سره جنګ کړی او تاسې یې له خپلو کورونو نه ایستلي یئ.

نو له دې امله مسلمان باید په هر ډول اړیکو کې میانه روي اختیار کړي.

٦ – په عباداتو کې منځلاریتوب

د اسلام همیشنی غږ دا دی چې: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ [البقرة – ٢٨٦]

ژباړه: الله تعالی پر هیچا د هغه له توان څخه پورته بار نه ږدي. بناء اسلام له خپلو پیروانو څخه دا نه غواړي چې شپه او ورځ په عملي عباداتو مشغول شي، یا هر هغه څه چې لاس ته راوړي هغه ټول د الله په لاره کې ولګوي او نه د ځینو ادیانو په څیر ټول عبادتونه په څو دعاګانو، اشعارو یا په اوونۍ کې یو ځل عبادت ځای ته په تللو کې منحصروي او نه یې د حلالې روزۍ له پیدا کولو څخه منع کوي او نه د دې اجازه ورکوي چې د دنیا پلټنه د عبادت د پرېښودو لامل شي. بلکې د تلې د دواړو پلو انډول برابر ساتي. د نبي کریمﷺ صحیح حدیث دی چې فرمايي: "إنَّ هذا الدِّين يُسْرٌ، ولنْ يُشادَّ الدِّينَ أحدٌ إلا غَلَبَه"[1] دا دین

---

[1] – صحیح البخاری، کتاب الایمان، باب الدین یسر

آسانه دین دی، هیڅوک دې له دې دین سره مقابله نه کوي مګر دا چې دین به پرې غالب شي.

یادونه: له پورتني حدیث شریف څخه مراد دادی چې تاسې په نفلي عباداتوکې پر ځان له وس نه زیات فشار مه راوړئ، د فرایضو په ادا کولو کې هیڅ ډول سختی شتون نه لري.

پر نورو امتونو د اسلامي امت د ګواهی څرګنګوالی

په حدیث شریف کې راغلي دي چې رسول اللهﷺ وفرمایل: نوح علیه السلام د قیامت په ورځ غوښتل کیږي او پوښتنه ورځنې کیږي آیا زما دعوت دې خپل قوم ته ورساوه؟ ځواب ورکوي، هو. د نوح علیه السلام قوم راغوښتل کیږي او پوښتنه ورځنې کیږي آیا تاسو ته یې تبلیغ کړی دی؟ قوم به یې وایي: موږ ته هیڅ کوم ویرووونکی نه دی راغلی او موږ ته هیچا دعوت نه دی راکړی. نو بیا نوح علیه السلام ته ویل کیږي څوک به ستا لپاره شاهدي ووایي (پردې چې تا مسؤولیت اداء کړی دی) هغه وایي: محمد او د ده امت، وروسته د الله رسول دا آیت تلاوت کړې: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾.

د اهل کتابو د مبالغې بیلګې

لکه څرنګه چې وړاندې ذکر شو غُلُو له حد او پولې نه تیریدنې ته وایي. توپیر نه کوي که دا غُلُو د افراط په بڼه وي او که د تفریط په بڼه، د مثال په توګه نصاراوو د عیسی علیه السلام په احترام او درناوی کې افراط وکړ. کله هغه ته خدای وایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ﴾ [المائدة– ۱۷]

یعني: الله هماغه مسیح زوی د مریم دی او کله یې د الله زوی ګڼي او وایي: ﴿الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ﴾ یعني مسیح د الله زوی دی او کله عیسی علیه السلام، د هغه مور مریم او خدای جل جلاله درې ګوني خدایان په نامه یادوي او وایي:﴿إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ﴾ [المائدة ۷۳] الله دریم د دریو دی. په دې ټولو ډولونو کې په دین اوعقیده کې د غلو او الحاد څخه پرته بل څه نشته، خو د تعجب خبره دا ده چې دوی سره له دې ټولو بیا هم د توحید دعوا کوي.

یهود د نصاراوو په مقابل کې د عیسی علیه السلام په بې حرمتی او بې عزتی کې غلو کوي. العیاذ بالله هغه ګمراه بولي آن تر دې چې په ډیر وياړ د هغه د وژلو مدعي شول او

ويې ويل: ﴿إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ﴾ [النساء-۱۵۷] **ژباړه:** موږ مسيح، چې هغه عيسى ابن مريم دی، وواژه.

د يهودو يوه بله ډله د عزير عليه السلام په هكله داسې غلو وكړه، لكه څرنگه چې مسيحيانو د حضرت عيسى عليه السلام په هكله عقيده درلودله هغوی به داسې ويل: ﴿عُزَيْرٌ ابْنُ اللّهِ﴾ [التوبة- ۳۰] **ژباړه:** عزير د الله زوی دی.

همدارنگه نصاراوو په خپل رهبانيت كې غلو وكړه او د هغه په اساس يې په غارونو او كليساوو كې گوښه توب غوره كړ، نكاح يې په ځان حرامه كړه چې د دوی دې كړنو ته قرآن كريم داسې اشاره كوي: ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ [الحديد- ۲۷] **ژباړه:** رهبانيت او گوښه والی يې د بدعت په توگه پيدا كړ په داسې حال كې چې موږ په هغوی نه و فرض كړی.

همدارنگه يهودو د حلالو څارويو په هكله غلو وكړه او د هغوی پاكې غوښې يې پر ځان حرامې كړې. قرآن كريم د دوی دا عمل ردوي او فرمايي: ﴿كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ [آل عمران ۹۳] ټول خوراكي شيان بنى اسرائيلو(يهودو) ته حلال وو، خو هغوی غلو وكړه او حلال شيان يې پر ځان حرام كړل. په پای كې قرآن كريم د دوی هغه غلو ته چې له كفارو سره د واقعي دوستۍ سرحد ته رسيدلې ده، داسې خبر وركوي: ﴿تَرَى كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ [المائدة – ۸] **ژباړه:**ډير له دوی څخه وينې چې دوستي كوي له كافرانو سره. دا ډول غلو كول په اهل كتابو كې ډيره ده او اوس هم شته، نو ځكه قرآن كريم دوی د اسلام منځنۍ لارې ته را بولي او دوی په دين كې له غلو كولو څخه منع كوي چې د ټولو په سر كې په وروستني پيغمبرﷺ باندې د دوی ايمان نه راوړل دي.

فعاليت

زده كوونكي دې په څو ډلو وويشل شي او د ښوونكي په لارښوونه دې په دين كې د غلو او مبالغې د زيانونو په اړه له يو بل سره بحث او خبرې اترې وكړي

د لوست گټې او لارښوونې

پورتنې مبارك آيتونه ډيرې گټې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

۱. په اسلامي احکامو کې د نسخې ثبوت او جواز، لکه څرنګه چې مسلمانانو د الله تعالی په امر له بیت المقدس نه خپله قبله د کعبې شریفې په لور بدله کړه چې دې ډول نسخې ته د بدل نسخه ویل کیږي.
۲. پر مسلمانانو تور لګول او د هغوی پر ضد پروپاګند د کفارو همېشنۍ دنده او عادت دی، نو مسلمانان باید هوښیار اوسي تر څو د کفارو د بریدونو او دسیسو ښکار نشي.
۳. پر نورو امتونو باندې د اسلامي امت د فضلیت ثبوت، ځکه دا امت د بشپړ وسطیت له مخې یو غوره امت دی.
٤. پر نورو امتونو باندې د قیامت پر ورځ د محمدﷺ د امت د شاهدی اثبات.
٥. د خپل امت پر عدالت او صداقت باندې د رسول علیه السلام، شهادت او ګواهي.
٦. په دین کې د زیادت او غلو کولو حرمت، ځکه دا کار په دین کې د بدعت اوګمراهی د رامنځته کېدو لامل ګرځي.
۷. د شرعي علم او اساس پرته د الله تعالی په شان کې د څه ویلو حرمت.
۸. په عقایدو، عباداتو او کړنو کې د اهل کتابو د ګمراهۍ، مبالغې او غلو بیان.

پوښتنې

۱) لاندیني کلمات وژباړئ.

{جَعَلْنَاكُمْ}{أُمَّةً} {شُهَدَاءَ} {لَا تَغْلُوا} {عَلَى اللَّهِ} {إِ لَّا الْحَقّ}

۲) د ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾ مبارک آیت له مخکیني آیت سره، چې د قبلې د بدلون په اړه دی، څه تړاو لري؟

۳) وسط په عربي ژبه کې په څه معنا دی؟

٤) اسلامي امت ته د نورو امتونو په منځ کې څه حیثیت ورپه برخه شوی دی؟

٥) څرنګه اسلامي امت پر نورو امتونو شهادت ورکوي؟

٦) له اهل کتابو څخه مراد کوم کسان دي؟

۷) د اهل کتابو د غلو درې نمونې بیانې کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په لوست کې د ورکړل شویو معلوماتو پر بنسټ د وسطیت د مختلفو جوانبو په هکله یوه مقاله ولیکي چې له شلو کرښو څخه کمه نه وي.

ګټوره سوداګري

الله تعالی فرمايي:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ * تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ۞ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۞ وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾.[الصف: ۱۰-۱۳]

د کلمو معنا

هَلْ أَدُلُّكُمْ:	آیا وښایم تاسې ته؟
تِجَارَةٍ:	تجارت.
تُنجِيكُم:	چې تاسې وژغوري.
عَذَابٍ أَلِيمٍ:	درد ناک عذاب.
مَسَاكِنَ طَيِّبَةً:	د اوسېدو غوره او ښه ځایونه.
الْفَوْزُ الْعَظِيمُ:	لوی او ستر بری.

ژباړه

ای مؤمنانو، آیا زه وښایم تاسې ته هغه تجارت چې تاسې له دردناک عذاب نه وژغوري؟ پر الله او د هغه پر رسول ایمان راوړئ او د الله په لاره کې پر خپلو مالونو او خپلو ځانونو سره جهاد وکړئ، دا ستاسو لپاره غوره دی که تاسې پوهیږئ.

الله پاک به ستاسې ګناهونه وبښي او تاسې به هغو باغونو ته داخل کړي چې د هغو لاندې به ویالې بهیږي او په باغونو کې به ډېر غوره کورونه درکړي. دا دی ستر بریالیتوب. او بل څه چې تاسې یې ډېرخوښوئ د الله مرسته (کومک) او ډیر نږدې بری دی او مؤمنانو ته (ای محمده) د دې زیرې ورکړه.

تفسیر

د آیتونو شرح او وضاحت

په پورتنيو مبارکو آيتونو کې الله تعالی مؤمنان د غوره کارونو د تر سره کولو په لورهخوي. په اصلي پانګه کې تصرف او د ګټې لاس ته راوړلو لپاره د هغې په کار اچولو ته تجارت ویل کیږي، دلته په دې مبارک آيت کې د تجارت څخه مراد ايمان او جهاد دی چې د نوموړي تجارت د تفسير او توضيح لپاره بيان شوی دی.

د﴿هَلْ أَدُلُّكُمْ﴾ په جمله کې استفهام د دې تجارت په لور د مؤمنانو د ترغيب او تشويق لپاره دی. همدارنګه د ﴿تِجَارَةٍ﴾ د کلمې راوړل په نکره صيغې سره د دې تجارت اهميت، ارزښت او ستر مقام را په ګوته کوي.

د﴿تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ مبارکه جمله یو الزامي امر دی چې د خبر په بڼه ذکر شوی دی او معنا يې داسې ده چې: ای مؤمنانو، تاسې په ايمان لرلوکې پر الله تعالی او د هغه پر پيغمبر او د هغه په لاره کې د جهاد لپاره ټينګ او ثابت قدم اوسئ چې دا کار ستاسې لپاره ډير غوره دی که چيرې تاسې پوهيږئ.

په دې مبارک آيت کې د مالي جهاد يادونه پر نفسی جهاد مخکې شوې ده او دا ځکه چې د تجارت موضوع دا ايجابوي، يعنی په تجارت کې مالونه له يو لاس نه بل لاس ته ورځي او د جهاد لپاره مال او پانګه ضروري ده او د مالونو په واسطه وسله او د جهاد نورې اړتياوې برابريږي، لکه څرنګه چې د اسلام خوږ پيغمبرﷺ فرمايلي دي: (من جهز غازياً فقد غزا) يعنی: چا چې کوم مجاهد د جهاد لپاره (په وسله او نورو لوازمو) سمبال کړ، په حقيقت کې سمبالوونکي په خپله جهاد کړی دی.

خو په: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾ [التوبة: ۱۱۱]مبارک آيت کې چې د عرض او طلب مقام دی او د دغه پلورلو او پيرودلو بيه د الله جنت دی، نو له دې امله د دې ستر قيمت پر وړاندې د انسان تر ټولو قيمتي او ارزښتناکه پانګه چې د هغه نفس دی له مال څخه وړاندې ذکر شوی دی.

په دې مبارک آيت کې الله تعالی د مجاهدينو او شهيدانو د ګناهونو د ښښنې او جنت ته د دوې د ننوتلو تر څنګ له دوی سره د ښايسته او هوسا کورونو او مانيو ژمنه هم کړې ده. ځينو علماوو او مفسرينو د ﴿مَسَاكِنَ طَيِّبَةً﴾ يعنې د مجاهدينو لپاره د ښايسته او هوسا

کورونو د یادولو مناسبت داسې څرګند کړی دی. چې مجاهدین په دنیا کې خپل کلی او کور د الله په لاره کې د جهاد لپاره پرېږدي او له خپلو کورونو څخه د جهاد لپاره لرې ځي او هر ډول ستونزې زغمي، نو الله تعالی ورته د هغه په بدل کې د جنت د ښایسته ماڼیو او هوسا استوګنې زیری ورکوي.

د مبارکو آیتونو لنډ مفهوم

په مخکینو آیتونو کې څرګنده شوه چې مشرکانو غوښتل تر څو د اسلام ځلانده ډیوه مړه کړي نو ځکه الله تعالی مؤمنانو ته د دښمنانو پر وړاندې د جهاد امر وکړ او دوی یې د الله تعالی په لار کې ایثار، سربښندنې او پر نفس او مال جهاد کولو ته وهڅول.

الله تعالی د مؤمنانو د هغې پوښتنې په ځواب کې چې له پیغمبرﷺ څخه یې وکړه چې الله تعالی په کومو کړنو او اعمالو ډېر زیات خوشالیږي ترڅو یې دوی ترسره کړي. دوی ته داسې خطاب وکړ: ای هغو کسانو چې پر الله او د هغه په رسول ایمان او باور لرئ! آیا تاسې ته د داسې تجارت او سوداګرۍ لارښوونه ونه کړم چې تاسې په دنیا او آخرت کې له دردناک عذاب څخه وژغوري؟ بیا وروسته مبارک آیت ځواب ورکوي چې په دې تجارت کې اساسي پانګه دا ده چې: ﴿تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ أَنفُسِكُمْ ﴾ په الله او پېغمبر یې ایمان راوړئ او د الله په لاره کې په خپل مال او نفس سره جهاد وکړئ چې دا تجارت ستاسو لپاره تر هرڅه غوره دی. که چیرې په ګټه او فایده یې پوهیږئ. بیا الله تعالی د دې تجارت ګټه او فایده په خپله بیان کړې ده چې ﴿يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ........﴾ د ګناهونو له بښنې او د ابدي جنت باغونو ته له ننوتنې څخه عبارت ده چې د اوبو ویالې په هغه کې جاري دي او د هغه په ښایسته ماڼیو کې به د تل لپاره استوګن شي چې دا ډېر ستر بریالیتوب دی.

بیا الله تعالی مؤمنو مجاهدو ته یوه بله ګټه هم ور په برخه کړې ده چې دوی یې خوښوي او ډېر پرې خوشالیږي، هغه له سوبې، مرستې او پر دښمنانو د برلاسۍ او برې څخه عبارت ده؛﴿وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ﴾ مراد له دې نږدې سوبې او فتحې څخه د مکې او د هغې د شاوخوا سیمو فتح کېدل او د اسلام په سپېڅلي دین کې د خلکو داخلیدل دي چې د الله تعالی له ژمنې سره سم یې په ډېره لنډه موده کې د عمل جامه واغوستله.

مفسرین وايي دا مبارك آیت د قرآن کریم له معجزو څخه دی چې له غیب څخه يې د فتحې خبر ورکړ او د زیري سره سم د پیغمبرﷺ په ژوندانه او ډېره لنډه موده کې مکه او نور فتوحات د رسول اللهﷺ او مسلمانانو په برخه شول. له عبدالله بن عباسؓ څخه روایت دی چې فرمایي مراد له دې فتحې او الهي مرستې څخه د فارس او روم فتحه ده.

په قرآن کریم کې د جهاد مفهوم

د جهاد کلمه د اسلام له نظره یوه شامله او هر اړخیزه کلمه ده چې د هلو ځلو، کوښښونو او ستونزو ټول ډولونه په ځان کې رانغاړي؛ د الله په لاره کې جهادکول د جهاد ټولو ډولونه، لکه له نفس سره جهاد، د دښمنانو او د شر او فساد پر وړاندې جهاد پکې شامل دی. په دې ټولیز او هر اړخیز مفهوم سره په ټولنه کې د عامه افکارو د اصلاح لپاره ټولې ژبنۍ او قلمي هلې ځلې یو ډول جهاد بلل کیږي. همدارنګه د یوه ظالم او جابر نظام د تغیر لپاره مبارزه او هڅه او هاند، چې پر ځای يې د عدل او انصاف پر بنسټ ولاړ یو نوی نظام رامنځته شي، د اسلام له نظره یو ډول جهاد ګڼل کیږي. همدارنګه له حق، عدالت او انساني لوړو ارزښتونو څخه د دفاع لپاره د مال او پانګې لګول، ستونزې او کړاوونه زغمل هم یو ډول جهاد دی.

په اسلام کې جهاد د(فی سبیل الله) قید سره مشروعیت پیدا کوي او د جهاد د مفهوم لازم او نه بېلدونکی شرط دی، چې د دین حاکمولو لپاره ترسره کیږي، د ټول علماوو په اتفاق سره تر ټولو غوره او ستر جهاد په ځان او نفس سره جهاد دی چې د ستونزو او سختیو د ګاللو مستلزم دی او د الله په لار کې د شهادت د لوړ مقام لامل ګرځي.

له بله پلوه معلومه خبره ده چې اسلام جنګ نه خوښوي او نه څوك ورته هڅوي، خوجهاد د الهي سترو موخو او د بشري ژوندانه د ارزښتونو د ترلاسه کولو لپاره فرض کړای شوی دی او په ځینو وختونو کې يې اړین امر بللی دی. ځکه اسلام د الله غوره دین دی، څو انسانان د کفر او شرك له تیارو او هر ډول اسارت او غلامۍ نه وژغوري او د یو الله د بندګۍ او عبادت لارې ته یې لارښوونه وکړي. د ځمکې پر مخ داسې قوتونه شتون لري چې د دغې الهي کړنلارې او پیغام پر وړاندې خنډ جوړېږي او د مخالفت او جګړې لاره غوره کوي. نو کله که اسلام او پیروان یې په داسې حالت کې واقع شي چې پرته له جنګ او مقابلې نه ورته بله لاره پاتې نشي، نوبه داسې حال کې اسلام مؤمنانو ته امر کوي. څو په پوره ځواك او میړانې سره د دښمنانو پر وړاندې ودریږي او د خپلو ځانونو او مالونو په لګولو سره د الله په لاره کې جهاد وکړي؛ ځکه د

جهاد فریضه سره له ټولو انواعو يې پر الله تعالی د ايمان او توکل وروسته د تاريخ په اوږدو کې له اسلام نه د دفاع تر ټولوغوره وسيله ده.

په داسې حال کې مسلمانان د الله په لاره کې جهاد کوي؛ چې دا جهاد يې بايد نه د نفسي غوښتنو لپاره، نه د قوم، توکم، رنګ، ژبې، بشري شعارونو،ځمکنی پراختيا، نړی نيونې او د قدرت او دبدبې غوښتلو لپاره او نه هم د غرايزو د بشپړولو او مال او شتمنی د لاس ته راوړلو لپاره وي.

جهاد په اسلام کې يوازې د (الله په لار کې) او د الله د دين د سرلوړۍ لپاره روا شوی دی. لکه څرنګه چې قرآن کريم فرمايي: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّه﴾ [الانفال/۳۹]

ژباړه: اوجنګ وکړئ تاسې له هغوی (کفارو) سره، ترڅو فتنه او فساد له منځه ولاړ شي او يوازې د الله دين حاکم شي.

همدارنګه پيغمبرﷺ فرمايلي دي: «من قاتل لتكون كلمة الله هي العليا فهو في سبيل الله»[۱]

يعنی: څوک چې د الله په لاره کې جنګيږي ترڅو د الله کلمه يا دين حاکم او برلاسی شي نو دا کس د الله په لارکې په جهاد بوخت دی.

په اسلام کې جهاد زيات شروط،آداب او التزامات لري چې پرته د هغو له پابندی او مراعاتولو نشو کولای د جهاد نوم پرې کيږدو. د جهاد آداب، احکام او شروط د اسلامي فقهې په کتابونو کې په تفصيل سره څرګند او څيړل شوي دي چې د هر اړخيزو معلوماتو د لاس ته راوړلو لپاره کولای شو هغو ته مراجعه وکړو.

فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په اسلام کې د جهاد د مفهوم په اړه او د جهاد او نورو مذهبي او بشري پرمختګونو لپاره د جګړو ترمنځ توپير او د نظر څرګندونه وکړي.

د لوست ګټې او لارښوونې

❖ په مبارک آيت او همدارنګه نبوي احاديثو کې په مال او نفس سره د الله په لاره کې جهاد کول تر ټولو غوره عمل او ډېر زيات ګټور تجارت ګڼل شوی دی.

❖ غوره او ستر جهاد په ځان او نفس سره دی.

❖ پر الله جَلَّ جَلاَلُهُ او پيغمبرﷺ باندې د ايمان لرلو او د الله په لاره کې د جهاد ثمره او پايله، د ګناهونو ښښنه، جنت ته داخليدل او د الهي تلپاتې نعمتونو څخه ګټه اخيستنه ده.

[۱] – صحيح البخارى، كتاب الجهاد، باب من قاتل لتكون كلمة الله هى العليا.

د دیني زده کړې ارزښت

الله فرمايي﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُواْ كَآفَّةً فَلَوْلاَ نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُواْ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُواْ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ التوبة/۱۲۲.

د کلمو معنا

لِيَنفِرُواْ كَآفَّةً: ترڅو ټول د جهاد لپاره ووځي.

طَآئِفَةٌ: ټاکلې او معینه ډله.

لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي الدِّينِ: ترڅو په دین کې پوهه تر لاسه کړي.

لِيُنذِرُواْ قَوْمَهُمْ: څو خپل قوم(ټبر) د الله له عذابه وویروي.

لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ: ښايي هغوی ځانونه وژغوري.

ژباړه

له مؤمنانو سره نه ښايي چې له يوې مخې(جهاد ته) ووځي. ولې له هرې ډلې څخه ټاکلي خلک ونه وتل څو (پاتې خلک) په دین کې پوهه ترلاسه کړي او کله چې(وتلي خلک) د خپل قوم په لوري راوګرځيږي هغوی هم ترې خبر کړي، ترڅو هغوی هم ځانونه (له بديو) وژغوري.

د مبارک آيت د نزول سبب

مفسرينو د دې مبارک آيت د نازلېدو په هکله ويلي دي: کله چې قرآن کريم د تبوک د غزا له راستنيدو وروسته د منافقانو ناوړه نيتونه او عيبونه ښکاره کړل او د دوی مخالفت او رسوايي يې په دې ستونزمنه غزا کې ښکاره کړه. مسلمانانو ژمنه وکړه چې له دې وروسته به له هيڅ سريې (يا جهادي ډلې) او غزوې څخه مخالفت نه کوي، نو له تبوک نه د نبی کريمﷺ له راستنيدو وروسته هغه وغوښتل چې ځينې سريې يا جهادي ډلې نورو سيمو ته وليږي. همداغه و چې مسلمانانو غوښتل ټول په يو ځل حرکت وکړي، نو د دوی د دې کار له امله دا مبارک آيت نازل شو او دوی ته يې حکم وکړ چې مؤمنانو ته مناسبه نه ده ټول په يو ځلې جهاد ته ووځي او پيغمبرﷺ په مدينه منوره کې يوازې

پریږدي، بلکې یوازې هغه مهال چې پیغمبرﷺ د نفیرعام اعلان وکړي، بیا پر دوی لازمه ده چې ټول د جهاد لپاره چمتو شي.

تفسیر

د آیت شرح او څېړنه

په مبارک آیت کې د ﴿فَلَوْلاَ﴾ کلمه د تشویق او ترغیب لپاره ده؛ یعنی د مؤمنانو لپاره غوره ده چې کله د پیغمبرﷺ له خوا عام جنګ نه وي اعلان شوي او یا ټول خلك نه وي راغوښتل شوي، نومسلمانان دې ټول په یو ځل جهاد ته نه ځي؛ بلکې په دوو ډلو دې وویشل شي. له هر قوم او قبیلې څخه دې یوه ټاکلی ډله د جهاد لپاره ووځي او بله ډله دې له پیغمبرﷺ سره پاتې شي او د پیغمبرﷺ څخه دې د دین حکمونه او د شریعت لارښوونې زده کړي څو خپلې زده کړې د راستنیدو څخه وروسته مجاهدینو ته ور وښیی، او دا د جمهورو مفسرینو رأیه ده، نو پردې اساس له ﴿لِّيَتَفَقَّهُواْ.... وَلِيُنذِرُواْ﴾ څخه مراده ډله هغه ډله ده، چې د پیغمبرﷺ سره پاتې وه او نصیحت منونکې ډله ﴿لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ د مجاهدینو ډله ده. خو د مفسرینو بله ډله د دین تعلیم کوونکې ډلې څخه د مجاهدینو ډله مراد وي چې په خپل جهادي خوځښت سره د علم د خاوندانو برى، سوبه او مرسته د کافرانو او دښمنانو پر وړاندې په عملي بڼه ګوري. په ځانګړې توګه کله چې په جهادي سفر کې په خپله پیغمبرﷺ د جهاد لپاره وتلی وي او په دې توګه د اسلام حقیقت او د الله د خوښې کړې دین غوره والی او د سرکښانو او مشرکانو د پایلو په هکله چې د مسلمانانو په واسطه د الله عذاب دوی ته رسیږي، وروسته له راستنیدو یې چې څه زده کړي وي هغه خپل قوم ته ورښیي او د کافرانو له برخلیك څخه یې ویروي.

د دې نظریې علما په دې آند دي چې د اسلام پر دین سمه پوهه د تحرك پر بنسټ ولاړه ده، نو پردې اساس هغه کسان د دې دین حقیقت او مقصدونه په ښه توګه پیژندلی شي چې د هغه د لاس ته راوړلو لپاره حرکت کوي او د هغه د لارښوونو او احکامو د پلي کېدو په خاطر د ځمکې پر مخ هلې ځلې کوي، نه دا چې د کتابونو او پاڼو(اوراقو) سره په یوه ګوښه کې له خلکو جلا ناسته غوره کړي؛ ځکه اسلامي فقه د اسلام له تحرك او خپرېدلو نه رامنځته شوې ده. د دین په لاره کې حرکت او د بشري ټولنو په ژوند کې د هغه عملي تطبیق فقه رامنځ ته کړې ده او هغې ته یې پراختیا ورکړې ده.

د آیت لنډ مفهوم

الله تعالی په دې مبارک آیت کې وفرمایل که د جهاد لپاره عمومي اعلان نه وي شوی، مناسبه نه ده چې ټول مسلمانان د جهاد لپاره ووځي؛ بلکې په دوو ډلو دې وویشل شي. یوه ډله دې د جنګ ډګر ته ولاړه شي او بله ډله دې د دین د علم زده کړې او د دنیا ګټورو علومو ته مخه کړي ترڅو یو او بل ته خپلې عملي تجربې ور زده کړي چې په دې توګه مسلمانان وکولای شي په دلیل او حجت سره او هم په توره او لینده سره له دین څخه د دفاع ترمنځ یووالی راولي.

په اسلام کې د دیني زده کړې ارزښت

قرآن کریم په دې مبارک آیت کې د الله په لار کې د جهاد د فریضې او د علم حاصلولو ترمنځ یوه موازنه رامنځته کړې ده، ځکه که چیرې مسلمانان په جهاد مشغول شي، شریعت به په ټپه ودریږي. او که مسلمانان د علم حاصلولو په لټه کې شي، دښمنان به په اسلامي ملت برلاسي شي. په دې توګه الله تعالی په خپل بشپړ حکمت او مشیت سره د اسلام ساتنه د مجاهدینو او د شریعت ساتنه د علماوو او زده کوونکو په غاړه ایښې ده. قرآن کریم د علماوو د شان د ارزښت په هکله د حصر او ټینګار په صیغې سره له الله نه ویره د علماوو ځانګړتیا ګڼلې ده، او داسې فرمایي: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء﴾ [فاطر/۲۸]. **ژباړه:** بېشکه د الله په بندګانو کې یوازې علماء او پوهان له هغه نه ویریږي.

الله تعالی علماء د ځمکې په مخ خپل خلفا او پر خپلو بندګانو دلیل او برهان ګرځولي دي او دوی یې د انبیاوو ورثه ټاکلي او د دوی شهادت او ګواهي یې د خپل شهادت او د پرښتو له شهادت سره یو ځای کړې ده، داسې فرمایي: ﴿شَهِدَ اللّهُ أَنَّهُ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ هُوَ وَالْمَلاَئِكَةُ وَأُوْلُواْ الْعِلْمِ﴾ [آل عمران/۱۸]. **ژباړه:** شاهدي ویلې ده الله چې پرته له هغه بل هېڅ معبود نشته. او ملایکو او د علم څښتنانو هم په همدې شاهدي ورکړې.

قرآن کریم د کافرانو د خراب حالت او بدو پایلو له بیانولو وروسته، د مؤمنانو او له الله نه ویریدونکو علماوو مقام او رتبه، چې د الله په نزد ډیره لوړه او الله ته ډیر نږدې ده، داسې ښودلې ده: ﴿أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاء اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ﴾ [الزمر/۹]. **ژباړه:** آیا هغه څوک چې غاړه یې ایښې، د شپې په اوږدو کې په سجده او ولاړه له آخرت نه په ډار او د خپل رب د مهربانیو هیله من وي؟ (او هغه سره برابر دي چې هېڅ پروا نه ساتي) ای

محمده، ووايه آيا هغه كسان چې پو هېږي له هغو كسانو سره چې نه پو هېږي برابر دي؟ بې شكه چې يوازې د عقل څښتنان پند اخلي.
په مبارك ايت كې د ﴿لِّيَتَفَقَّهُواْ﴾ جمله ژوره پوهه، استنباط(د احكامو را ايستل د قرآن او سنت نه) او د علم او پوهې په تر لاسه كولو كې ځيرنه افاده كوي.
مفسرينو په ﴿وَمَن يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ [البقره/۲۶۹]. **ژباړه:** چاته چې پوهه وركړای شوه نو يقينا لوی خير ورته وركړای شو. مبارك آيت كې حكمت په فقهې او پوهې سره تفسير كړی دی. د علم او پوهې حاصلول د (فقهې او حكمت) په مفهوم په اسلامی شريعت كې ډيره لوړه مرتبه لري. نبی كريمﷺ په يوه صحيح حديث كې فرمايلي دي: "مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ"[1] يعنی: چاته چې الله د خير اراده وكړي، نو ده ته په دين كې پوهه ورپه برخه كوي.
پيغمبر عبد الله بن عباس ته د دين سمې زده كړې اوتاويل په هكله داسې دعا وكړه: «اللَّهُمَّ، فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ، وَعَلِّمْهُ التَّأْوِيلَ»[2] يعنی: ای الله هغه(عبدالله بن عباس) ته په دين كې پوهه وركړې او تفسير او تأويل ور زده كړې.
د پيغمبرﷺ د همدې دعا په بركت حضرت عبدالله بن عباسرضي الله عنه د صحابه وو له ډيرو لويو مفسرينو او فقهاوو څخه شو. او د (ترجمان القرآن) او فقيه او يا (د اسلامی امت حبر) په نامه ونومول شو او تر قيامته پورې د مسلمانانو د دعا او ستاينې وړ گرځيدلی دی.
په دې توگه د(فقه، فقيه، تفقه) كلمې د زده كړې، سمې او ژورې پوهې او ځيركتيا او حقيقت او صواب ته د رسيدنې معنا افاده كوي. د گټورو علومو زده كړه او بل ته د هغو ښودنه په ځانگړې توگه د دينې علومو زده كړه او په هغو كې تبحر د هغو انسانې اړتياوو له جملې دې چې پيغمبرﷺ په گڼو احاديثو كې پرې زيات ټينگار كړی دی او په دين كې يې پوهه او ځيركتيا د نفلې عباداتو څخه غوره او لوړه را په گوته كړې ده.

د لوست گټې او لارښوونې

❖ په دې مبارك آيت كې د علم حاصلولو ارزښت او غوره والی د كفايې جهاد له ارزښت او غوره والی سره برابر ټاكل شوی په دې شرط چې د علم زده كړه او پوهه په خالص نيت سره وي.
❖ له دې مبارك آيت څخه دا څرگنديږي، لكه څومره چې اسلامې امت جهاد ته اړتيا لرې په هماغه اندازه علم، پوهې، علماوو او پوهانو ته هم اړتيا لرې.

---

[1] المعجم الكبير للطبراني.

❖ د اسلام د دفاع لپاره علم او جهاد دوه مهمې وسیلې بلل شوې دي؛ ځکه علماء په دلیل او حجت سره د الله د دین له حقانیت څخه دفاع کوي او مجاهدین په توره د الهي دین له حدودو څخه ساتنه کوي.

❖ د علم او پوهې ریښتینی معیار دا دی چې څښتن یې د نورو په پرتله له الله نه زیات وویرېږي او د الهي احکامو پابند وي؛ ځکه علماء او د پوهې خاوندان د نورو په پرتله د الله تعالی د قدرتونو په نښو او نښانو ډېر ژر پوهیږي او لویي یې په کایناتو کې ګوري.

❖ په دین پوهیدنه د علم او پوهې د تر ټولو لوړې درجې افاده کوي؛ ځکه«تفقه» د علم، ژورې پوهې، استنباط او اجتهاد رامنځ ته کوونکی دی. له دې امله د «فقهي او فقیه» مرتبه په اسلامي شریعت کې ډیره لوړه ده.

پوښتنې

۱ـ دلاندېنیو کلمو او عبارتونو معنا څرګنده کړئ:

{لِيَنفِرُوا كَافَّةً }{طَائِفَةٌ} {لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ} {لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُم} {عَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ}.

۲ـ ددې مبارک آیت﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُواْ كَآفَّةً﴾ د نازلیدو سبب په لنډ ډول بیان کړئ.

۳ـ د﴿لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ﴾ څخه کومه ډله کسان مراد دي؟ د علماوو او مفسرینو نظریې په دې هکله څرګندې کړئ.

۴ـ د﴿لِيَتَفَقَّهُوا﴾ جمله د علم او پوهې په اړوند څه مفهوم افاده کوي؟ په اسلامي شریعت کې د فقه، فقیه او حکمت د دلالتونو په هکله د آیتونو او حدیثونو په رڼا کې توضیحات ورکړئ.

۵ـ د نبی کریمﷺ دعا د عبدالله بن عباس رضي الله عنهما لپاره څه وه؟ او د هغه د دعا پایله په دې قدرمن صحابی کې څنګه رامنځ ته شوه ؟شرح یې کړئ.

کورنی دنده

په دین کې د پوهې د ارزښت په هکله یوه مقاله ولیکئ چې له دوو مخونو څخه کمه نه وي.

پنځلسم لوست

د ديني شعائرو تعظيم او درناوی

قال تعالى: ﴿ذَلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ۞حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ۞ذَلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ [الحج: ٣٠ – ٣٢]

د کلمو معنا

يُعَظِّمْ: درناوی وکړي.

حُرُمَاتِ اللَّهِ: (حرمات) د (حرمة) جمع ده او د الله حکمونو ته ويل کيږي چې سپکاوی يې روا نه دی.

الرِّجْسَ: پليتي.

الْأَوْثَانِ: بتان.

قَوْلَ الزُّورِ: دروغ وينا.

حُنَفَاء : له باطل څخه حق ته ميلان کوونکي.

خَرَّ: راوغورځيږي.

فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ: مرغان هغه وتښتوي.

تَهْوِي: وغورځوي.

مَكَانٍ سَحِيقٍ: لرې ځای.

شَعَائِرَ اللَّهِ: (شَعَائِرَ) د (شعيرة) جمع ده، نښو نښانو ته ويل کيږي او (الله) ته يې اضافت تشريفي دی.

ژباړه

دا (حکمونه ومنئ) او څوک چې د الله د حرماتو درناوی وکړي نو دا د هغه د رب په نزد پخپله د هماغه لپاره ډېره غوره ده او ستاسې لپاره څاروي حلال وګرځول شول پرته له هغو څخه چې پر تاسو لوستل کيږي، نو د بتانو له پليتۍ نه ځان وساتئ او دروغو له وينا نه ډډه وکړئ. د الله لپاره حق ته مخ اړونکي شئ، نه د هغه سره شريک ګرځوونکي، او څوک چې له الله سره شريک ونيسي نو داسې دی لکه له آسمانه چې راوغورځي او

مارغان یې وتښتوي او یا یې باد په یوه لرې ځای کې ورگوزار کړي، دا (حکمونه ومنئ) او څوک چې د الله د شعائرو درناوی وکړي نو دا د زړونو له پرهېزگارۍ څخه ده.

تفسیر

د آیتونو شرح او څېړنه

دا د (الحج) سورت آیتونه دي چې په مدینه منوره کې نازل شوي او د موضوع له اړخه د دې سورت له تېرو شوو آیتونو سره کلک تړاو لري. په تېرو آیتونو کې د توحید د مرکز (کعبې شریفې) د ودانولو یادونه شوې ده چې خلک به ورته د نړۍ له گوټ گوټ څخه د حج د فریضې ادا کولو او د الله پاک د یادولو لپاره راځي، دلته به قرباني کوي، له کعبې مبارکې څخه به طواف کوي او د الله پاک له حکمونو سره سم به د حج نور مناسک ادا کوي.

په(ذَٰلِكَ) سره تېرو شویو احکامو ته اشاره ده او مسلمانانو ته ښیي چې د همدې حکمونو سرته رسول ستاسو دنده او باید چې دا اوامر تاسو ومنئ.

له ﴿حُرُمَاتِ اللَّهِ﴾ څخه مقصد ټول هغه شیان دي چې الله پاک یې درناوی او احترام پر مسلمانانو واجب کړی، که هغه عبادتونه او د حج مناسک دي، که کعبه شریفه او د حرم سیمه ده، که د ډالۍ په توگه بیت الله ته وړل کېدونکي څاروي دي او که د الله پاک اوامر او نواهي دي.

د مؤمن لپاره د یادو شویو شیانو درناوی او احترام ساتل هغه غوره کار دی چې الله پاک پرې بنده ته اجر ورکوي.

د ﴿اللَّهِ﴾ لفظ ته د ﴿حُرُمَاتِ﴾ اضافت دې ته اشاره ده چې شیان او سیمه په خپل ذات کې کومه سپېڅلتیا او حرمت نه لري بلکې د حرمت اصلي لامل د الله حکم دی او بس. له همدې امله عمر (رضي الله عنه) به حجرالأسود ته ویل: زه پوهېږم چې ته له یوې تیږې پرته بل څه نه یې. نه چا ته زیان رسولای شې او نه گټه، که ما رسول اللهﷺ ستا په ښکلولو نه وای لیدلای نو ما به ته ښکل کړې نه وای.

د حرماتو له یادونې وروسته الله پاک د مشرکانو هغه باطله عقیده رد کړه چې د یو لړ څارویو غوښې او شیدې یې د درناوي په توگه له کوم دلیل پرته پر ځان حرامې کړې

وې. الله تعالی فرمايي: ﴿وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ﴾ د مسلمانانو لپاره د ټولو څارويو غوښې او شېدې خوړل روا دي مګر هغه چې په (الأنعام) او نورو سورتونو کې په تفصيل سره ذکر شوي دي. څرنګه چې د ځينو څارويو په اړه د مشرکانو تحريم او درناوي له شرکي عقيدې څخه سرچينه اخيستې وه نو الله پاک د شرک رد وکړ او ويې فرمايل: ﴿ فَٱجْتَنِبُواْ ٱلرِّجْسَ مِنَ ٱلْأَوْثَـٰنِ وَٱجْتَنِبُواْ قَوْلَ ٱلزُّورِ ﴾ په دې مبارکه جمله کې دوه اړخونه ډېر د پام وړ دي:

لومړی: دا چې الله پاک د شرک څخه يوازې د منع کېدو امر نه بلکې د (اجتناب) يعنې شرک څخه د لرې اوسېدو امر کوي.

دويم: دا چې شرک او بت پالنه يې د غليظ نجاست﴿ ٱلرِّجْسَ ﴾ په ټکي سره ياد کړل؛ ترڅو د شرک بدوالی مخاطب ته ښه روښانه شي.

﴿اوثان﴾ د (وثن) جمع ده او وثن بت ته ويل کيږي چې جسم لري.

څرنګه چې مشرکانو د څارويو په حراملو کې په الله پاک باندې دروغ ويلي وو نو آيت له دروغجنې وينا څخه د ځان ساتلو امر وکړ او د زيات ټينګار په بنسټ د ﴿ وَٱجْتَنِبُواْ ﴾ ټکی بيا تکرار شو. رسول الله ﷺ په صحيح حديث کې د دروغو شاهدي له کبيره ګناهـونو څخه شمېرلې. څرنګـــه چې شرک هم دروغجنه وينا او دعوه ده نو د ﴿ قَوْلَ ٱلزُّورِ ﴾ سره په يوه جمله کې ذکر شو.

د لغت له مخې (زُور) اوښتولو ته وايي او د دروغو په شاهدۍ کې هم انسان له حق او ريښتينې وينا څخه اوړي. ﴿حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ﴾ (حنفاء) د (حنيف) جمع ده، حنيف هغه چا ته ويل کيږي چې له باطل څخه حق ته مايل وي. مومن حنيف د الله سره په ذات او صفتونو کې د هيچا شريکوونکی نه وي. د شرک د بدو پايلو بيانولو په موخه الله پاک د مشرک لپاره مثال بيان کړ او ويې فرمايل: ﴿وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ﴾ يعنې: د مشرک حال د هغه چا په څېر دی چې له اسمانه راخوشې شي او ځمکې ته له رسېدو وړاندې يې مرغان په هوا کې ونيسي او ويې تښتوي. يا دا چې په ځمکه راوغورځيږي او باد يې له ځان سره يوې بلې خوا ته يوسي او په کوم لرې ځای کې يې وغورځوي. څرنګه چې له آسمانه راخوشې شوی تن په هيڅ

ډول له تباهۍ ژغورل کېدای نشي نو د مشرك پایله هم له هلاکت پرته بل څه نه ده. په دې مثال کې د تمثیلي تشبیه په توګه د مشرك حالات د تباه کېدونکي شخص له حالاتو سره ورته ښودل شوي. د ځینو مفسرینو په وینا په دې تشبیه کې اسلام د آسمان، شهوات د مرغانو او شیطان د باد په بڼه انځور شوی. یعني له اسلامه تښتېدونکی مشرك شخص د شهواتو او شیطان لاسونو ته غورځېږي چې هغوی وربانديې لوبې کوي او په پای کې يې د هلاکت کندې ته سپاري.

په ﴿ ذَٰلِكَ ﴾ سره د تېرو حکمونو د عملي کولو غوښتنه ده چې تشریح يې لږ وړاندې تېره شوه.

په ﴿ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ جمله کې د شعائرالله درناوی د هغو زړونو کار دی چې له الله څخه وېره لري. شعائر د شعیرة جمع ده، شعیرة نښې او علامې ته ويل کيږي. په آیت کې د شعائرالله څخه مقصد د دین نښې او په ځانګړي ډول هدایا (دقرباني ښاروي) او د حج مناسك دي. له همدې امله به صحابه وو کعبې ته وړل کېدونکې ښاروي خربول او د هغوی درناوی به يې کاوه. د شعائرو د تعظیم څخه مقصد درناوی او په ښه ډول د حکمونو ترسره کول دي. د تقوا اضافت زړه ته شوی ځکه د تقوا اصلي ځای د انسان زړه دی، له همدې کبله رسول الله ﷺ فرمايي: «التقوى ههنا و أشار بيده إلى صدره ثلاث مرات»[1].

د تقوا ځای دا دی او په لاس سره يې زړه ته درې ځله اشاره وکړه.

---

[1] – مسند احمد و السنن الكبرى للبيهقي.

شپاړسم لوست

دتېر لوست پاتې برخه

د ديني شعائرو تعظيم او درناوی

د آيتونو لنډ مفهوم

په لوستل شويو آيتونو کې الله پاک د خپلو اوامرو او نواهيو د منلو او درناوي غوښتنه کړې او د څارويو د حراموالي په اړه يې د مشرکانو باطله عقيده رد کړې چې له شرك څخه يې سرچينه اخيسته. پر دې سربېره يې له شرك او د دروغو له وينا څخه خلك منع کړل او د يوه مثال په بيانولو سره يې خلك د شرك له ناوړو پايلو څخه وويرول. په وروستي آيت کې د شعائرالله درناوی د زړه تقوا او د مخلص مسلمان کار ګڼل شوی.

د حرمات الله او شعائرالله درناوی

د دې لوست آيتونه د حرمات الله په تعظيم پيل او د شعائرالله په تعظيم پای ته رسېدلي دي. د آيتونو په تحليل کې مو ولوستل چې د (حرمات الله) او (شعائرالله) ټکي د الله تعالی حکمونو، د حج مناسکو او ټولو هغو ديني نښو او مقدساتو ته شامليږي چې الله پاك يې د درناوي حکم کړی. شعائرالله يا ديني مقدسات کله د سيمو په بڼه وي لکه کعبه شريفه، نبوي مسجد، د اقصی مسجد، د مشعرالحرام سيمه او د ځمکې په مخ ټول مسجدونه. د وخت او زماني په بڼه هم ديني مقدسات وجود لري لکه د رمضان مياشت، د عَرَفې او اخترونو ورځې، د عاشورا ورځ، د ذوالحجې د مياشتې لومړنۍ لس ورځې او داسې نور.

پر دې سربېره د الله حکمونه ټول په ديني مقدساتو کې شامل دي لکه لمونځ، روژه، زکات، حج، جهاد، حدود، قرآني آيتونه، د توحيد کلمه او داسې نور.

د خوږ پيغمبر حضرت محمدﷺ، اهل بيتو (کورنۍ)، صحابه وو، تابعينو او د امت د حق پالونکو عالمانو مقام ته درناوی او احترام د مسلمان دنده ده.

د ﴿ وَأُحِلَّتۡ لَكُمُ ٱلۡأَنۡعَٰمُ ﴾ جملې تفسير دا په ډاګه کوي چې د شعائرالله څخه د کوم شي د شمېرلو لپاره د شرعي دليل موجوديت ضروري دی. د شرعي دليل د نه موجوديت په صورت کې نه کوم شی د شعائرالله څخه شمېرل کيږي او نه يې مسلمانان په درناوي

مکلف دي. همدا راز هغه شيان چې د نورو دينونو پيروان يې مقدس ګڼي خو د اسلام له نظره له مقدساتو څخه نه وي، د مسلمانانو لپاره يې مقدس شمېرل روا نه دي.

الله پاک په (المائدة) سورت کې په ښکاره ډول د شعائرالله له سپکاوي څخه منع کړې او فرمايي: ﴿يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ﴾ [المائدة:۲] **ژباړه:** ای مومنانو! د شعائرالله بې حرمتي مه کوئ.

د (النساء) سورت د شعائرالله د سپکاوي يوه بېلګه بيانوي او فرمايي: ﴿وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ﴾ [النساء:۱٤۰] **ژباړه:** (الله) په (دې) کتاب کې په تاسو (دا امر) نازل کړی چې که (په هر ځای کې) واورئ چې د الله په آيتونو کفر کيږي او ټوکې ورپورې کيږي نو له هغوی سره مه کينئ تر هغه چې هغوی په بله خبره کې بوخت شي.

قرآني آيتونه د شعائرالله په سر کې ځای لري. قرآن کريم ته د نيمګړتيا نسبت کول او يا په هغه پورې ټوکې او مسخرې کول د کفر سبب کيږي. که چېرې د مومنانو په وړاندې د قرآن کريم او نورو ديني شعائرو پورې ټوکې يا سپکاوی وشي نو په مومنانوفرض دي چې ټوکې کوونکي له دې کار څخه منع کړي، که يې د ضعف له امله د منعې کولو وس نه درلود بايد چې له هغه مجلس څخه ووځي.

په قرآني آيتونو پورې ټوکې کول د يهودانو او منافقانو کار و چې په اړه يې پورتنی آيت نازل شو او مسلمانان ورسره د ټوکو په حال کې له ناستې څخه منع شول.

قرآني آيتونه او د توحيد کلمه په ځمکه غورځول او يا د پښو لاندې کول، صحابه وو ته کنځل کول، د لمانځه او روژې پورې ټوکې کول او سپکې سپورې ويل د ديني شعائرو سپکاوی دی چې په ټينګه ورڅخه ځان ساتل پکار دي.

لکه څنګه چې د ديني شعائرو سپکاوی د يهودو او منافقانو عمل دی په همدې توګه د ديني شعائرو احترام او درناوی د الله تعالی د هغو مخلصو بندګانو کار دی چې په زړه کې له الله څخه وېره لري او د هغه سره محبت کوي.

د شرک بدوالی

د الله تعالی سره شريک نيول تر ټولو ستره او نه بخښل کېدونکې ګناه ده. د قرآن کريم په خورا زياتو آيتونو کې په بېلابېلو ډولونو له شرک څخه منع شوې او انسانان د الله

تعالی د توحید منلو ته رابلل شوي. د شرکي عقیدې څخه پاکوالی د ایمان د صحت لپاره شرط دی.

په صحیحینو کې له ابو بکرة څخه روایت شوی چې رسول اللهﷺ وفرمایل: **«ألا أُنبِّئكم بأكبر الكبائر قلنا : بلى يا رسولَ الله، قال: الإشراكُ بالله، وعقوقُ الوالدين، –وكان متَّكئا فجلس– ألا وشهادةُ الزور، وقولُ الزور فما زال يكرّرُها حتى قلنا: ليته سكتَ».** [1]

ژباړه: آیا تاسو ته تر ټولوستره ګناه ونه ښیم؟ موږ وویل: ولې نه ای د الله رسوله. هغه وفرمایل: د الله تعالی سره شریک نیول او د مور او پلار خبره نه منل. رسول الله ﷺ تکیه کړې وه نو راپاڅېده او ویې ویل: خبر اوسئ! او د دروغو ویناء خبر اوسئ! او د دروغو شاهدي. رسول اللهﷺ دا جمله دومره تکراروله چې موږ وویل: کاش چې رسول الله چوپ شي (او دا جمله نوره تکرار نه کړي.)

فعالیت

زده کوونکي دې د شرک د حراموالي په اړه د قرآني آیتونو او نبوي احادیثو په رڼا کې بحث وکړي.

د لوست ګټې اولارښوونې

پورتنی لوست ډېرې ګټې او لارښوونې لري چې ځنې یې په لاندې ډول دي:

- ❖ د حرمات الله درناوی کول غوره کار او د اجر لامل کیږي.
- ❖ د څارویو د غوښو خوړل روا دي پرته له هغو چې په قرآن کریم او نبوي احادیثو کې بیان شوي.
- ❖ بتان نجس او پلیت دي، عبادت کول یې شرک او لویه ګناه ده.
- ❖ له دروغو وینا څخه ډډه کول فرض دي ځکه چې الله تعالی ورڅخه په قرآن کریم کې منع کړې او په مبارک حدیث کې لویه ګناه ګڼل شوې ده.
- ❖ مشرک د داسې هلاکت سره مخامخ دی چې هیڅوک یې ورڅخه ژغورلای نشي.
- ❖ د دیني شعائرو درناوی او احترام واجب او څوک چې د دیني شعائرو درناوی کوي دا یې د زړه د تقوا نښه ده.

---

[1] – متفق عليه.

پوښتنې

۱- لاندې ټکي معنا کړئ:

(ٱلرِّجۡسَ، ٱلۡأَوۡثَٰنِ، قَوۡلَ ٱلزُّورِ، خَرَّ، فَتَخۡطَفُهُ ٱلطَّيۡرُ)

۲ـ په آیت کې په ﴿ ذَٰلِكَ ﴾ سره کوم شي ته اشاره شوې؟ روښانه یې کړئ.

۳- له ﴿ حُرُمَٰتِ ٱللَّهِ ﴾ څخه مقصد کوم شیان دي؟

٤- د ﴿وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ﴾ په جملې سره د کومې عقیدې رد شوی دی؟

٥- د ﴿ شَعَٰٓئِرِ ٱللَّهِ ﴾ معنا بیان کړئ.

٦- د شرك او دروغ وینا د حراموالي په اړه یو نبوي حدیث بیان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د (دیني مقدساتو د سپکاوي څخه د مخنیوي لارې چارې) تر عنوان لاندې یوه مقاله ولیکي چې له شلو کرښو کمه نه وي.

اوولسم لوست

ټولنیز عدالت د قرآن په رڼا کې

قال تعالی: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ لِلّهِ شُهَدَاء بِالْقِسْطِ وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُواْ اعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (المائدة: ۸)

د کلمو معنا

قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ: (قوامين) د (قوام) جمع ده، په ښه توگه همیشه د کار ترسره کوونکي.

شُهَدَآءَ: گواهي ورکوونکي.

بِٱلۡقِسۡطِ: په عدل سره.

وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ: تاسو دې نه اړباسي.

شَنَـَٔانُ: دښمني او کينه.

ژباړه

ای مومنانو، د الله ﷻ لپاره کلک ولاړ او د عدل شاهدان اوسئ. د کومې ډلې دښمني دې تاسې دې ته اړ نه باسي چې له عدالت څخه واوړئ. عدالت وکړئ. عدالت تقوا ته نږدې دی او له الله پاک نه وډار شئ. بېشکه الله پاک ستاسو په کړنو ښه خبر دی.

تفسیر

د آيت شرحه او څېړنه

په پورتني مبارک آيت کې الله پاک مومنانو ته امر کوي چې د هغه د اوامرو په عملي کولو او حق ټینگ ودریږي. ﴿ قَوَّٰمِينَ ﴾ د (قوام) جمع او د مبالغې صیغه ده. (قوام) هغه چا ته ویل کیږي چې یو کار په تکرار او همېشه والي سره کوي، داسې چې نوموړی کار یې عادت او کسب وگرځي او په ډېر ښه او بشپړ ډول یې سرته رسوي. په مبارک آيت کې د (لِلَّهِ) ټکی راغلی او دا څرگندوي چې د اوامرو منل او د حق په ځای کول به یوازې د الله د رضا لاس ته راوړلو په خاطر وي نه د کوم دنیوي غرض او ځان ښودنې لپاره.

له مومنانو څخه د مبارك آيت دويمه غوښتنه ﴿ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِ ﴾ په عدالت د ګواهۍ ورکول دي. مومنان بايد د قاضي، حاکم او هر چا په وړاندې رېښتيني ګواهي ووايي او واقعيتونه پټ نه کړي. د ګواهۍ ويلو په مهال د خپلوانو، ملګرو او مادي ګټو په خاطر حق پټ نه کړي او هم د چا د دښمنۍ، وېرې او بې وزلۍ له امله په حقايقو کې بدلون رانه وړي.

د دښمنانو په اړه انصاف کول او د هغوی حقونه پوره ورکول د انساني طبيعت له مخې آسانه کار نه دی نو الله پاک يې په دې جمله ﴿ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعۡدِلُواْ ﴾ کې ځانګړې يادونه وکړه چې مومنان به د کافرانو سره هم له عدالت څخه کار اخلي او څوك دې دا ګمان نه کوي چې د کافر په معامله کې عدالت پرېښودل روا دي. مبارك آيت يوازې په ځانګړې يادونه بسيا ونه کړه بلکې د ﴿ ٱعۡدِلُواْ هُوَ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰ ﴾ په امريه جملې سره يې يو ځل بيا په عدالت کولو ټينګار وکړ او دا يې جوته کړه چې عدالت د ګناهونو او د الله پاك د عذاب څخه د ځان ساتلو لار ده. عدل په لغت کې برابروالي ته وايي او د ظلم ضد دی، د شرعي اصطلاح له مخې هر حقدار ته د هغه حق ورکول عدل بلل کيږي. د دوست او دښمن دواړو سره يو رنګ عدالت او انصاف کول په حقيقت کې يو ستر مقام او غوره صفت دی، دا مقام او صفت هغه وخت انسان ته په برخه کيږي چې په ځان کې تقوا او د الله پاك څخه وېره پيدا کړي. الله ﷻ په دې آيت کې په تقوا امر کوي: ﴿وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ په خپلو زړونو کې د الله وېرې ته ځای ورکړئ (څو عدالت کول درته آسانه شي،) دا هم په ياد لرئ چې هغه ستاسو په پټو او ښکاره عملونو او ستاسو په نيتونو ښه خبر دی. (او تاسو ته به ستاسو د عملونو سزا او اجر درکوي.)

په دې آيت کې د ﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ﴾ په عنوان سره خطاب شوی او مؤمنانو ته هغه ژمنه او تعهد يادوي چې د توحيد د کلمې په ويلو سره يې د الله پاك سره کړی. پر دې سربېره په آيت کې د (قوامين) او (القسط) ټکي راغلي او په بېلابېلو صيغو د عدالت کولوغوښتنه شوې، په دې هم بسيا نده شوې بلکې عدالت د تقوا سره تړل شوی او په پای کې دا زياته شوې چې الله ستاسو په عدالت کولو او عدالت پرېښودلو باندې ښه خبر

دی. د دومره تاکیداتو وروسته د یوه مومن په وړاندې د عدالت د ارزښت او فرضیت په اړه هیڅ پوښتنه نه پاتې کیږي.

د آیتونو لنډ مفهوم

په مبارك آیت کې مومنانو ته د دنیا او آخرت د نیکمرغیو لاس ته راوړلو په اړه لارښوونې شوي، له مومنانو څخه غوښتنه شوې چې د الله پاك د رضا کولو لپاره دې تل پر حق ولاړ اوسي، په گواهۍ ویلو کې دې له دروغو او ظلم څخه ځان وساتي، آن د دښمن او کافر قوم په وړاندې دې هم له انصاف څخه کار واخلي او د هغوی په حق کې دې له حد څخه تیری نه کوي ځکه بې عدالتي او ظلم د ټولنې سوکالي او امن له منځه وړي. تقوا چې د مومن خوی دی له عدالت سره ټینګې اړیکې لري او مومن عدالت کولو ته رابولي. د آیت په پای کې الله ﷻ مومنانو ته د تقوا غوره کولو سپارښتنه کوي او دا هم ورته یادوي چې که د عدالت ځای مو ظلم ته پرېښود نو هغه متعال ذات ستاسو په عملونو ښه خبر دی.

اسلام د دنیا او آخرت دین دی

الله پاك انسان د توحید منلو لپاره پیدا کړی او د الله ﷻ پر عبادت سربېره یې هغه ته د نړۍ د ودانولو دنده هم سپارلې او فرمایي: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الأَرْضِ خَلِيفَةً﴾ (البقرة: ۳۰)

ژباړه: زه په ځمکه کې د یوه خلیفه پیدا کوونکی یم.

د ځمکې د ودانولو، پرمختګ او سوکاله ټولنې د رامنځته کولو لپاره یې هغوی ته د عدالت او انصاف کولو امر کړی. که انسان د عادلانه نظام راوستلو په ترڅ کې د دنیا نېکمرغیو ته رسیږي، له بل پلوه په همدې کار سره د الله تعالی رضا لاس ته راوړي او په اخرت کې یې د بریالیتوب لامل کیږي.

د ﴿قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ﴾ جمله د انسان دنیوي هلې ځلې او کوښښ د اخروي کامیابۍ سره تړي. انسانان یوازې هغه مهال یو بشپړ عادلانه نظام رامنځته کولای شي چې د الله څخه وېره او د آخرت تمه ولري.

په عدل ګواهي ورکول

ګواهي ورکول د حق د ښکاره کولو او عدالت د خوندي کولو وسیله ده. د اړتیا پر مهال په حقه شاهدي ویل د الله پاك د دې وینا په اساس واجب دي چې فرمایي: ﴿وَلا يَأْبَ الشُّهَداءُ إِذا ما دُعُوا﴾ (البقرة: ٢٨٢) **ژباړه:** کله چې له ګواهانو څخه د ګواهی ورکولو غوښتنه وشي، نو هغوی دې ډډه نه کوي. په بل ځای کې فرمايي: ﴿وَلا تَكْتُمُوا الشَّهادَةَ. وَمَنْ يَكْتُمْها فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾ (البقرة: ٢٨٣) **ژباړه:** او شاهدي هیڅکله مه پټوئ، څوک چې شاهدي پټوي د هغه زړه په ګناه خیرن دی.

له مؤمن څخه د قرآن غوښتنه دا ده چې ګواهي به یوازې د الله لپاره وايي او د پوره رېښتینولی او امانت څخه به کار اخلي. په ګواهی کې به له حق پرته د بل هیڅ شي پروا نه کوي. قرآن کریم د النساء په سورت کې دا موضوع په لړ تفصیل سره روښانه کړې او فرمايي: ﴿يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَداءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلى أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيراً فَاللَّهُ أَوْلى بِهِما فَلا تَتَّبِعُوا الْهَوى أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كانَ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيراً﴾ (النساء:١٣٥) **ژباړه:** ای مومنانو، د عدالت علمبرداران او د الله لپاره شاهدان اوسئ که څه هم ستاسې د عدالت کولو او شاهدۍ زیان په خپله تاسې یا ستاسو مور او پلار یا ستاسې خپلو خپلوانو ته رسیږي. د معاملې لوری شتمن وي او که بېوزله، الله له تاسې نه زیات د هغه خیر غوښتونکی دی، په دې اساس د خپلو نفسي غوښتنو د پیروی له امله عدالت مه پرېږدئ، او که تاسې ګډې وډې وواياست یا له رېښتیا ویلو نه ډډه وکړئ نو وپوهیږئ چې څه کوئ الله پرې خبر دی.

لنډه دا چې رېښتیا ویل او په حق ګواهي ورکول د الله امر دی، که ددې ګواهۍ زیان د انسان ډېرو نږدې خپلوانو یعنې مور پلار او آن د انسان خپلو شخصي ګټو ته هم رسیږي نو له رېښتیا ویلو به نه تیریږي، د چا شتمني او بې وزلي هیڅکله د حقایقو د بدلولو لپاره دلیل کېدلای نشي او نه څوک د الله له عذابه ژغورلای شي.

په مبارك آیت کې د شهید جمع (شُهَداءَ) راغلی. (شهید) دصفت مشبه صیغه ده او د عربي ژبې د پوهانو په وینا دغه صیغه د هغه چا لپاره کارول کیږي چې په تکراري او همېشنۍ توګه یو کار سرته رسوي.

د آیت غوښتنه دا ده چې مومنان به تل د الله لپاره ګواهي ورکوي او دا د هغوی یو نه جلا کېدونکی خوی دی.

همدا راز الله پاک د (الانعام) په سورت کې فرمايي: ﴿وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُواْ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى﴾ (الأنعام: ۱۵۲) **ژباړه:** او کله چې خبره کوئ په عدالت سره يي وکړئ که معامله د خپل خپلوان هم وي.

په مخکنیو آیتونو کې د (شهداء) ټکی راغلی و خو په دې آیت کې د (قلتم) ټکی راغلی، پایله دا راوځي چې که په محکمه او د قاضي په وړاندې ګواهي وي او که په عام ډول د چا په اړه خبره کول وي، په ټولو ځایونو کې له عدالت څخه کار اخیستل واجب دي، د خپلوۍ او پردیتوب، دوستۍ او دښمنۍ، سیمې، ژبې او قوم لپاره په ګواهۍ او قضاوت کې توپیر کول ناروا او د ریښتینو مومنانو له خویونو څخه نه دي.

ټولنيز عدالت د قرآن په رڼا کې

ټولنيز عدالت

عدل د شريعت اساس او د سوکالۍ ټولنې د رامنځته کولو وسيله ده. د خلکو حقونه يوازې د عدل په مټ خوندي کېدای شي. د قرآن کريم له مخې عدل د ژوند په يوه اړخ پورې محدود نه دی، بلکې د ژوند په ټولو اړخونو کې عدل واجب دی که هغه قانون وي، که سياست وي، که اقتصاد وي او که د ژوند بل اړخ، آن دا چې قرآن کريم د پيغمبرانو د ليږلو موخه د عدالت پلي کول ښيي او فرمايي: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ (الحديد:۲۵) **ژباړه**: موږ خپل پيغمبران له څرګندو نښانو سره وليږل او له هغوی سره مو کتاب او تله نازل کړل تر څو چې خلک پر عدل ولاړ وي.

څرنګه چې په بشري ټولنه کې له عدالت پرته نه نظم راځي او نه ګډوډي له منځه ځي، نو الله پاک د نورو ټولنيزو لارښوونو په سر کې د عدالت يادونه کوي او فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ﴾ (النحل:۹۰) **ژباړه**: الله پاک د عدل، ښېګنې او خپلوی د پالنې حکم کوي او له بدۍ، بې حيايي او زور ظلم څخه منع کوي.

کله چې عدالت له ټولنې څخه کډه وکړي، نو سملاسي يې ځای ظلم نيسي. ظلم د ټولو بدمرغيو او د دنيوي او اخروي عذابونو ستر لامل دی. قرآن کريم په دې اړه فرمايي: ﴿فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا﴾ (الحج:۴۵) **ژباړه**: څومره د ظالمانو سيمې دي چې موږ هغه تباه کړي دي او نن هغه په خپلو چتونو باندې نسکورې پرتې دي.

د عدالت د زيات اهميت او اړتيا له کبله قرآن کريم په بېلابېلو صيغو او عبارتونو د عدل يادونه کړې؛ کله د پيغمبرانو د ليږلو موخه عدالت کول ښيي؛ کله مومنانو ته د عدل کولو امر کوي او کله بيا رسول الله ﷺ ته په عدل امر کوي. د (الشورى) په سورت کې راغلي: ﴿وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ﴾ (الشورى:۱۵) **ژباړه**: ما ته امر شوی چې ستاسو په منځ کې عدل

وکړم. په همدې ډول په بل ځای کې فرمايي: ﴿قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ﴾ (الأعراف: ۱۵)
ژباړه: زما رب ما ته د انصاف کولو امر کړی دی. په دې حکمونو سربېره قرآن کريم د ځانګړو موضوعاتو په اړه هم د عدالت په پام کې نيولو حکم کړی لکه:

۱ – په تله او پيمانه کې عدالت: قرآن کريم د بيعې په مهال په تللو او پيمانه کولو کې د عدل او برابرۍ امر کوي او فرمايي: ﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بالقسط﴾ (الأنعام:۱۵۲). يعنې: تله او پيمانه په عدل سره پوره تلئ.

۲ – په وينا کې عدالت: له مومنانو څخه د قرآن کريم غوښتنه دا ده چې د عامو خبرو کولو پر مهال به هم له عدالت څخه کار اخلي او د خلکو په اړه به هغه څه وايي چې رينښتيا او واقعيت وي. د (الأنعام) سورت موږ ته داسې لارښوونه کوي: ﴿وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى﴾ (الأنعام: ۱۵۲) **ژباړه:** او کله چې خبره کوئ په عدالت سره يې وکړئ که معامله د خپل خپلوان هم وي.

۳ – په ګواهۍ کې عدالت

د قاضي او محکمې په وړاندې په ګواهۍ ويلو کې عدالت کول د قرآن غوښتنه ده چې څو ځلې تکرار شوي او لږ مخکې يې يادونه وشوه.

۴ – په پرېکړه کې عدالت

قرآن کريم مومنانو ته حکم کوي چې د پرېکړې او قضاوت کولو پر مهال له توپير پرته عدالت وکړي، فرمايي:﴿وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ﴾ (آل عمران:۵۸) **ژباړه:** او کله چې د خلکو په منځ کې پرېکړه کوئ نو په عدالت سره يې وکړئ.

په دې بنسټ د پرېکړې پر مهال د خپلوۍ، قوم، ژبې او سيمې لپاره عدالت قرباني کول د الله پاک له حکمونو څخه سرغړونه ده.

دا آيت په څرګند ډول له مسلمانانو څخه غواړي چې قانون بايد په شتمن او بې وزله، آمر او مامور او د ټولنې په واکمنو او بې وسو خلکو يو ډول پلې شي. د صحيح البخاري د روايت له مخې د رسول اللهﷺ په زمانه کې يوې ښځې غلا وکړه، د نوموړې ښځې د قبيلې خلکو د پيغمبرﷺ خوږ ملګری اسامه (رضي الله عنه) هغه ته واسطه کړ څو له سزا ورکولو تېر شي. رسول اللهﷺ د سپارښتنې او واسطې په دې کار سخت غوسه شو او خلکو ته يې وويل: له تاسو څخه پخواني امتونه له دې امله تباه شوي وو چې که شتمن

سړي به غلا وکړه نو له سزا پرته به يې پرېښودو خو که بې وزله به غلا وکړه لاس به يې ترې غوڅولو. په خدای قسم که د محمد لور فاطمې غلا کړې وای هم به مې لاس ترې غوڅ کړی و. عايشه رضی الله عنها فرمايي چې پيغمبرﷺ نوموړې ښځې ته سزا ورکړه او هغې هم توبه وويسته چې وروسته يوه پرهېزگاره ښځه ترې جوړه شوه.

۵ – د دښمنانو په اړه عدالت

قرآن کريم د دښمنانو او کافرانو په حق کې هم د عدالت د پرېښودلو اجازه نه ورکوي او داسې حکم کوي: ﴿وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلاَّ تَعْدِلُواْ﴾.

رسول اللهﷺ د هغو نامسلمانو معاهدو خلکو په اړه چې د اسلامي حکومت تر بيرغ لاندې اوسيږي، فرمايي: «أَلاَ مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوِ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بِغَيْرِ طِيبِ نَفْسٍ فَأَنَا حَجِيجُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[۱] **ژباړه:** چا چې پر معاهد ظلم وکړ، يا يې هغه ته زيان ورساوه، يا يې له توان څخه په پورته کار وګوماره او يا يې هم له هغه څخه د هغه له خوښې پرته څه شی واخيست نو د قيامت په ورځ به يې زه پخپله مدعي يم.

کله چې قرآن کريم د کافرانو په اړه د عدالت امر کوي نو د مومنانو او دوستانو سره ظلم کول خو په هيڅ ډول روا نه دي.

په عدالت د امر کولو سربېره قرآن کريم ظلم او ظالمان سخت غندلي، هغوی يې د الله پاک له رحمت څخه لرې ګڼلي او د دردناک عذاب ژمنه يې ورسره کړې چې فرمايي: ﴿أَلاَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (هود: ۱۸) **ژباړه:** خبر اوسئ! په ظالمانو د الله لعنت دی. همدا راز فرمايي: ﴿إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (ابراهيم: ۲۲) **ژباړه:** بېشکه د ظالمانو لپاره دردناک عذاب دی.

رسول اللهﷺ هغه شخص هم د الله په عذاب اخته ګڼلی چې د ظالم مرسته کوي، فرمايي: «مَنْ أَعَانَ عَلَى خُصُومَةٍ بِظُلْمٍ، أَوْ يُعِينُ عَلَى ظُلْمٍ، لَمْ يَزَلْ فِي سَخَطِ اللهِ حَتَّى يَنْزِعَ»[۲] چا چې په کومه شخړه کې د ظلم مرسته وکړه، تر هغې به د الله پاک په غضب اخته وي څو چې دا مرسته پرېږدي.

۱– سنن ابي داود

۲– رواه بن ماجه في سننه

پر عدالت د قرآني آیتونو او مبارکو حدیثونو دومره زیات ټینګار دا جوتوي چې مومن یوازې په فردي توګه په عدالت کولو مکلف نه دې بلکې له مومنانو څخه د شریعت غوښتنه دا ده چې دوی باید په نړۍ کې د عدالت د بیرغ پورته کوونکي او د ځمکې په مخ د یوه نړیوال عادل نظام راوستونکي وي.

پورتني آیتونه په ټولنه کې د هر اړخیز او بشپړ عدالت غوښتنه کوي چې لاندې موارد یې د بېلګې په توګه وړاندې کېږي:

۱ - په اسلامي ټولنه کې باید قوانین له توپیر پرته پر شتمن او بې وزله، آمر او مامور، ځواکمن او بې وسه یو ډول تطبیق شي او ټول د قانون په وړاندې په عملي توګه یو برابر وي.

۲ - چارواکي اود ټولنې واکمنان باید دشمنۍ په وېش کې عدالت اوانصاف مراعات کړي، او ټولو افرادو ته به د هغوی د وړتیاوو سره سم د کار یو ډول فرصتونه رامنځته کوي.

۳ - د زده کړو آسانتیاوې به ټولو وګړو ته له توپیر پرته چمتو کېږي څو ټولنه له طبقاتي نظام څخه وژغورل شي او وګړي له کوم تبعیض پرته د ورونو په څېر ژوند وکړي.

له الله ﷻ څخه وېره

﴿اعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُواْ اللّهَ إِنَّ اللّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾

د تقوا لغوي معنا ساتنه او دفع کول دي. د شرعې په اصطلاح کې د نېکیو په کولو او د بدیو په پرېښودلو سره د الله پاک له عذاب څخه ځان ژغورلو ته تقوا ویل کېږي.

له ابوهریره رضی الله عنه څخه د تقوا د معنا په اړه پوښتنه وشوه. هغه وویل: آیا په ازغنه لاره تللی یې؟ پوښتونکي وویل: هو. ابوهریره رضی الله عنه وویل: په ازغنه لار څه ډول تیرېږې؟ پوښتونکي وویل: کله چې ازغی وینم لاره بدلوم او ځان ترې ساتم. ابوهریره رضی الله عنه وویل: همدا تقوا ده.

یعنې د ګناه په لیدو سره له هغې څخه لاره بدلول او ورڅخه ځان ساتل تقوا ګڼل کېږي.

په قرآن کریم کې د تقوا په اړه خورا زیات آیتونه راغلي او مومنانو ته په تقوا خپلولو امر شوی.، الله پاک فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ﴾ (آل عمران: ۱۰۲) **ژباړه:** ای مومنانو! له الله نه داسې ووېرېږئ څنګه چې له هغه نه د وېرېدو حق دی. په مومن کې د عدالت خوی د تقوا په نتیجه کې رامنځته کېږي. مومنان یوازې هغه مهال بشپړ او هر اړخیز عدالت رامنځته کولای شي چې په ځانونو کې تقوا پیدا کړي.

تقوا د ټولنې په سوکالۍ او پرمختګ کې زيات اغېز لري، کله چې په واقعي توګه د الله وېره د انسانانو په زړونو کې ځای ونيسي، دا وېره د دې لامل کېږي چې خلک په هر ځای کې له خيانت، غلا، ظلم، فحشا او ټولو ناوړو کارونو څخه ځانونه وژغوري او ټولنې ته امن راشي. همدا راز له الله څخه وېره انسانان د خالق او مخلوق حقونو ادا کولو ته اړباسي.

رسول الله ﷺ په دې اړه داسې امر کوي: «اتق الله حيث ما كنت، وأتبع السيئة الحسنة تمحها، وخالق الناس بخلق حسن» [1] **ژباړه:** هر چېرې چې ياست له الله نه ووېرېږه! په بدۍ پسې نيکي کوه څو له منځه يې يوسي او د خلکو سره ښه چلن کوه.

د تقوا ګټې

تقوا زياتې دنيوي او اخروي ګټې لري چې ځينې يې په لنډ ډول داسې څرګندوو:

۱ – **د الله پاک مرسته او ملتيا:** الله پاک فرمايي: ﴿وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ (التوبه: ۳۶) **ژباړه:** وپوهېږئ چې الله د متقيانو ملګرى دى. بل ځای فرمايي: ﴿وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ (النور: ۵۲) **ژباړه:** هغه کسان بريالي دي چې د الله پاک او د هغه د پيغمبر امر ومني او له الله څخه وويرېږي.

۲ – **د ګناهونو بخښنه:** الله پاک فرمايي: ﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا﴾ (الطلاق: ۵) **ژباړه:** څوک چې له الله نه وويرېږي الله پاک به د هغه ګناهونه وبخښي او اجر به يې زيات کړي.

۳ – **جنت ته ننوتل:** متقيان به په جنت کې وي: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ [الحجر:۴۵] **ژباړه:** متقيان به په جنتونو او چينو کې وي.

۴ – **د زړه ډاډ او د ستونزو هوارېدل:** په دې اړه الله پاک فرمايلي: ﴿أَلا إِنَّ أَوْلِيَاء اللّهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ۝الَّذِينَ آمَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ﴾ [يونس: ۶۲-۶۳] **ژباړه:** خبر اوسئ! څوک چې د الله دوستان دي پر هغوی کومه وېره او کړاو نشته، هغوی چې ايمان يې راوړی او تقوا يې خپله کړې.

په بل آيت کې فرمايي: ﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا﴾ (الطلاق: ۲) **ژباړه:** څوک چې له الله نه وويرېږي، الله به د هغه لپاره له ستونزو نه د وتلو لار پيدا کړي.

---

[1] – مسند البزار.

د لوست گټې او لارښوونې

- ❖ په هر وخت او هر ځای کې د الله اطاعت د مومن دنده ده.
- ❖ په گواهۍ ورکولو کې باید ريښتيا او واقعيت په پام کې ونيول شي. نه خپلوي، دوستي او يا کومه بله اړيکه.
- ❖ له چا سره دښمني بايد د عدالت د پښو لاندې کولو لامل نه شي.
- ❖ په پټو او ښکاره ځايونو کې له الله پاك څخه وېره کول.
- ❖ تقوا غوره کول د عدالت لامل کيږي.
- ❖ په تقوا غوره کولو سره انسان ډېرې دنيوي او اخروي گټې ترلاسه کوي.
- ❖ عدالت يوازې په محکمه کې په پرېکړو پورې منحصر نه دی بلکې په عامو خبرو او هر ځای کې عدالت کول فرض دی.

فعاليت

زده کوونکي دې له يادو څخه د تقوا په اړه مبارك آيتونه او حديثونه له ژباړې سره خپلو ملگرو ته ولولي.

پوښتنې

١- لاندې کلمې معنا کړئ:

﴿قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ، شُهَدَآءَ، بِٱلۡقِسۡطِ، وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ﴾

١- د لوستل شويو آيتونو لنډ مفهوم روښانه کړئ.

٣- (قوامين) کومه صيغه ده او هم يې معنا روښانه کړئ.

٤- د عدل لغوي او اصطلاحي معنا وواياست.

٥- د عدالت کولو په اړه دوه قرآني آيتونه ولولئ.

٦- د تقوا لغوي او اصطلاحي معنا بيان کړئ.

٧- د تقوا دنيوي او اخروي گټې کومې کومې دي؟

کورنۍ دنده

(پر ټولنې باندې د عدالت اغېزې) تر سرليك لاندې يوه مقاله وليکئ چې له شلو کرښو کمه نه وي.

نولسم لوست

د انسان د وينو تويولو حرمت

﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ إِلاَّ بِالحَقِّ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلاَ يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا﴾ [سورة الإسراء: ۳۳]

د كلمو معنا

وَلاَ تَقْتُلُواْ: او تاسي مه وژنئ.

النَّفْسَ الَّتِي: هغه نفس چي.

إِلاَّ بِالحَقِّ: مگر په حق سره (چي قصاص،رجم او ارتداد دی).

وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا: او څوک چي مظلوم (په ظلم) ووژل شي.

لِوَلِيِّهِ: د وژل شوي د وارث لپاره.

سُلْطَانًا: زور او برلاسي.

فَلاَ يُسْرِف: اسراف دي نه كوي، يعنى له وژونكي پرته دي بل څوك نه وژني.

مَنْصُورًا: مرسته كړی شوی.

ژباړه: او مه وژنئ تاسي هغه نفس چي الله يې وژل حرام كړي دي مگر په حق سره يې وژلی شئ او څوك چي مظلوم ووژل شو نو موږ يې وارث ته د غچ (بدل) اخيستلو قوت او توان وركړی دی، نو په وژنه كې دي تېری او اسراف نه كوی، بيشكه له وارث سره كومك شوی دی.

تفسير

۱ـ د آيت شرح او څېړنه

دا مبارك آيت چي د (اسراء) سورت ۳۳ آيت دی د يو لړ الهي منهياتو په ترځ كي راغلی دی چي د هغو له جملې څخه له الله تعالى سره شريك نيول، د مور او پلار آزارول، د اسراف او تبذير څخه ځان ژغورل، د بيوزلی او تنگ لاسی له ويري د اولادونو وژنه، له زنا او بی حيايئ څخه لری والی، د يتيم د مال خوړل او په پای كي د تكبر، غرور او ځان ښودلو څخه ځان ساتل.

اما د پاملرنې وړ ټکی دا دی چې د نفس له وژلو څخه دوه ځله او په بېلابېلو بڼو منع راغلې ده.

د لوست له آیت څخه دوه آیته وړاندې داسې راغلي دي: ﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ أَوْلادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاقٍ﴾ یعنې: خپل اولاد د فقر او بېوزلی له وېرې مه وژنئ، یعنې د بې ګناه نفس وژنه مه کوئ، بیا وروسته له زنا او بې حیايۍ څخه منع راغلې ده او بیا په هغه پسې سمدلاسه د نفس د وژنې مسئله او د هغه حرمت وروسته له خاصې یادونې دویم ځل په عام ډول یادونه شوې ده چې دویم ځلې ټینګار په خپله دا څرګندوی چې د انسان وژنه ډېره لویه ګناه ده، ځکه اسلام د انسان وجود ته داسې ګوري چې ګواکې دا یوه بنا(تعمیر) ده چې د الله تعالی له خوا جوړه شوې ده نو هیچا ته اجازه نشته چې دا تعمیر ونړوي او ړنګ یې کړي مګر دا چې د هغه اجازه یې لاس ته راوړې وي.

﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ﴾ په دې مبارک آیت کې له نهی څخه سربېره د بې ګناه نفس د وژنې په حرمت هم تصریح شوې ده، نو هر کله چې نهی هم حراموالی دی او ښکاره حرمت هم راغلی نو ګواکې دوه ځلې یې په حرمت ټینګار او تاکید شوی دی په دې وجه په هغه حدیث کې چې بیهقی او نسايي او نورو محدثینو له پیغمبرﷺ څخه نقل کړي: چې د مسلمان د وژنې ګناه د ټولې نړۍ له نړولو څخه لویه ګڼل شویده.

د الله رسولﷺ وفرمایل: "لَزَوَالُ الدُّنيا أَهْوَنُ على الله مِن قتلِ رجل مسلم"[1]. **ژباړه:** د ټولې نړۍ له منځه تلل د الله په وړاندې د مسلمان له وژنې څخه ډېره بې ارزښته ده؛ یعنی که یو تن ټوله نړۍ ونړوي او خرابه یې کړي دا د یو مسلمان له وژنې څخه ډېره کمه ده.

نو د همدې ټینګار پر اساس و چې حضرت ابن عباسؓ به پر دې فتوی ورکوله چې د مسلمان د قصدي او عمدي وژونکي توبه هیڅکله هم نه قبلیږي او هغه به د تل لپاره په اور کې سوځیږي.

(إلا بالحق) په (لا تقتلوا) پورې اړه لري او دا له عامو حالتونو څخه استثناء ده، یعنی په هیڅ حالت د حالتونو کې هغه مسلمان نفس چې الله تعالی یې وژنه حرامه کړې ده مه وژنئ مګر دا چې د داسې څه مرتکب شوی وي چې د ده وژنه مباح کوي، د "إلا بالحق" توضیح او تفسیر په هغه حدیث کې چې بخاري او مسلم نقل کړی راغلی دی چې رسول

[1] – سنن نسائی.

الله ﷺ فرمايلي دي: "لا يَحِلُّ دَمُ امرئ مسلم يشهدُ أَن لا إله إلا الله وأني رسول الله، إلا باحدى ثلاث: الثَّيِّبُ الزَّانِي، والنّفْسُ بالنَّفْسِ، والتَّارِكُ لدينِهِ، المفارقُ للجمَاعَةِ"[١]. يعني: د هغه مسلمان د وينې تويېدنه چې د الله په وحدانيت او د رسول عليه السلام په رسالت گواهي ورکوي روا نده مگر په ارتکاب د يو له دريو شيانو: د نفس وژنه(چې په قصدي توگه وي)، زنا کول د محصنتوب په حالت کې، يعنی چې زاني نکاح کړې وي اوبل د دين پرېښودونکی(مرتد)کوم چې د مسلمانانو له ډلې څخه جلا شوی وي.

دلته دا خبره د يادولو وړ ده چې د کافر وژنه هم په هغه صورت کې، چې محارب نه وي، يعنی د مسلمانانو پر ضد د جنگ په صف کې ولاړ نه وي، د همدې مبارک آيت په حکم سره روا نه ده، څکه په آيت کې د اسلام قيد نه دی ياد شوی بلکې نفس مطلق ذکرشوی دی، نو هغه کافران چې له مسلمانانو سره ژمن(معاهد) دي يا هغه کافران چې د مسلمانانو په سيمو کې ژوند کوي (ذميين) يا هغه کسان چې د ويزې او پاسپورټ د اجازې له لارې اسلامي هيوادونو ته سفر کوي، د دې ډول خلکو وژنه روا نه ده. اسلام د وينو بهولو او وژلو دين نه دی، بلکې د امن او رحمت دين دی او يوازې د هغو کافرانو د وژلو اجازه ورکوي چې د اسلام د دين د دعوت د خپرېدو مخه نيسي او جنگ ته پرسولې ترجيح ورکوي.

﴿وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا﴾ د دې مبارک آيت دا برخه موږ ته دا را په گوته کوي چې د اسلام سپېڅلی دين د خلکو له وينو څخه په ټوله معنا داسې ساتنه کوي لکه څنگه چې د خلکو د مالونو عزت او حيثيت څخه ساتنه کوي. اسلام له يوې خوا د خلکو په زړونو کې د اخروي جزا ويره پيدا کوي او فرمايي: ﴿مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا﴾ (المائده/٣٢). **ژباړه:** څوک چې يو نفس پرته له بدل يا فساد نه په ځمکه کې وژني نو لکه چې ټول خلک يې وژلي وي.

ترڅو خلک د وينو تويېدو د اخروي جزا په لويوالي وپوهيږي او د داسې جرم له ارتکاب څخه لاس واخلي، له بلې خوا يې قاتل ته سخته دنيوی سزا وټاکله چې هغه قصاص دی، څکه که چيرې شيطان هغه تېر باسي او له آخرت څخه يې غافله کړي نو له دنيوي سزا څخه به ووېرېږي او د خلکو وينې به و نه بهوي، او د مبارک آيت دا برخه همدې دنيوي

---

[١] – صحيح البخاری، کتاب الديات باب قول الله تعالی أن النفس بالنفس.

سزا ته اشاره کوي، فرمايي څوك چې په مظلومه توګه ووژل شي يعنی پرته له داسې عمل کولو چې د ده د وژلو لامل وي نو موږ د ده د ولي او د ده د وينو وارث ته برلاسي او قدرت ورکړی دی. له ولي څخه هغه څوك مراد دی چې د وژل شوي د وينو بدله غواړي لکه پلار يې زوی يا ورور يې او يا د نږدې خپلوانو څخه يې کومً بل تن. او په هغه صورت کې چې وژل شوی کس هيڅ ولي ونه لري، نومسلمان حاکم د هغه ولي ګڼل کيږي او د سلطان څخه هغه قوت مراد دی چې اسلامي شريعت د وژل شوي ولي ته وربښلی دی په داسې توګه چې هغه ته يې په يو له دريو شيانو عام او تام اختيار ورکړی دی: يا له وژونکي څخه بدل (قصاص) يا د وينې بيه(ديت) يا عفو او ښښنه. څرنګه چې شريعت د وژل شوي لوري ته زياته پاملرنه لري نو ځکه څوك د ده د مطلقی آزادۍ او خپلواکۍ مخه نشي نيولی، البته داسې نصيحت ورته کولای شي چې د قصاص په ځای عفوه غوره کړي يا ديت واخلي خو زور پرې نشي کولای.

﴿فَلاَ يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا﴾ د مبارك آيت دا وروستنۍ برخه د وژل شوي وارث او ولي ته داسې ارشاد کوي چې هرکله اسلامي شريعت ده ته دا قوت ورکړی او د ده په څنګ کې د ده د حق ورکولو لپاره دريدلی دی نو په وارث هم لازمه ده چې د ټاکلو پولو څخه تيری ونه کړي مثلاً دوه تنه د يو تن په بدل کې مړه نه کړي يا له قاتل پرته بل کوم خپلوان يې د قصاص لپاره غوره نه کړي يا وژونکی له قصاصه وروسته مثله نه کړي يعنی د بدن غړي يې پرې نه کړي. له اسلام نه مخکې د جاهليت له عادتونو څخه دا هم و چې په وژونکي سربيره به يې د هغه د کورنۍ نورغړي هم وژل او يا دا چې وژونکی به د لوړې او شريفې کورنۍ څخه نه و نو دوی به دا وژونکی پريښود، د هغه له قوم او ټبر څخه به يې بل تن چې د وژل شوي سره به په رتبه کې مساوي و هغه به يې واژه، خو په اسلام کې دا ټول په وژنه کې اسراف او تيری ګڼل شوی او منع دی.

د ﴿ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا﴾ جمله په حقيقت کې په وژنه کې له اسراف څخه په منع تعليل او استدلال دی. او د (إنه) ضمير د وژل شوي ولي ته راجع دی، يعنی په وژنه کې دې دا ولي اسراف او تيری نه کوي ځکه الله تعالی د هغه سره د خپل شريعت له لارې مرسته کړيده او د مسلمانانو حاکم يې ورته د مرستندوی په توګه ټاکلی دی.

شلم لوست

د تېر لوست پاتې برخه

د انسان د وينو تويولو حرمت

په مبارک آيت کې غور او سوچ

د لوست مبارك آيت لكه څنګه چې يو شمير مفسرين فرمايي، لومړنی آيت دی چې د قتل په هکله نازل شوی دی. هرکله چې انسان په هغه کې ژور فکر او نظر واچوي، نو ډيرې لويې چارې به پکې ومومي. په لومړي قدم کې د هغه عمل له ترسره کولو نه په ډيرشدت او ټينګار سره منع راغلې ده چې د لويو ګناهونو له جملې څخه ګڼل کيږي او د الله د قهر او غوسې لامل ګرځي چې هغه د بې ګناه نفس وژنه ده او په صراحت سره يې په اړه په بل آيت داسې فرمايلي دي: ﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ [النساء/۹۳].

ژباړه: او هغه څوک چې ووژني مؤمن په قصد سره نو د هغه جزا جهنم دی، هميش به وي په دې کې او غضب کړی دی الله پر هغه او لعنت يې کړی پر هغه او تيار کړی يې دی د هغه لپاره عذاب لوی.

او په بل ځای کې د نفس له وژنې څخه ممانعت د شرك نه د نهې سره يوځای ذكرشوی دی الله تعالی فرمايي: ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا﴾ [الفرقان/۶۸].

ژباړه: او(د الله نيک بندګان) هغه کسان دي چې د الله ترڅنګ نور خدايان نه بلي او نه وژني هغه نفس چې پرته له حق نه يې وژل الله تعالی حرام کړي دي.

همدارنګه په دې هکله د رسول اللهﷺ په احاديثو کې هم منع راغلې ده، په هغه حديث کې چې بخاري او مسلم دواړو بيان کړی دی د الله رسولﷺ د قيامت په ورځ د خلکو په منځ کې لومړنی الهي فيصله او پريکړه د وژنې او وينې تويونې ټاکلې ده او داسې فرمايي: "أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ" [1]. يعنی: د قيامت په ورځ لومړنی شی چې د هغه په هکله فيصله کيږي هغه د وينې تويونې فيصله ده.

---

[1] – صحيح البخاری، کتاب الديات.

په بل حدیث کې راځي: "لَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ وَأَهْلَ الأَرْضِ اشْتَرَكُوا فِي دَمِ مُؤْمِنٍ لَأَكَبَّهُمُ اللهُ فِي النَّارِ"[۱]. یعنی: که چیرې د آسمانونو او ځمکې خلک د یوه مسلمان په وژنه کې راټول او شریک شي نو پاک الله به ټول په دوزخ کې واچوي. په دې شدیده منع کې اصلي لامل دا دی چې وژنه د ټولنې د وګړو ترمنځ د کینو، دښمنیو او جګړو خپریدو لامل ګرځي.

دلوست مبارک آیت په دویم قدم کې د وژل شوي د اولیاوو لپاره داسې لارښوونې کوي چې د هغوی نفس آراموي، قهر او غوسه یې کموي او د غچ اخیستلو جذبه یې له منځه وړي، ځکه دوی په ډاډمن زړه په قصاص برلاسي کوي، حکومت او قوت ټول د دوی په واک کې ورکوي.

دا حقیقت دی چې انساني فطرت د خپلوانو د وژلو په صورت کې په ډیره تیزی سره د غچ اخیستلو غوښتونکي دي او که داخلي آرامتیا او هوساینه ونه مومي، نو هر ډول ناسمو کړنو ته لاس اچوي، خو کله چې پوه شي چې الله او د الله شریعت او د مسلمانانو حاکم ټول د ده په طرف دي او په آسانی سره خپل مقصد ترلاسه کولی شي، نو په خپل سر او خپله خوښه څه کار ته لاس نه اچوي.

د آیت لنډ مفهوم

په لنډه توګه ویلای شو چې د دې لوست مبارک آیت په ډیر ټینګار سره د نفس له وژلو او وینو تویولو څخه منع کوي، برابره ده چې مسلمان وي یا غیر مسلم خو چې محارب نه وي، البته د مسلمان د وژلو ګناه د نورو په پرتله ډیره زیاته ده، همدا لامل دی چې ډیر فقهاء (پرته له احنافو) په دې آند دي چې مسلمان د اهل ذمه په وړاندې نه قصاص کیږي خو د هغو وژنه روا نده او وژونکی ډیره لویه ګناه ترسره کوي نوځکه د تعزیر او سزا وړ دی، د تاکید او ټینګار قوت له دوو شیانو څخه څرګندیږي یو تعمیم وروسته له تخصیص، یعنی وروسته له ځانګړې منعې څخه چې د اولاد له وژلو څخه په مخکینې آیت کې راغلې ده او په دې دویم آیت کې په عمومي توګه د مطلق نفس له وژلو څخه منع راغلې ده او هم یې په حرمت تصریح شوې ده، البته د عمومي نهې څخه ځینې ځایونه استثناء شوي دي چې د نبي کریمﷺ مبارکو احادیثو هغه معین کړي دي، د دې تر څنګ د ناحقه وژنې په صورت کې اسلامي شریعت د مقتول ورثه پر قاتل برلاسي کوي

[۱] – سنن ترمذی، باب الحکم فی الدماء

چې که وغواړي له هغه شخه قصاص یا د خپل وژل شوي د وینو دیت واخلي یا وروسته له بشپړې برلاسي يې معاف کړي چې دا کار د شریعت ترغیب او تشویق هم له ځانه سره لري، د آیت په وروستۍ برخه کې دې ته اشاره شویده چې هرکله له قاتل شخه د مقتول د غچ اخیستلو په هکله محمدي شریعت د مقتول د ولي مرستندوی دی، نو باید هغه د اسلام له چوکاټ شخه ونه وځي او په داسې کارونو لاس پورې نه کړي چې ناروا او د قرآن په تعبیر سره اسراف او تیری بلل کیږي.

فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي او د لاندینیو دریو موضوعگانو په هکله دې بحث او څېړنه وکړي:

۱ـ د اسلامي قوانینو او احکامو ټولنیزوالی ۲ـ د اسلامي احکامو او قوانینو فطري والی ۳ـ د امن او جگړو په له منځه وړلو کې د اسلام نقش.

د لوست گټې او لارښوونې

په دې لوست کې ډېر درسونه او عبرتونه نغښتي دي چې یوې گوښې ته یې اشاره کیږي:

❖ د بیوزلۍ یا د شرم او ننگ له ویرې د اولاد وژلو حراموالی لکه چې د جاهلیت په وخت کې به یې خپلې لورگانې وژلې.

❖ پرته له حقه د نفس د وژلو حرمت.

❖ په دغو صورتونو کې د نفس د وژلو جواز: کله چې څوک قصداً ووژني، دا چې محصن زنا وکړي او یا دا چې له دین څخه وگرځي او د مسلمانانو ډله پریږدي په دې شرط چې په خپله خوښه یې ایمان منلی وي.

❖ د دې خبرې اثبات چې اسلامي احکام په بشپړه توگه د انساني فطرت سره برابر دي.

❖ حکومتي چارواکو ته دنده سپارل که هغوی قاضیان وي یا حاکمان ترڅو د مقتول له ورثې سره مرسته وکړي.

❖ د مقتول د قوم او ټبر د بیځایه تیریو مخه نیول.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې وژباړئ:

{وَلَا تَقْتُلُوا} {إِلَّا بِالْحَقِّ} {مَظْلُومًا} {لِوَلِيِّهِ} {سُلْطَانًا} {مَنْصُورًا}

۲ـ د منهیاتو په هکله چې د لوست د مبارك آیت څخه معلومیږي خپل معلومات ولیکئ؟

۳ـ هغه دوه اړخونه چې د نفس د وژنې پر ممانعت دلالت او ټینګار کوي، څرګند کړئ؟

۴ـ د نفس وژنه په کومو حالاتو کې جواز لري؟

۵ـ له قصاص، دیت او عفوې څخه څه مراد دي او کوم یوغوره دی؟

۶ـ دا جمله: ﴿فَلاَ يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا﴾ تفسیر کړئ؟

۷ـ په مبارك آیت کې له «سلطان» څخه څه مراد دی؟

۸ـ د جاهلیت د خلکو عکس العمل د وژنې په هکله څه و؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د لاندې دوو موضوع ګانو څخه یوه موضوع غوره کړي او د هغې په هکله دې یو مخ لنډ تفسیر ولیکي.

۱ـ د قرآن کریم په آیتونو کې د نفس د وژنې ګناه.

۲ـ د نبي کریمﷺ په احادیثو کې د نفس د وژنې ګناه.

يوويشتم لوست

د خلکو پر شتمنيو د تيري حرمت

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ وَلاَ تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ [النساء ۲۹]

د کلمو معنا

آمَنُواْ: ايمان مو راوړی، يعنی الله او د هغه رسول رښتينی ګڼئ.

بِالْبَاطِلِ: په ناحقه او ناروا توګه.

تِجَارَةً: پېرودل او پلورل، اخيستل او خرڅول، سوداګري.

عَن تَرَاضٍ: د دواړو خواوو په خوښه.

وَلاَ تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ: او خپل ځانونه مه وژنئ، د يو او بل د نفسونو او ارواحو د له منځه وړلو لامل نه شئ.

ژباړه

ای مؤمنانو، مالونه مو په خپلو منځونو کې په ناروا مه خورئ، مګر هغه چې د طرفينو د خوښې په رڼا کې د راکړې ورکړې له لیارې وي. او مه وژنئ ځانونه مو، بیشکه الله پاک پر تاسې ډیر مهربان دی.

تفسير

د آيت شرح او څېړنه

دا مبارک آيت د قرآني آيتونو څخه يو ډير عظيم آيت دی چې د بشر لپاره د ژوند کولو اصول او قواعد بيانوي او هغوی ته د دې لارښوونه کوي چې په ټولنه کې بايد د ځنګل قانون حاکم نه وي او نه هم خلک د خپلو مالونو په ساتنې کې د ظلم اوتيري ښکارشي او يا په چل او دوکې سره د هغوی مالونه او پانګې لوټ شي. همدارنګه بايد د خلکو په نفسونو حمله ونشي او يا يې بيځايه وينې ونه بهيږي. ټول شيان بايد محفوظ او ساتلي واوسي، خو يوازې د اړتياوو او ستونزو د له منځه وړلو لپاره يو شی د تجارت په

نامه(پلورل او پیرودل) چې په هغه کې د خلکو مصلحت دی روا او مباح دی هغه هم په دې شرط چې د دواړو خواوو په رضایت او خوښی سره وي.

د یادولو وړ ټکی دا دی دا مبارک آیت د هغو آیتونو په لړ کې ځای لري چې د ژوندانه چارې تنظیموي، لکه د کورنی تشکیل، د محرماتو بیانول، د میراث ویشل او داسې نورمسایل. له دې آیت څخه وړاندې د احکامو آسانی، د شرعي قوانینو تخفیف او د انساني فطرت سره د دې احکامو مطابقت او برابری ته اشاره شوې ده چې زموږ د همدې لوست آیت له فطرت سره د اسلام د دین دمطابقت او برابرۍ لپاره یوه غوره بېلګه ده. څکه انسان فطرتاً هیڅا ته اجازه نه ورکوي چې پرته د هغه له رضا او اجازې د هغه په اړوندو مالونو کې تصرف وکړي. بناء قرآن کریم داسې فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ مفسرین وايي: د محرماتو یا هغو ښځو یادونه چې نکاح یی پر انسان حرامه ده په مخکني آیت کې او ورپسې آیت کې په ناحقه توګه د خلکو د مالونو د خوړلو د حرمت یادول، پر دې دلالت کوي چې په کومه اندازه د انسان مور، خور او داسې نور پر هغه حرام دي د نورو کسانو مالونه هم په هماغه اندازه پرانسان حرام او ناروا دي. له دې امله که انسان فکر وکړي دا مسئله ډېره حساسه او دقیقه ده. له ﴿ لاَ تَأْكُلُواْ﴾ څخه مراد یوازې خوراک نه دی، بلکې موخه یې ټول ناروا تصرفات دي. هرکله چې په غالبه توګه د یوه شي اخیستل د هغه د خوړلو لپاره وي نو دلته هم د اکل په کلمې سره ورځني تعبیر شوی دی. له ﴿بِالْبَاطِلِ﴾ څخه مراد هر هغه طریقه او لاره ده چې د اسلامي شرعې خلاف وي، لکه سود، جوارې، خیانت، ظلم او داسې نور. د مبارک آیت د دې جملې معنا داسې ده چې یو د بل په مالونو کې د شرعې پر خلاف هیڅ ډول بیځایه تصرفات مه کوئ، څکه تاسو ایمان غوره کړی دی او هغه د خلکو د حقوقو د مراعاتولو غوښتونکی دی.

﴿إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ﴾ دا استثناء منقطع استثناء ده، په دې معنا چې تجارت د باطلو مواردو لاندې نه راځي، نو باید داسې تعبیر ونشي چې مه خورئ خپل مالونه په خپلو منځو کې په باطله توګه مګر دا چې د تجارت او یو د بل په رضایت سره وي، بلکې دا جمله په ځانګړې توګه د یو د بل د مالونو په خوړلو سره په حقه او صحیح توګه ښوونه کوي. یعنی که د تجارت په طریقه او د دواړو خواوو د بشپړ رضایت په شرط یو د

بل مالونه وخورئ. دا جواز لري. البته د نورو د مالونو خوړل يا يې تر لاسه کول څه نورې جايزې طريقې هم لري لکه صدقه او خيرات ورکول، ميراث وړل، د کار په مقابل کې مزدوري اخيستل او داسې نور، خو کله چې تجارت تر ټولو زياته دوديزه او پراخه لاره ده، نو ځکه په آيت کې هغه ته اشاره شوې ده.

﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ د(**انفسكم**) کلمه په دوو معناوو اخيستلای شو: يو دا چې په خپله د هماغه کس (شخص) نفس مراد دی يعنی خپل ځانونه مه وژنئ او خپل نفسونه مه هلاکوئ.

دويم دا چې له نفس څخه د مسلمان ورورنفس مراد دی چې په منعې او رټنې کې د مبالغې له امله ورڅخه په نفس تعبير شوی دی، ګواکې د يوه مسلمان وژنه داسې ده لکه چې يو انسان خپل نفس وژلی وي.

مفسرينو د دې مبارک آيت د تفسيرپه ترڅ کې دا هم څرګند کړي دي د دې وروستی جملې څخه کولای شو دا ومومو، کومو محرماتو ته چې په دې مبارک آيت او مخکنيو آيتونو کې اشاره شوې ده او د دغو ګناهونو ترسره کول، د نفس د قتل سره د ګناه له حيثه برابره ده. يعنی که چيرې تاسې په خپلو کې د يو او بل مالونه په ناحقه وخورئ او د فطرت خلاف نور ګناهونه ترسره کړئ نو ګواکې ځانونه مو هلاک کړي او له منځه مو وړي دي.

د پيغمبرﷺ له صحابه وو څخه يو صحابي د دې مبارک آيت څخه ځانګړی مطلب اخيستی چې د دې آيت د تفسيريوه برخه ګڼل کيږي او د اسلام د مقدس دين آساني څرګندوي. دا پيښه ډيرو مفسرينو او محدثينو نقل کړې ده.

ابن کثير رحمه الله وايي: امام احمد له عمرو بن العاصؓ څخه روايت کوي چې هغه وايي: رسولﷺ زما په مشرۍ يوه ډله صحابه يو ځای ته وليږل، نوتقدير يوه شپه چې ډيره سړه وه، زه احتلام شوم او د مرګ له ويرې مې غسل ونه کړ، تيمم مې وکړ او صحابه وو ته مې د سهار د لمانځه امامت هم ورکړ او کله چې رسولﷺ ته حاضر شوم، قصه مې ورته وکړه. دوې وفرمايل: ای عمرو! په داسې حال کې چې جنب وې يارانو ته دې لمونځ هم ورکړ؟ عمرو وايي ومې ويل، ای د الله رسوله شپه ډيره سړه وه او زه له مرګه وويريدم، نو د الله دا وينا مې را په ياده کړه چې فرمايي: ﴿وَلاَ تَقْتُلُواْ أَنفُسَكُمْ إِنَّ اللّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ د الله رسولﷺ وخندل او څه يې ونه ويل.

نو د الله د رسول سکوت د دې نښانه وه چې د عمرو پوهه او مرام له مبارک آيت څخه صحيح و.کولای شو چې دا پيښه د دې آيت د تفسيري مواردو برخه وګڼو. او د ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ جمله دلالت په دې کوي چې کومه سلسله احکام په دې آيت کې راغلي دي ټول د الهي حکمتونو پر بنسټ او زموږ په ګټه دي، بايد دا په خپلو ځانونو کوم بوج و نه ګڼو، ځرنګه چې الله تعالی پر خپلو بندګانو بی حده مهربانه دی، نو خپل بندګان د دنيا او آخرت له ښيګڼو څخه پرته په بل څه نه مأموروي.

د نبي کريمﷺ د حديث په رنا کې د مالونو حرمت

په هغه حديث کې چې صحيح مسلم او يوه ډله لويو محدثينو نقل کړی راغلي دي رسولﷺ په **حجة الوداع** يعنی د ده په وروستني حج کې تر ټولو غوره او شامله خطبه وړاندې کړه او د څو زرو نفرو په لويه ټولنه کې يې په لوړ آواز پوښتنه وکړه ای خلکو تاسې په کومه مياشت کې ياستئ؟ آيا دا مياشت د ذوالحجې مياشت نه ده؟ صحابه کرامو ځواب ورکړ: هو، ده ای د الله رسوله، آيا دا دحرمت ښار(مکه مکرمه) نه دی؟ صحابه کرامو ځواب ورکړ، ولې نه، دی. دريم ځل يې پوښتنه وکړه، تاسو په کومه ورځ کې ياستئ؟ آيا دا د اختر ورځ نه ده؟ صحابه وو ځواب ورکړ، ولې نه ده، ای د الله رسوله، بيا وروسته په داسې حال کې چې له دې پوښتنو مخکې يې د درې شيانو د حرمت او عظمت اندازې ته اشاره کړې وه، ويې ويل: «إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا»[1] يعنې: پوه شئ او خبر اوسئ چې ستاسو وينې او ستاسو مالونه پر تاسې حرام دي، لکه د ستاسو د نن ورځې، د دې مياشتې او د دې ځای حرمت، يعنی لکه ځنګه چې له يوې خوا د دې مياشې احترام، د دې ورځې احترام او د دې مقدس ځای احترام پر تاسو لازم او اړين دی، په همدغه اندازه د يو او بل د مال او نفس احترام پر تاسو واجب او لازم دی. له بله اړخه لکه ځنګه چې له قوانينو څخه تيری او ماتول يې په ځانګړې توګه په دې درې ګونو ځيزونو کې حرام او ناروا دي، په هماغه اندازه ستاسو په مالونو او نفسونو کې تيری هم حرام او ناروا دی. رسول اللهﷺ د دې مثال په وړاندې کيدو غوښتل څو د ګناه لويوالی يعنی د مسلمانانو په مالونو او نفسونو تيری د دوی په ذهنونو کې ښه ځای ونيسي او خپل امت دې مهم کار ته متوجه کړي،

[1] – صحيح البخاری، کتاب الفتن

څو هیڅکله د یو او بل پانګو او یا نفسونو او یا د یو د بل آبرو او عزت ته(لکه څنګه چې په ځنو روایتونو کې د(اعراضکم) یعنی د عزت او آبرو کلمه هم راغلې ده) د تېري او لاس اوږدولو جرات ونه کړي.

د آیت لنډ مفهوم

ذکر شوی آیت د لیکنې د ترتیب په اعتبار د قرآن مجید له سورتونو څخه د څلورم سورت یعنی د نساء د سورت آیت دی. دا سورت مدني سورت دی چې په هغه کې ډیر احکام او ټولنیزې مسئلې بیانیږي. لکه څرنګه چې د دې مبارک آیت اسلوب او طریقه د کورنې ژوند د نظم او ترتیب، حل او حرمت په هکله ده او تر ټولو ارزښتناکه یې هغه موضوع ده چې په دې آیت کې ورته اشاره شوې ده، یعنی د مالونو او نفسونو حرمت.

دا مبارک آیت د ایمان څښتنانو ته خطاب کوي چې ای مؤمنانو، آسماني حکم ستاسو لپاره دا دی چې خپل مالونه په خپلو کې په ناروا طریقو لکه سود، جواري، رشوت، غلا، ظلم، دوکو او داسې نورو طریقو مه خورئ، البته که غواړئ چې د مالونو د حاصلولو سمه لاره او طریقه ومومئ نوتاسو ته د داسې تجارت لاربښوونه کوم چې له چل او دوکې څخه پاک وي او هغه داسې تجارت دی چې د دواړو خواوو په عام او تام رضایت ترسره شوی وي.

د دې تر څنګ تاسو ته الهي امر دا دی چې نفس په ناحقه مه وژنئ، که ستاسو خپل نفسونه وي او یا د نورو مسلمانانو نفسونه. ځکه د مسلمان وینه، د مسلمان مال، د مسلمان عزت او آبرو ټول په اسلامي ټولنه کې باید ساتلی او محفوظ وي او که کوم سړی له دې اوامرو څخه سرغړونه وکړي نو سزا به یې هغه وي چې ورپسې آیت یې څرګندونه کړې ده: ﴿وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾ (النساء/۳۰).

ژباړه: او هر څوک چې د تیري او تجاوز له مخې دا ناوړه کار وکړي نو ډیر ژر به یې اور ته ننباسو او دا کار الله پاک ته ډیر آسان دی.

فعالیت

زده کوونکي دې د هغو ستونزو او کړاوونو په هکله، چې زموږ ټولنه ورسره د دې لوست د آیتونو او نبوي احادیثو د لارښوونو د نه عملي کولو له امله مخامخ شوې ده، له یو بل سره د محترم استاد په مرسته بحث او خبرې وکړي.

د لوست ګټې او لارښوونې

په دې لوست کې ډېر درسونه او عبرتونه نغښتي دي چې یوې ګوښې ته یې اشاره کیږي:

❖ د مسلمانانو د مالونو څخه په ناسمه توګه د ګټې اخیستلو حرمت چې په هرې طریقې سره وي.

❖ د تجارت اباحت، روا والی او هغه ته د خلکو هڅول او تشویقول.

❖ پر هغو کسانو باندې رد کول چې د ناپوهی او توکل په پلمه کسب او کار منع ګڼي.

❖ په بیع او تجارت کې د رضایت او خیار د مسئلې ثابتول.

❖ د مسلمان لپاره د نفس د وژنې حرمت، که هغه خپل نفس وژنه یا په ناحقه د بل نفس وژنه وي؛ ځکه مسلمانان ټول د یوه بدن په څیر دي.

❖ د قاتلانو او مال لوټوونکو لپاره د شدید او دردناک عذاب وعید.

پوښتنې

۱ـ لاندې کلمې وژباړئ:

{بالباطل} {تجارة} {عن تراض} {و لا تقتلوا أنفسكم}

۲ـ د مالونو د خوړلو د څو بیلګو چې د باطلو په مفهوم کې داخلې دي د نومونو یادونه وکړئ.

۳ـ د﴿إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ﴾ جمله تفسیر او تشریح کړئ.

۴ـ د دې مبارک آیت مخکینی او وروستنی آیت څه مسئلې بیانوي؟

۵ـ د ښځو د حرمت، د احکامو د آسانی او فطرت په اړوند د آیت د ربط په هکله څه پوهیږئ؟

۶ـ له ﴿أَنفُسَكُمْ﴾ څخه څه مراد دی او توجیه یې څرنګه ده؟

۷ـ د نفس او مال د حرمت لویوالی په حدیث شریف کې څرنګه بیان شوی دی؟

۸ـ په معامله کې د اسلام علماء د بشپړ رضایت نښه څه شی ګڼي؟

کورنی دنده

زده کوونکي دې د دې لوست لنډیز په یو مخ کې د آیتونو او احادیثو په رڼا کې ولیکي او په مختصره توګه دې وژباړي.

دوه ويشتم لوست

ګډ ژوندون او خواخوږي

قال الله تعالى: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ...﴾ [الفتح: ٢٩]

د کلمو معنا

{وَالَّذِينَ مَعَهُ}	او کوم کسان چې له هغه سره ملګري دي.
{أَشِدَّاءُ}	ډېر سخت.
{رُحَمَاءُ}	رحم کوونکي او خواخوږي.
{تَرَاهُمْ}	ته هغوی وینې.
{رُكَّعًا سُجَّدًا}	درکوع او سجدې په حالت کې.
{يَبْتَغُونَ}	غواړي، په لټه او هڅه کې دي.
{فَضْلًا}	مهرباني، اجر او ثواب.
{وَرِضْوَانًا}	او رضا، خوښي.
{سِيمَاهُمْ}	نښې او علامې د هغوی.

ژباړه

محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دی ، او کوم کسان چې له هغه سره ملګري دي هغوی پرکافرانو سخت او په خپلو مینځو کې خواخوږي دي. ته چې کله هغوی ګورې په رکوع او سجده، او د الله د فضل او د هغه د رضا په طلب کې یې بوخت مومې. د سجدو نښې نښانې د هغو پر وچولیو موجودې دي چې په هغې سره هغوی بیل پېژندل کیږي.

تفسیر

د آیت شرح او څېړنه

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ دا مبارک آیت د (الفتح) د سورت وروستنی مبارک آیت دی چې په ټولیزه توګه او بیا په ځانګړې ډول وروستی نیمایي

برخه یې د مؤمنانو د حالاتو او صفاتو بیانوونکې ده. له دې آیت څخه په وړاندې آیتونو کې د رسول الله ﷺ نه د مسلمانانو د بې ساري اطاعت او فرمانبردارۍ، کوم چې د بیعت الرضوان پر مهال څرګند شو او له دې مطیع امت نه د رضایت اعلان او یادونه شوې ده. وروسته بیا د مسلمانانو د څلاندې راتلونکې وړاندوینه داسې شوې چې ډېر ژر به دوی سره له ویاړه مکې مکرمې ته ننوځي او څرنګه چې د دوی دین د هدایت دین دی نو پر ټولو ادیانو به غالب شي.

په پای کې دغه مبارک آیت د مؤمنانو اوصاف بیانوي چې دوی څه ډول کسان دي او په تورات، انجیل او قرآن کې څرنګه تعریف شوي دي، الله تعالی فرمایي: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ لومړۍ جمله د الله تعالی د پیغمبر ﷺ لپاره چې د دې امت قائد او لارښود دی جمیل وصف بلل کیږي. له دې څخه به بل لوی وصف څه شی وي چې د عالمیانو باچا په بشپړ ټینګار سره دا فرمایي: محمد د الله رسول دی، یعنی داسې ونه ګڼئ چې محمد یوازې یو نابغه او یا کوم پوه او عالم دی، بلکې د هغه مقام(له دې صفاتوسربېره) له دوی څخه ډېر لوړ او اوچت دی. هغه د الله تعالی رالیږل شوی او په ځمکه کې د هغه ځانګړی استازی دی. او د جمیل وصف دویمه جمله د پیغمبر ﷺ امت دی چې دوی د کفر، الحاد او طغیان په مقابل کې ډېر سخت او شدید دي، خو د مؤمنانو پر وړاندې که هغوی له هر قوم، قبیلې، توکم، ژبې او رنګ څخه وي ډېر خواخوږي، نرم او مهربانه وي، ابن عباس رضي الله عنه فرمایلي دي: له ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ﴾ څخه مراد هغه کسان دي چې په حدیبیې کې حاضر وو، خو د جمهورو مفسرینو نظر دا دی چې مراد ترې ټول اصحاب کرام دي، دلته د مسلمانانو د لومړني نسل نه د نمونې په ډول یادونه شوې ده څکه ټول امت له هغوی څخه پیروي کړې ده او د هغوی پر پله روان دي نو دا صفات لومړی په دوی کې او بیا په ټول امت کې څرګندیږي.

﴿تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا﴾ د مبارک آیت دا برخه د پیغمبر ﷺ د ریښتینو یارانو د مواصفاتو بل اړخ ته اشاره کوي، یعنی سره له دې چې دوی د کفر، الحاد او طغیان په وړاندې ډېر سخت او شدید دي او د مؤمنانو پر وړاندې نرم او مهربانه دي، دوی هر وخت د الله تعالی په عبادت کې بوخت او مشغول وي د رکوع او سجدې له حالت نه مراد د لمونځ ادا کول دي، د عربي ژبې قواعدو ته په کتلو سره د(تراهم) صیغه د مضارع صیغه ده چې په دوام او استمرار دلالت کوي او پر لمانځه د مداومت او پابندۍ پایله ترې اخیستل

کیږي په دې معنا چې خپل لمونځونه په پابندۍ سره ادا کوي او له فرایضو سربېره نوافل هم ادا کوي. دلته یوه پوښتنه پیدا کیږي چې له دې نرمۍ، خواخوږۍ، شدت، رکوع او سجدې نه موخه او هدف څه شی دی او دوی ولې دغه کارونه ترسره کوي؟ نو د دې پوښتنې ځواب په همدې آیت کې راغلی دی او هغه دا دی چې ﴿يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا﴾ مغوی په خپلو ټولو کړنو او تحرکاتو سره د الله د فضل، ثواب، رضا او خوښۍ غوښتونکي دي.

﴿سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ سیما د یو شي نښې او علامې ته ویل کیږي. له وجوه څخه مراد وچولي او یا مطلق مخونه دي. کله چې یوانسان دېرزیات لمونځونه ادا کوي نو الله تعالی یې څېرې ته یوه ځانګړې رڼا ورپه برخه کوي او کله هم د لمونځ کوونکي په وچولي کې د د زیاتو سجدو له امله یوه ځانګړې نښه څرګندیږي، نو مفسرین کرام وایي چې کېدای شي له دې دوو رایو څخه یوه مراد وي، خو که څوک وغواړي چې په خپل وچولي کې قصدا داسې نښه راپیداکړي چې د هغه د سجدو پر کثرت دلالت وکړي نو له دې کار څخه په شریعت کې منع راغلې ده، ځکه دا کار د ریا او ځان ښودنې څرګندونه کوي چې په دې سره د انسان د اعمالو اجر او ثواب له منځه ځي، په هر حال که د مبارک آیت اشاره د اصحاب کرامو په وچولي کې هماغې ظاهري نښې ته وي نو بیاهم مخکینۍ جملې دا څرګنده کړه چې د مغوی موخه او مقصد په خپلو ټولو کړنو سره د الله تعالی د ثواب، رضا او خوښۍ تر لاسه کول و.

ښېګڼه او خواخوږي د آیتونو په رڼا کې

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ...﴾ (المائده: ۵۴).

ژباړه: ای مؤمنانو که له تاسې نه څوک له خپل دین نه واوړي (نو وادې وړي) الله به نور ډېر داسې خلک پیداکړي چې الله ته ګران وي او الله هغوی ته ګران وي چې له مؤمنانو سره به نرمي کوي او پرکافرانو سختی، د الله په لاره کې به هلې ځلې وکړي اود هیڅ ملامتوونکي له پېغور اچولو څخه به نه ویریږي. په دې مبارک آیت کې الله تعالی په څرګند ډول راښیي چې څوک د مسلمانانو پر وړاندې له نرمۍ او مهربانۍ او د کافرانو پر وړاندې له سختۍ او غوسې څخه کار اخلي نو دوی د الله سره رښتینی محبت لري او د دغه محبت نښه دا ده چې الله هم

دوی خوښوي، ځکه بنده که هر څومره د الله تعالی د محبت دعوا وکړي خو که دغه دعوی د الله له لوري تایید نشي او هغه ورسره د محبت څرګندونه ونکړی نو دعوا یې بې بنسټه ده.
که څه هم د مفسرینو په وینا د دې آیت د نازلیدو لومړی لامل او مصداق حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه او هغه کسان دي چې د ده ترمشرۍ لاندې د مرتدینو سره وجنګیدل او دا مبارک آیت د قرآن د غیبي خبرونو او معجزو څخه ګڼل کیږي ځکه د کوم شي خبرېې چې ورکړی ؤ همغه پیښ شو او د رسول اللهﷺ له رحلت وروسته یوه ډله خلک له دین څخه وګرځیدل او مرتد شول. د مسلمانانو لومړي خلیفه د خپلو یارانو په مرسته له دوی سره جهاد وکړ خو په قرآني الفاظو کې د لفظ عمومیت ته اعتبار او ارزښت ورکول کیږي، نو دا مبارک آیت پر دې دلالت کوي چې الله تعالی د خپلو بندګانو په وجود کې درې صفتونه خوښوي، یو دا چې د مومنانو پر وړاندې نرم خویه او مهربانه وي او د کافرانو په مقابل کې ډېر کلک او شدید. دویم دا چې د الله په لاره کې جهاد وکړي. دریم دا چې د حق په پیروۍ کې د هیڅ ملامتوونکي له ملامتیا څخه ونه ویریږي.
﴿وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ...﴾
(الحشر: ۹).
دا مبارک آیت د نبي کریمﷺ د انصارو یعنې د مدینې منورې د خلکو په ستاینه کې راغلی دی او د هغوی د دوستۍ او مهربانۍ وصف، بلکې د هغوی سربښندنې او ځان تیریدنې د تعظیم او تمجید وړ ګرځوي او فرمایي: او هرڅه چې هغو ته ورکړل شي د هغو څه اړتیا قدرې هم دوی په خپلو زړونو کې نه احساسوي او پرخپل ځان باندې نوروته ترجیح ورکوي اګر که په خپله محتاج هم وي.
قرآنکریم داسې صفتونو ته په درنه سترګه ګوري او ټول دې ته ترغیب او تشویقوي څو په خپله او هم د اسلامی ټولنې په نورو غړیو کې دا صفتونه ژوندي او پیدا کړي او خلک سوله ایز ژوند، نرمۍ او ښو اخلاقو ته راوبولي، پرته له شکه د الله د رسولﷺ له خوا یوه روزله شوې ډله داسې وه چې قرآنکریم یې کیسه داسې کوي: دوی له حده زیات په خپلو منځونو کې مهربانه وو په هره نوې لیدنه کې به یې یو او بل په غیږ کې نیول سره له دې چې په ځینو چارو کې دوی د نظر او رأیې اختلاف هم درلود خو یو او بل ته په احترام قایل وو حاکمانو په رعیت رحم او شفقت درلود او رعیت حکومت ته تابع او فرمان برداره ؤ، نومسلمانان باید په هر وخت او زمانه کې همداسې وي.

د آیت لنډ مفهوم

په ذکر شوي مبارک آیت کې د رسول اللهﷺ ستاینه او همدارنګه د ده د رښتینو پیروانو تعریف او ستاینه شوې ده. په لومړي پړاو کې د پیغمبرانو د سردار حضرت محمدﷺ رسالت ثابتوي او په دویم پړاو کې څو شیانو ته اشاره کوي: لومړی دا چې د محمدﷺ پیروان او صحابه د کافرانو پر وړاندې د دوی د کفر پر اساس ډېر غلیظ، شدید او سخت خویه وو، نه د ذاتي او شخصي دښمنۍ پر اساس، خو د مؤمنو او دیندارو ورونړو پر وړاندې مهربانه او نرم خویه وو. دویم دا چې دوی په داسې شي التزام او پابندي لري چې دوی دې نیکو صفتونو ته هڅوي او هغه د لمانځه اداء کول دي، د پاک قرآن د وینا پربنسټ ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ﴾ [العنکبوت: ۴۵] لمونځ انسان له ټولو بې حیاییو او ناوړتیاوو څخه منع کوي او پرته له شکه بدخویي او سختي د مسلمانانو په وړاندې یو ناوړه او بد عمل دی چې د حقیقي لمانځه په واسطه مسلمان ورځنې ژغورل کیږي.

دریم دا چې دوی د اخلاص خاوندان دي، یعنې په خپلو کړو وړو سره د الله له رضا پرته بل هیڅ موخه او هدف نه لري. څلورم دا چې د پاکۍ او ایمان نښې د دوی له سر او مخ څخه روښانه څرګندیږي چې خلک یې په سمه توګه پیژندلی شي او د دوی له لوري امن او ډاډ احساسوي.

دا مبارک آیت د لومړنیو مسلمانانو د صفتونو په بیانولو او د مسلمانانو پر وړاندې د دوی په نرمۍ او مهربانۍ باندې د آسماني تایید سره په اسلامي ټولنه کې د خواخوږۍ، ګډ ژوند او نرمۍ بنسټونه ږدي او پر دې اساس چې اسلامي امت د حقیقت د لارې د مخکښانو په پیروۍ مکلف دی ګواکې ټول دې نرمۍ ته رابلي او دا د هغوی دیني وجیبه ګڼي نو مسلمانان باید په خپلو کې سوله ایز ژوند ولري، جغرافیوي پولې د مذهبونو او نظریو اختلاف اویا د ژبو، قوم او رنګ اختلاف باید د مینې او ایماني محبت او ښه نیت او په خپل منځ کې د نیکې معاملې خنډ ونه ګرځي.

فعالیت

زده کوونکي دې په ټولګي کې د مسلمانانو تر منځ د نرمۍ او ګډ ژوند ګټې او د بې ځایه سختۍ او تشدد زیانونه په خپلو کې تر بحث او څیړنې لاندې ونیسي.

د لوست ګټې او لارښوونې

په پورتني آیت کې ډېرې ګټې او لارښوونې شتون لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي.

- ❖ د حضرت محمدﷺ د نبوت او رسالت اثبات او تایید.
- ❖ د رسول اللهﷺ او د هغه د یارانو د دې صفت بیانول چې هغه د مسلمانانو پر وړاندې نرمي کول او د کفارو پر وړاندې شدت کول دي.
- ❖ د ګډ ژوند، ښېګڼې او خواخوږي د روحیې په لور د مسلمانانو ترغیب او تشویق کول.
- ❖ په خشوع، خضوع، رکوع او سجود سره د لمانځه د فضیلت بیانول.
- ❖ په کړنو، اعمالو او د الله د رضا په حاصلولو کې د اخلاص فضیلت.
- ❖ د اصحاب کرامو د مقام او مرتبې لوړوالی او په تورات او انجیل کې د هغوی د اوصافو یادونه.

پوښتنې

۱- لاندې کلمات وژباړئ.

{ أَشِدَّاءُ }، { رُحَمَاءُ }، { رُكَّعًا سُجَّدًا }، { يَبْتَغُونَ }، { فَضْلًا }، { رِضْوَانًا }، { سِيمَاهُم }.

۲- د ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ مبارك آیت د کوم سورت برخه ده؟

۳- په دې آیت کې د صحابه ؤ کرامو څو صفاتو ته اشاره شوې ده؟

۴- قرآن مجید د رسول اللهﷺ د یارانو د صفاتو په بیانولو سره له مؤمنانو څخه څه غوښتنه کوې؟

۵- د ﴿سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ جمله تفسیر کړئ.

۶- د مسلمانانو دښمنی د کفارو له ذات سره ده که دهغوی له کفري صفاتو سره؟

۷- د دې لوست له ګټو اولارښوونو څخه څلور ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په خپله خوښه د لاندینیو دوو موضوعګانو په هکله یوه لنډه مقاله ولیکي:

۱- په اوسني عصر کې تفاهم او ګډ ژوند ته د اسلامي امت اړتیا.

۲- د قرآن مجید د آیتونو په رڼا کې د تفاهم او ګډ ژوندون فضیلت او ارزښت.

درویشتم لوست

په قران کریم کې نمونه ځوانان

قال الله تعالی: ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى۝ وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا﴾ [الکهف: ۱۳- ۱٤]

د کلمو معنا

{نَبَأَهُم}	د دوی عجیبه خبر
{بِالْحَقِّ}	په رښتینولی او باور سره
{فِتْيَةٌ}	ځوانان وو
{زِدْنَاهُمْ هُدًى}	دوی ته مو هدایت زیات کړ
{وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ}	محکم مو کړ زړونه د دوی
{لَنْ نَدْعُوَ}	هیڅکله نه راغواړو او عبادت نکوو
{شَطَطًا}	بیکاره او دروغ خبره

ژباړه

موږ د هغو اصلي قصه تاته (ای محمده) اوروو هغوی ځوتنه زلمیان وو چې پرخپل پروردګار یې ایمان راوړی ؤ او موږ هغو ته په هدایت کې زیاتوالی ورپه برخه کړ. موږ د هغو زړونه په هغه وخت کې محکم کړل چې کله هغوی پاڅیدل او اعلان یې وکړ چې زموږ رب فقط همغه ذات دی چې د آسمانونو او ځمکې رب دی موږ به له هغه پرته نور کوم معبودان ونه بلو که موږ دغسې وکړو نو بیخي بابیزه خبره به مو کړې وي.

تفسیر

د آیتونو شرح او څیړنه

یاد شوي مبارك آیتونه د (الکهف) له سورت څخه دي چې څلور ډیرې لویې پیښې رانغاړي:

لومړی د کهف د اصحابو کیسه . دویم د هغو خلکو کیسه چې الله ورته دوه سمسور بڼونه

وربښلي وو. دريم د حضرت موسیعليه السلام کيسه د الله دنيک بنده سره او څلورم د ذوالقرنين کيسه. خو د دې سورت ډير آيتونه د کهف د ملګرو په کيسې پورې تړاو لري، چې د ايمان د پياوړتيا يوه بيلګه ده او د دنيا پر مال او ښايست آخرت ته ترجيح ورکوي. د دې کيسې په اتلانو کې د هغو ځوانانو لپاره غوره لارښوونه او اقتداء ده چې د خپلې عقيدې او ايمان لپاره د ظلم او زياتي پر وړاندې درېږي او له يو الله پرته د بل هيچا څخه ويره نه لري.

﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى﴾ وروسته له دې چې په شو وړاندينيو آيتونو کې د کهف د ملګرو کيسې ته لنډه اشاره کيږي او له دې پيښې څخه د الله د يوې عجيبې نښې په عنوان يادونه کيږي، دادي په دې مبارک آيت کې په مفصله توګه د کهف د ملګرو کيسه پيليږي او فرمايې: ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ﴾ موږ د دوی زړه وړونکی خبر په رښتيني او حقيقي توګه تا ته ای محمده، بيانوو.

(نبأ) په عربي ژبه کې هغه خبر ته ويل کيږي چې د ستر ارزښت لرونکی وي.

﴿إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى﴾ (فتية) د (فتی) جمع ده، فتی هغه ځوان ته ويل کيږي چې تر او تازه وي يا د ځوانۍ په اوصافو ښڅپړ وي، نو د مبارک آيت تفسير داسې کيږي: هغوی تنکي ځوانان وو د ځوانۍ په صفتونو ستايل شوي چې په خپل پالونکي الله يې ايمان راوړ او موږ د دوی په ايمان کې زياتوالی راوست، د ايمان له زياتوالي څخه مراد په ايمان ثابت قدم پاتې کيدل او د الله له لوري د نيک عمل په توفيق مشرف کيدل دي.

﴿وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا﴾ (ربط)په عربي کې د يوه شي تړلو ته وايي او په مجازي توګه په مبارک آيت کې د صبر او زغم ورکولو ته ويل کيږي، په دې معنا چې د دوی زړو ته مو د داسې استقامت څخه ډک کړل چې هيڅکله د ظالم پادشاه ويرې اود ښځې، زامنو او ټاټوبي په پريښودلو د دوی قدمونه ونه لړزيدل، البته دا د زړونو تړل او استقامت هغه وخت د دوی په برخه شو چې کله په خپلو پښو ودريدل يعنې ټينګ هوډ يې وکړ او چيغې يې کړې چې ﴿رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ يعنی زموږ پروردګار همغه د اسمانونو او ځمکې پروردګار دی او موږ پرته له هغه بل الله نه پيژنو او له هغه پرته د بل هيڅ معبود لمانځنه نه کوو، ځکه که داسې وکړو نو په حقيقت کې به مو د حق نه لرې خبره ويلې وي ﴿لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا﴾ (شطط) اصلا هغه څه ته

ویل کیږي چې لرې او ناممکنه وي، په دروغو، دوکې او ظلم یې هم اطلاق کیږي او دا ټولې معنا ګانې د مبارک آیت له لفظ څخه مرادیږي.

د آیتونو د نزول سبب

د کهف د ملګرو د کیسې په اړوند د آیتونو د رالیږلو لامل دا ؤ چې د مکې مشرکانو د یثرب (مدینې) له یهودیانو څخه وغوښتل چې څو دوی ته د داسې څیزونو لارښونه وکړي چې په هغه سره د الله رسول و ارزوي او په دې توګه یې د رسالت صحت او عدم صحت څرګند کړي. یهودو خبر ورکړ چې د دریو شیانو په اړه له ده څخه پوښتنه وکړئ: لومړی دا چې د کهف د ملګرو کیسه څرنګه وه. دویم د ذوالقرنین او دریم د روح په باره کې، که چیرې هغه دوه لومړنیو پوښتنو ته ځواب وویل اود دریمې په هکله یې چُپتیا غوره کړه نو هغه د الله استازی دی. کله چې مشرکانو دا پوښتنې وکړې نو الله تعالی ورته د اصحاب کهف او ذوالقرنین دواړه پیښې د کهف په سورت کې مفصلا بیان کړې. او د روح په هکله آیت نازل شو چې ﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ [الاسراء : ۸۵] **ژباړه:** ووایه روح یو امردی چې زما الله پورې اړه لري او تاسې ته علم نه دی درکړې شوې مګر ډیرلږ.

د اصحاب کهف کیسه

د اصحاب کهف کیسه په لنډه توګه لکه څرنګه چې په کابلي تفسیر کې ټوټه ټوټه راغلې ده داسې بیانوو:

وایي چې دا څو رومي تنکي ځوانان وو چې د کوم ظالم او زورور باچا په وخت کې یې ژوند کاوه چې نوم یې ځینو «د قیانوس»یاد کړی دی. دا باچا په بوت لمانځنه کې ډیر غرق ؤ او په ظلم او زیاتي سره یې بوت لمانځنه خوروله، خلکو د ده د جبر او عذاب له ویرې او یا د څو ورځو دنیوي ګټو په خاطر خپل مذهبونه پریښودل اود بوت په عبادت مشغول شول په دې وخت کې څو ځوانان چې د حکومت د لویو کورنیو او چارواکو پورې یې تړاو درلود په دې فکر شول چې د مخلوق د خوشحالۍ په وجه د خالق رضا له لاسه ورکول مناسب کار نه دی نو څرنګه چې د دوی زړونه د ایمان او تقوی اود الله د ویرې څخه ډک وو او الله تعالی دوی ته د صبر، ثبات، توکل او له مجازي خدایانو څخه د بې زارۍ وسه او توان ورکړې وه نو د باچا پر وړاندې یې هم یوه مستانه چیغه وکړه چې ﴿لَنْ نَدْعُوَ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذًا

شَطَطًا﴾ او په دې توګه يې خپله زړ ورتيا، خپلواکي او عقيده څرګنده کړه او ټول خلک يې حيران کړل، باچا له يوې خوا د دوی پر ځوانۍ رحم وکړ او له بلې خوا څه چارې او مصلحتونه د دې مانع شول چې دوی سمدستي ووژني نو په دې وجه يې هغوی ته څو ورځې مهلت ورکړ څو په خپلو کارونو کې فکر او غور وکړي، دوی له مشورې وروسته پريکړه وکړه چې په هر حال خطر خو راته متوجه دی او ارومرو د هغه د ظلم او زياتي څخه عاجز او قدمونه مو ښوييږي نو مصلحت دا دی چې د ښار په شا او خوا د کوم غره په غارکې پټ شو او ښارته د راستنيدو لپاره يوه مناسبه موقع ولټوو د خپل وړانديز په ټينګار يې دعا وکړه چې يا الله ستا په ځانګړي رحمت زموږ کارونه سم کړه او موږ ته د کاميابۍ او هدايت لاره وښيه او په پای کې زموږ واړه کارونه سم کړه! همغه وه چې له ښاره ووتل او ښار ته نږدې د يوه غره په يو غار کې پټ شول او په خپلو کې يې يوتن وټاکه چې خپل حالت بدلوي او کله ناکله ښار ته ځي څو خپلې اړتياوې او ضرورتونه له بازاره واخلي اود ښار له حال احوال څخه هم ځان خبر کړي کوم کس چې د دوی له ډلې څخه د دې کار لپاره ټاکل شوی ؤ يوه ورځ يې خبر راوړ چې نن د حکومت جاسوسان په ښار کې زموږ پلټنه کوي او زموږ خپل او خپلوان دې ته اړ باسي چې زموږ پټ ځای هغوته وښيي، په همدې يادونه کې وو چې ناڅا په الهی قدرت پردوی د خوب غلبه راغله او پلټونکو چې هر څومره پلټنه وکړه د دوی پته يې ونه لګوله، ناهيلي شول او له پلټنې څخه لاس په سر شول باچا امر وکړ چې د سرپو(فلز) په تخته د دې ځوانانو نومونه د دوی د کيفيت او احوالو سره يو ځای وليکي او په خزانه کې يې وساتي تر څو راتلونکي نسلونه وپوهيږي چې څو تنه په حيرانوونکي توګه ورک شوي دي ښايي په راتلونکي کې له دوی څخه څه اثر ظاهر شي او کومې عجيبې پيښې ورځنې څرګندې شي. دوی په لمريز حساب پوره درې سوه کاله په همغه غار کې ويده وو چې د سپوږمۍ په حساب نه کاله وربانديې زياتيږي ـ له يوې اوږدې مودې څخه وروسته راجګ شول او په خپلو کې يې يادونه وکړه چې موږ به څومره موده ويده شوي يو؟ ځنو وويل چې يوه يا نيمه ورځ (يعنې ډير لږ) نورو وويل چې په دې هکله خبرې کول فايده نه لري الله پوهيږي چې موږ به څومره وخت ويده شوي وو ـ اوس غوره داده کار وکړو يو تن دې دغه روپۍ له ځانه سره واخلي او ښار ته دې لاړ شي اوله يوه دوکان څخه دې حلال او پاک خواړه راوړي، يو تن روپۍ واخستې، ښار ته ولاړ خو دهغه ښار هر څه يې متغير او نوي ومونډل ـ ښاريانو چې کله هغه سکه وليده حيران شول چې د کوم باچا نوم په هغې ليکل شوی او دا به کوم وخت وي.

خلکو وپتیله چې دې سړي کوم ځای خزانه موندلې ده، پلټنې په دې هکله دوام ومونډ تردې چې پیښه د باچا حضورته ورسیده، باچا ځیر شو او هغه پخوانۍ تخته چې د څو ځوانانو هویت او د دوی د ورکې تاریخ وربانديې لیکل شوی ؤ او ډېره زمانه ساتل شوې وه نو خپل حضور ته یې وغوښتل او پلټنه یې پیل کړه او بالآخره وپوهیده چې دا هماغه ورکه ډله ده. په هغه وخت کې په ښار کې د ﴿بعث بعد الموت﴾ په هکله بحثونه او مناظرې روانې وې ځینو ویل له مرګه وروسته څوک بیرته نه راژوندي کیږي، ځینو به ویل بعث یوازې روحاني وي نه جسماني، ځینو دواړه منل ـ د وخت باچا چې یو حق پرست او انصاف کوونکی سړی ؤ غوښتل یې چې کومه بیلګه له کومې لوري نه په دې هکله لاس ته راوړي تر څو د خلکو عقل یې په آسانۍ سره ومنې نو الله تعالی دا بیلګه دوی ته راولیږله اودا کار ددې لامل شو چې د آخرت څخه انکار کوونکي هم د دې حیرانوونکې پیښې له لیدلو او اوریدلو وروسته د قیامت د ورځې په راتلو ایمان راوړ.

د آیتونو لنډ مفهوم

دواړه مبارک آیتونه د هغو ځوانانو په هکله دي چې د بشریت په تاریخ کې د اصحاب کهف په نامه مشهور دي، الله تعالی هغوی د بیلګې په توګه د ټولو مسلمانانو او په ځانګړې توګه د ځواني طبقې لپاره په خپل سپیځلي کتاب کې ذکر کړي که چېرې تاسي غواړئ چې په خپل دین ټینګ واوسی، که غواړئ چې حق ته پر باطل ترجیح او غوره والی ورکړئ، که غواړئ د آخرت د لاس ته راوړلو لپاره د ظالمانو او متکبرانو له رټنې او تهدید څخه ونه ویریږئ نو په دې ډله پیاوړو ځوانانو پسې اقتداء وکړئ او پوه شئ چې د عالمیانو د خالق او پالونکي غیبي مرسته به ستاسو سره مل او ملګرې وي بلکې تاسوته به ډېرې لویې ویاړنې در په برخه کړي لکه څرنګه چې د اصحاب کهف ملګروته وربښل شوې وې.

له بلې خوا دا آیتونه اودا کیسه په ټولیزه توګه له مرګ وروسته د ژوندانه واقعي بیلګه وړاندې کوي، د روایتونو پر بنسټ په هغه زمانه کې چې دا پیښه رامنځ ته شوې وه وروسته له مرګه د بیا ژوندي کیدو پدیدې د آخرت څخه انکار کوونکي د شک او شبهې سره مخ کړي وو او یوه ډله خلک یا مطلقاً د ژوندي کیدو څخه منکروو یا یې د دې دعوه کوله چې یوازې روح ژوندی کیږي نه جسم، خو د اصحاب کهف په ویښیدلو سره وروسته له ۳۰۹ کلونو

څخه دا شک او شبهه له منځه ولاړه او خلکو د سر په سترګو ولیدل چې پرته له شکه الله تعالی کولای شي مړ بدن ته دویم ځلي روح ورو بښي او په حرکت یې راولي.
دریم شی چې مبارک آیتونه ورته اشاره کوي دا دی چې د مومنانو لپاره هیڅکله له الله سره شریک راوړل د زغملو وړنه دی او واقعي مسلمان نشي کولای د مشرکانو سره هم نظره او هم عقیده واوسي، شرک کاملا باطل دی او په قرآني تعبیر سره (شطط) دروغ، ظلم او له حق او حقیقت څخه لرې ته ویل کیږي.

په قرآن کریم کې څو نور نمونه ځوانان

ابراهیم خلیل الله عليه السلام

حضرت ابراهیم عليه السلام د الله پیغمبر ؤ چې د الله په لارکې د سترو ځان ښندنو په خاطر د خلیل الله یعنې د الله د ځانګړي دوست لقب ورکړل شو، هغه د ځوانی په منګ کې په بشپړې میړانې سره داسې کارو ته وکړل، چې د نمونه(مثالي)ځوانانو په ډله کې شمیرل کیږي. د اتلولۍ له کارونو څخه یې یو دا ؤ چې په کوڅه او بازار کې به د ظالم نمرود له ویرې پرته ګرځیده او بتان چې د نمرود او نمرودیانو معبودان وو هغه یې باطل او بې بنسټه بلل. او په دې یې هم بسنه ونکړه او کله چې یې مناسبه موقع وموندہ، تبریې راواخست او د باطل پرستو یو یو بت یې مات او له منځه یوړ. هرکله چې د بتانو عبادت کوونکي د ظالم باچا په ملتیا راوګرځیدل له داسې عجیبه کار سره مخامخ شول چې هیڅکله یې په ذهن کې هم نه ؤ انځور شوی. کله یې چې د دې کار له کوونکي څخه پلټنه وکړه یوې ډلې وویل: ﴿سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ﴾ [الانبیاء :۶۰] یعنی له یوه ځوان څخه چې ابراهیم نومیږي اوریدلي مو دي چې د دې بوتانو بدي یادوي نو دا لوی جرم او ګناه له ده څخه پرته بل چا نه ده کړې. د ابرهیم خلیل اود نمرود د اور بلیدنه مشهوره ده.
موخه دا ده څو وپوهیږو چې پاک قرآن هغه د نمونه ځوان په توګه یادوي ځکه چې هغه د باطل په ماتولو او ځپولو کې د ځوانانو لارښود او مقتدا دی.

اسماعیل ذبیح عليه السلام

دا د ابراهیم خلیل زوی دی چې وروسته هغه هم پیغمبر شو، خو مخکې له پیغمبرۍ څخه یې د تنکۍ ځوانی په منګ کې داسې لویه سرښندنه د الله حضورته وړاندې کړې ده چې د ذبیح

الله (د الله لپاره حلال شوي) لقب ورکړى شوى دى دا پيښبه داسې وه چې پلار يې په خوب کې وليدل چې يوازنى ګران زوى د قربانولو ځاى ته وړي اود الله لپاره يې حلالوي. څرنګه چې د پيغمبر خوب حق دى، هغه بايد دا خوب عملي کړى واى، خو انديښنه دا وه چې آيا دا تنکى ځوان سرښندنې ته تيارېږي او يا د زور له مخې دې کار ته لاس واچوي، نو ځکه يې لومړى د ده سره د مشورې لپاره مسئله شريکه کړه. ابراهيم عليه السلام له داسې ځواب سره مخ شو چې د دې ځوان تر ټولو د لوړ ايماني قوت ښکارندوى ؤ. قرآنکريم له دې پيښې څخه داسې يادونه کوي ﴿فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَاأَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ [الصفات: ۱۰۲]. **ژباړه :** کله چې هغه(اسماعيل عليه السلام) د هلوځلو(مرستې کولو) مرحلې ته ورسيده نو ابراهيم عليه السلام ورته وويل:زوى جانه، زه په خوب کې ګورم چې تا حلالوم، ته ووايه چې ستا نظر څه دى؟ زوى يې وويل : پلار جانه، څه چې درته حکم کيږي هغه وکړه. ان شاء الله ما به صابر ومومې.

همغه وه چې دا پاک فطرته ځوان تر هغه شيبې پورې چې چاړه يې پرمرۍ راښکل کېده د غره په څير مستحکم ولاړ و او نوره کيسه يې مشهوره ده. دلته موخه دا ده ترڅو ووېوهيږو چې اسماعيل ذبيح الله د قرآني نمونه ځوانانو څخه هغه ځوان دى چې په صبر، زغم اود الله په عبادت او فرمان منلو کې د ټولو مقتدا او لارښود دى.

يوسف عليه السلام

يوسف عليه السلام د يعقوب عليه السلام زوى اود اسحق عليه السلام لمسى اود ابراهيم عليه السلام کړوسى دى چې د پيغمبرۍ نعمت په مسلسله توګه د دې کورنۍ په برخه شوى دى. د حضرت يوسف د ځوانى د وخت کيسه چې الله تعالى ورته بې اندازې حسن او ښايست ورکړى ؤ په هغه اندازه زړه راښکونکې او له عبرته ډکه ده چې په قرآنکريم کې په احسن القصص يعنې بهترينه کيسه ياده شويده . د دې کيسې د تفصيل ځاى دغه لنډ لوست نه دى يوازې بايد دومره ووېوهيږو چې هغه د ځوانانو لپاره ډيره غوره بيلګه ده چې غوښتل يې خپل ځان د اخلاقي مفاسدو له لومو څخه وژغوري. هغه د خپلې ځوانى په ډيرو ښايسته ورځو کې ؤ او په ډير غوره ناز او نعمت کې يې ژوند کاوه او د هغه زمانې تر ټولو ښې او لوړې طبقې ښځې ورڅخه وغوښتل چې د زړه مرام يې پوره کړي، خو هغه د بند تنګه او تياره ګوښه په هغه ټولو نعمتونو او

خوندونو غوره کړه او ویې فرمایل: ﴿ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ﴾ [یوسف: ۲۳] **ژباړه:** په الله له دې بدۍ نه پنا غواړم او بر سېره پر دې زما رب زه ډېر ښه ساتلی یم او ظالمان هېڅکله خلاصېدلی نشي.

که اوسني ځوانان په دې نیکه نمونه پسې اقتداء وکړي پرته له شکه الله تعالی به يې د دنیا او آخرت پایله داسې نیکه کړي او هغو ته به داسې عزت وربه برخه کړي لکه څرنګه چې یې یوسف علیه السلام ته وربښلی ؤ.

فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي او په خپلو کې دې د هغو حکمتونو او عبرتونو په هکله بحث او څېړنه وکړي کوم چې د اصحاب کهف له کیسې څخه څرګندېږي.

د لوست ګټې او لارښوونې

په پورتنیو آیتونو کې ځینې ګټې او لارښوونې شته چې عبارت دي له:

- ❖ د کهف د کیسې په نازلیدو سره د حضرت محمدﷺ د رسالت اثبات.
- ❖ د حق خبرې د څرګندولو غوره والی که څه هم په هغه کې د وژلو یا د وهلو او ټکولو او بندي کولو ویره وی.
- ❖ د توحید د عقیدې او د سپیڅلې کلمې(لااله الاالله) د بیانولو ارزښت، لکه څرنګه چې د اصحاب کهف ځوانانو وویله.
- ❖ له الله پرته د نورو مخلوقاتو د عبادت او لمانځنې بطلان او پر هغه د عقلي او نقلي دلیل نشتوالی.
- ❖ د دین او عقیدې د ساتنې په خاطر د الله په لار کې د هجرت د فرضیت او ارزښت ثبوت.
- ❖ د ځوانۍ اود هغه د منګ ارزښت، ځکه انسان په دې دوران کې لوی لوی کارونه په آسانۍ سره تر سره کولای شي.

❖ د الله په غيبي مرستې سره د ربښتينو مؤمنانو د برلاسۍ ثبوت، لکه څرنګه چې يې د اصحاب کهف ځوانانو ته په هدايت کې زيادت وکړ او د دوی زړونه يې ټينګ او ثابت کړل.

پوښتنې

۱- لاندې کلمې وژباړئ:

{نَبَأَهُم} ، {بِالْحَقِّ }،{ فِتْيَةٌ }، {وَرَبَطْنَا} ،{شَطَطًا}.

۱- د کهف په مبارك سورت کې څو کيسوته اشاره شوې ده؟

۲- د اصحاب کهف په کيسې پورې د اړوندو آيتونو د نازليدو سبب څه ؤ؟

۳- د ربط قلوب لفظی معنا او مراد په ذکر شوي آيت کې بيان کړئ؟

۴- د اصحاب کهف کيسه په لنډه توګه بيان کړئ؟

۵- د اصحاب کهف د ويده کيدو موده څو کاله وه؟

۶- د دې لوست د آيتونو له ګټو او لار ښوونو څخه څلور ګټې بيان کړئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په قرآن کريم کې د نمونه ځوانانو د سيرت نه په استفادې سره د (دځان، کورنۍ او ټولنې په اصلاح کې د ځوانانو ونډه)ترسرليك لاندې يوه مقاله وليکي، چې له شلو کرښو څخه کمه نه وي.